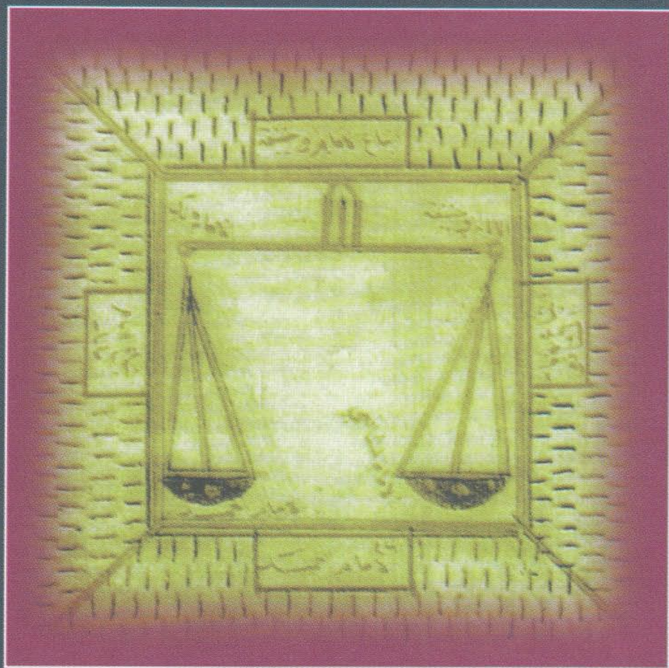
JUSUF
EL-KARADAVI

Razumijevanje suneta

METODOLOŠKE SMJERNICE I PRAVILA

Naslov originala:
Kejfe nete´âmelu me´a-s-sunneti-n-nebevijje: me´âlim ve davâbit,
Jusuf el-Qaradâvi. Herndon: The International Institute of Islamic Thought, 1990.

Prijevod sa arapskog:
Ahmet Alibašić

Recenzija prijevoda:
mr. Enes Ljevaković
mr. Ibrahim Husić
mr. hafiz Senaid Zajimović
mr. Ermin Sinanović

Lektor:
Hurija Imamović

Izdavač: BEMUST
Za izdavača: Mustafa Bećirović

Štampa: BEMUST - Sarajevo

Za štampariju: Mustafa Bećirović

CIP - Katalogizacija u publikaciji Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, Sarajevo 297.1:392.1,5
Al-QARADAWI, Yusuf
Razumijevanje sunneta: metodološke smjernice i pravila / Jusuf el-Karadavi; (prijevod sa arapskog Ahmet Alibasic). - Sarajevo : Bemust, 2001. - 183 str. ; 21 cm
Prijevod djela: Kejfe nete' amelu me'a-s-sunneti-n-nebevijje
ISBN 9958-725-45-2

1. el - Karadavi, Jusuf vidi al - Qaradawi, Yusuf
COBISS / BiH - ID 9303046

Jusuf el-Karadavi

RAZUMIJEVANJE SUNNETA

metodološke smjernice i pravila

Sarajevo, 2001.

Napomene

Prilikom prevođenja ajeta korišten je Prevod Kur'ana od rahmetli Besima Korkuta (Zagreb, 1993). Na više mjesta je prijevod djelimično izmijenjen da bi udovoljio zahtjevima konteksta.

Arapska riječ Sunne je ponekad prevođena kao 'Poslanička/ Vjerovjesnička tradicija' ili jednostavno 'Tradicija' dok je često ostavljana neprevedena.

U pripremi prijevoda smo se odlučili za posebnu transkripciju kako bi što efikasnije odgovorili na dva zahtjeva: fonetskoj transkripciji i tehničkim ograničenjima kompjuterskog sloga.

Ovaj prijevod u ovom obliku ne bi nikad stigao do čitaoca da nije bilo nesebične podrške mnogih prijatelja. Prevodilac im svima ovom prilikom najiskrenije zahvaljuje a posebno mr. Enesu Ljevakoviću, mr. Ibrahimu Husiću, mr. hfz. Senaidu Zajimoviću, mr. Erminu Sinanoviću i Huriji Imamović.

Konačno, bilo bi nepravedno ovdje sa zahvalnošću ne spomenuti Međunarodni institut za islamsku misao iz Herndona (SAD) koji je kao vlasnik izdavačkih prava ovog djela dao pismenu dozvolu za njegovo prevođenje i štampanje na bosanskom jeziku.

Prevodilac

SADRŽAJ

PREDGOVOR

Hvala Allahu Gospodaru svjetova, koji je izabrao da nam islam bude vjera a Muhammed vjerovjesnik, upućivač i poslanik. Poslao ga je s istinom svim ljudima da obraduje i upozori; da Allahu, po odobrenju Njegovu, pozove. Učinio ga je svjetiljkom-vodiljom nakon perioda odsustva poslanika i dominacije zablude. Poslanik je Božiju naredbu ispunio, poruku dostavio i emanet kako ga je primio predao, i ljudima ono što im je objavljeno objasnio, propise Allahove protumačio i naredbe Njegove izvršio. Djelovao je dok ljudima vjera njihova nije bila usavršena i blagodat upotpunjena i dok Allah nije postao zadovoljan da ljudima islam bude vjera, za sva vremena, nepromjenjiva; vjera čije svjetlo se ne gasi i čiji se putokazi ne gube; čiji zakoni neće prestati važiti dok Allah ne naslijedi Zemlju i one koji su na njoj.

U namjeri da svjetlo te poruke obasja sve i da se njena zastava nastavi vijoriti do Kijametskog dana, Allah, dž. š., je jasno odredio izvore svjetla i ishodišta upute, kako za života Resulullaha, s.a.v.s., tako i nakon njegove smrti, da se mišljenja ne bi sukobila i srca razišla. Zato Uzvišeni naređuje: *Pokoravajte se Allahu, i pokoravajte se Poslaniku, i predstavnicima / pretpostavljenima vašim... !* (En-Nisa', 59)

A "predstavnici / pretpostavljeni" *(ulu-l-emr)* su učenjaci kadri da iz izvora Šeriata deriviraju/izvode šeriatske propise. ...*A da se oni s tim obrate Poslaniku ili predstavnicima / pretpostavljenima svojim, shvatili bi gi oni među njima koji su obdareni dubokim razumijevanjem...* (En-Nisa', 83)

To su i upravitelji na koje Zajednica vjernika prenese vlast, i opunomoći ih da na nju primijene Allahove zakone i koji se toga

pridržavaju i sa tog puta ne skreću.

Pokoravanje Bogu se manifestuje kroz pokoravanje Božijoj knjizi, potpuno pridržavanje njenih jasnih *(muhkem)* ajeta, izvršavanje njenih naredbi, poštivanje njenih zabrana; kroz bezrezervnu vjeru u njene manje jasne *(mutešabih)* ajete, kroz uzimanje pouka iz njenih kazivanja i razumijevanje njenih zakona. Pokornost Bogu se još manifestuje i kroz pokornost Poslaniku izraženu kroz izvršavanje njegovih naredbi i slijeđenje njegova sunneta. Neka su blagoslov i mir Božiji na njega i njegovu porodicu!

Još od pojave islama na sunnet Božijeg Poslanika, s.a.v.s., pozivalo se kao što se poziva na Božiju knjigu, a u skladu i okvirima poznatih pravila koje su definisali imami muslimana i njihovi mudžtehidi. Svi muslimani, po diktatu razuma i intuitivno, znaju da su Poslanikove, a.s., izreke, djela i odobrenja vezana za dostavljanje Poruke, Zakon i njegovo pojašnjavanje autoritativni i da su dio same vjere. Niko ko vjeruje u Allaha i Njegove poslanike ne može tvrditi suprotno. A kako bi musliman i mogao tvrditi suprotno kad je Sunnet najčvršće vezan za Kur'an. Sunnet pojašnjava ono što je u Kur'anu sažeto *(mudžmel),* razlaže objašnjeno *(tufassil mubejjenehu),* pojašnjava kur'anske ajete i iskaze, primjenjuje njegove propise, specifizira one kur'anske iskaze koji na prvi pogled izgledaju opšti / univerzalni (*'amm*), da bi ponekad suzio značenje *(tuqajjid)* onih iskaza koji se čine da su apsolutni i bezuvjetni *(mutlaq).*

Zbog svega prethodnog, autoritativnost Poslanikova sunneta *(hudždžijjetu-s-sunne)* je smatrana jednim od temelja vjere koga nije dovodio u pitanje niko iz ranijih generacija ovoga Ummeta. Kasnije se pojavila generacija, intelektualno nedorasla i maloznana koja nije uspjela da napravi razliku između Sunneta, kao nepobitno utvrđene ili pak najvjerovatnije autentične tradicije Poslanika, a. s., na jednoj strani i između vijesti ranijih generacija i naroda. Nikad nisu imali jasnu predstavu o tome do koje granice se može ići u argumentiranju takvom viješću; o pitanju snage i validnosti pozivanja na takvu vijest; o pitanju njenog mjesta na ljestvici metoda ljudske spoznaje; i o mogućnosti da takva vijest može opovrgnuti ono što se racionalno ili osjetilno utvrdi. Toj grupi se pričinilo da je rasprava o ovom filozofsko-metodološkom problemu rasprava o samoj autoritativnosti Vjerovjesnikova sunneta.

Uslijedilo je prebacivanje te filozofsko-metodološke rasprave na polje "Vjerovjesničke tradicije", polazeći od stanovišta da i Poslaničku tradiciju čine izreke / kazivanja (hadisi), a da su hadisi vijesti, te je otuda po njima riječ o raspravi o običnim vijestima / kazivanju. Pri tome se nisu osvrtali na značajne i suštinske razlike između samog Vjerovjesničkog sunneta, u smislu da je to zbilja Poslanička tradicija, i načina njenog prenošenja i kazivanja. Također se nisu osvrtali ni na razlike između metoda kazivanja i prenošenja vijesti od Allahova poslanika, s.a.v.s., i kazivanja predaja od drugih ljudi. Kao rezultat ove zbrke pojavila se čudna rasprava o autoritativnosti samog Sunneta; rasprava koja je zauzela ogroman prostor u studijama metodologije islamskoga prava i hadiskih znanosti, a koji se mogao odvojiti za proučavanje sunnetskih uputa, njihovo razumijevanje i za izvlačenje pouka i pojašnjenje njegovih poruka, te sličnim istraživanjima koja olakšavaju muslimanima, u svakom vremenu i prostoru, da svoje ideje, nazore, kulturu, načine življenja kao jedinke i društva oblikuju skladno smjernicama Sunneta i njegovim porukama.

Ovi isforsirani / umjetni sukobi oko autoritativnosti predaja uopšte, i autoritativnosti ahad-predaja[1] posebno, su imali i druge negativne i opasne posljedice u smislu daljnje podjele i produbljavanja nesporazuma među muslimanima i povremenog preusmjeravanja hadiskih istraživanja u oblasti Sunneta na teoretske teme i rasprave od kojih većina nije ostavila bilo kakav pozitivan trag. Štaviše, mnoge od njih su imale negativan uticaj na misao i pozitivnu praksu. U takve se, naprimjer, mogu svrstati pitanje statusa Vjerovjesnikova sunneta u odnosu na Kur'an, pitanje derogacije Sunneta Kur'anom, Kur'ana Sunnetom, kao i iznurivanje muslimanskog uma istraživanjima na polju ocjene pouzdanosti prenosilaca *(tevthiq),* naracije *(rivajeta),* ocjene seneda *(tashih),* njihove kritike, kao i u oblastima u kojima se malo šta novoga može reći. Kad se na drugoj strani osvrnemo na kritiku *metna* (samog teksta predaje), metode njegova istraživanja i njegove analize

[1] Singularna (*ahad*) predaja je svaka predaja koja ne ispunjava uslove *mutevatir* predaje. *Mutevatir* predaja je ona koju iz generacije u generaciju prenosi toliki broj prenosilaca da je isključena ikakva sumnja u njenu autentičnost. Vidi: Tirmizijin *Džami'-Sunen,* 1. knjiga, prijevod i komentar Mahmut Karalić, Travnik: Elči Ibrahim-pašina Medresa, 1999, str. 17-18. (Nap. prev.)

uočavamo ogromnu razliku između velikih, upravo gigantskih napora uloženih u oblasti kritike seneda, i ograničenih napora učinjenih u sferi kritike *metna,* u smislu iznalaženja metoda za njegovo proučavanje, analizu, te isticanje uslovljenosti različitih hadisa mjestom, vremenom, sredinom i stvarnošću.

Činjenica je da su pravnici *(fuqaha'),* rahmetullahi alejhim, na pravnon polju uložili hvale vrijedne napore, koji su imali mogućnost da ispune cilj i udovolje potrebama da su samo obuhvatili sve vidove Sunneta i njegove vrste. Međutim, ti napori su bili usredotočeni na onaj dio Sunneta sa pravnom vrijednošću u sebi i samo na predaje te vrste Sunneta je bila primijenjena njihova metodologija.

Kako čisti Vjerovjesnički sunnet u cjelini predstavlja pojašnjavajuću, Poslaničku i praktičnu fazu ostvarenja Božijeg plana u svojim vremenskim i prostornim uslovima i sa svim idejnim, ekonomskim, političkim, socijalnim i objektivnim karakteristikama tog perioda, to je izučavanje metoda razumijevanja Sunneta jedna od najvažnijih i najnužnijih *hadisko-usulskih* istraživanja. Ta faza je bila praktično otjelovljenje Allahova plana na Zemlji. Sam Kur'an Časni je dirigovao procesom implementacije i utjelovljenja tog plana u stvarnosti. On je imao kontrolu nad svim njenim dimenzijama kako bi je mogao usmjeravati u skladu sa svojim planom i učiniti je savršenim izrazom sebe da bi se čovječanstvo na njega uvijek obraćalo. Često su njegovi časni ajeti silazili da isprave operaciju primjene; da je koriguju, analiziraju, pravilno usmjere ili nešto dodaju. Sve to jasno nalazimo u brojnim ajetima sure Alu 'Imran, El-Enfal i drugdje.

Međunarodni institut za islamsku misao je smatrao i još uvijek smatra da je pitanje razumijevanja Vjerovjesničke tradicije, metoda njenog istraživanja, analiziranja i spoznaje svih njenih dimenzija, kao i načina na koji se ona treba tretirati kao izvor spoznaje, civilizacije, i islamske kulture, jedno od najvažnijih misaonih / teoretskih pitanja kojemu muslimanski um mora pokloniti brigu i pažnju. To stoga što se određivanje (definiranje) osnova islama, njegovih izvora, njihova elaboracija i iznalaženje metoda za njihovo razumijevanje smatra najvažnijim polazištem u formiranju muslimanskog uma, korigovanju njegove aktivnosti, te ponovnom podizanju spoznajnog, kulturnog i civilizacijskog sustava islamskog Ummeta.

Da bi to ostvario Institut je izradio plan rada na ovom polju koji se da sažeti u sljedećih nekoliko tačaka:

1. Rad na preusmjeravanju fokusa hadiskih i usulskih studija sa problema koji su povijesno okončani na pitanja na koja još nije dat konačan odgovor. Tako *Institut* pitanje autoritativnosti Sunneta smatra riješenim, i nijedan musliman koji vjeruje u Boga i Njegova poslanika nema pravo poricati autoritativnost Sunneta. *Institut* je publikovao vrijednu znanstvenu studiju na ovu temu koja se smatra najvažnijom i najopsežnijom *usulskom* (islamsko-metodološko-pravnom) studijom u oblasti autoritativnosti Sunneta. To je djelo *Autoritativnost Sunneta*[2] učitelja savremenih poznavalaca metodologije islamskog prava, šejha 'Ahdulganijj 'Abdulkhaliqa, Allah mu se smilovao. *Institut* ovo djelo smatra presudnom riječju po ovom pitanju koje istraživači trebaju prihvatiti i dati se na izučavanje drugih pitanja.

2. Usmjeravanje pažnje istraživača u oblasti Vjerovjesničke tradicije na korištenje kompjutera kako bi se olakšao pristup materiji Sunneta stručnjacima i istraživačima različitih struka. U ovom smislu *Institut* je pružio podršku brojnim pregaocima u ovoj oblasti kako bi se ostvario željeni cilj.

3. Poklanjanje pažnje tematskom sređivanju materije Sunneta, te korištenju savremenih naučnih metoda u toj oblasti zarad ostvarenja naših ciljeva u nastojanju da poslaničku tradiciju učinimo izvorom spoznaje u oblasti svih društvenih nauka, kako ne bi ostala samo izvorom pravnoga znanja.

4. Poziv ulemi na pisanje o temama koje kristaliziraju važne dimenzije u vezi sa Sunnetom i njegovom ulogom u obnovi islamske civilizacije i izbavljenju islamskog ummeta iz kruga zaostalosti. Takav je prijedlog predočen i uvaženom profesoru, šejh Muhammed el-Gazaliju koji je napisao svoje poznato djelo *Vjerovjesnički sunnet između šeriatskih pravnika i znanstvenika hadisa (Es-Sunnetu bejne Ehli-l-Fiqhi ve Ehli-l-Hadith),* Tuzla, Tuzlansko muftijstvo, 1998., u pokušaju da doprinese rješavanju problema razumijevanja Sunneta; i u nastojanju da pojasni razliku između onih koji se gube u formama

---

[2] 'Abdulkhaliq, 'Abdulghanijj. *Hudždžijjetu-s-Sunne.* Herndon: International Institute of Islamic Thought, 1986 (2. izd., 1995), 598 str. - Nap. Prev.

seneda i šablonima rivajeta i onih koji svoju pažnju fokusiraju na razumijevanje, poimanje i izvlačenje poruka i pouka iz Sunneta. Uvaženi profesor je, po mišljenju *Instituta,* iznad toga da mu se određuje okvir, ili da mu se predlaže šta će pisati, ili da se vrši revizija onoga što je napisao prije nego bude izdato. Nažalost, oko te knjige se podigla ogromna buka čiji eho još uvijek odzvanja oko nekih detalja i primjera kojima se uvaženi šejh Muhammed el-Gazali poslužio. Gotovo da se osnovna poruka knjige izgubila u svoj toj buci podignutoj oko pojedinosti. Knjiga je prvenstveno nosila poruku (ovom) neiskusnom podmlatku koga karakterišu siromašno šeriatsko znanje, skromne znanstvene predispozicije i šturo poznavanje povijesti, Poslanikove biografije, islamskoga prava i jezika, što im sve zajedno ne omogućava ispravno razumijevanje Sunneta. Obično se dešava da im u ruke dopadne neka od hadiskih zbirki u kojoj pročitaju neki hadis, ne dosežući ni njegovo stvarno značenje, ni intencije, i ne poznajući povode zbog kojih je izrečen, niti bilo što prije ili poslije njega, što rezultira njihovim ograničenim i kompromitirajućim zaključcima koje šire među svijetom. A kad im se kaže: Vaše shvatanje proturiječi riječima Uzvišenog Allaha, odgovaraju: "Sunnet precizira značenje Kur'ana i derogira ga." A ako im se opet predoči da ta predaja protuslovi jačoj predaji, ispostavi se da ne znaju šta je u stvari proturječnost *(te'arud) i* kako ga se može riješiti preferiranjem *(terdžih),* te da nisu upoznati sa metodama razumijevanja, njegovim principima i metodologijom.

Studija je također bila upućena znanstvenicima i slugama časne Poslaničke tradicije kao upozorenje, opomena i poziv da dio svojih na-ora usmjere na probleme razumijevanja i metodologiju spoznaje, jer nema Sunneta bez razumijevanja i pravne metodologije kao što ne može biti ni prava, ni islamske civilizacije, ni znanja bez Sunneta.

5. Kad je *Institut* uvidio sve nedoumice koje su okružile poruku šejh El-Gazalijeve knjige, a koje su svratile pažnju većine čitalaštva od osnovne poruke pomenute studije, obratio se cijenjenom Prof. Dr. Jusuf el-Qaradaviju, da ga Allah poživi i učini od koristi, sa molbom da pripremi dvije kompletne studije; jednu o metodologiji razumijevanja Sunneta, a drugu o Sunnetu kao izvoru spoznaje. Uvaženi se profesor odazvao na poziv i pripremio obje knjige. *Institut* ima zadovoljstvo da

čitaocima može prezentirati prvu od njih, a ako Bog da, uskoro i drugu.[3]

U okviru nastojanja da se studije i istraživanja u oblasti časne Poslaničke tradicije usmjere na pitanje razumijevanja, *Institut* je zajedno sa *Kraljevskoin akademijom za izučavanje islamske civilizacije iz* Ammana organizovao međunarodni simpozij na temu 'Metodologija Poslaničke tradicija u podizanju znanja i civilizacije' a u okviru redovnog sedmog simpozija na *Akademiji.* Na simpoziju je učešće uzelo 126 znanstvenika, profesora i istraživača i to u periodu od ponedeljka 15. 11. 1409. god. do četvrtka 18. 11. 1409. god. po H. odnosno 9. 6. 1989. god. do 22. 6. 1989. god. Od najvažnijih tačaka simpozija su bile rasprave o šejh El-Gazalijevoj i prof. El-Qaradavijevoj studiji, uz brojne druge vrijedne studije podnesene na neku od tri teme simpozija.[4]

Institut drži da su pitanja razumijevanja Poslaničke tradicije, kristaliziranja metodologije njena razumijevanja, definisanja kriterija i pravila za kritiku tekstova hadisa te slična pitanja koja daju doprinos uzimanju časne Poslaničke tradicije za izvor kulture, spoznaje i islamske civilizacije, najznačajnija pitanja koja zahtijevaju intenzivne znanstvene napore, ozbiljne studije, simpozije i konferencije kako bi Sunnet povratio aktivnu i pozitivnu ulogu u izgradnji savremenog islamskog života.

Čini se da je još urgentnija potreba da ova pitanja budu uvrštena u hadiske studije na univerzitetima, fakultetima i islamskim institutima, i da zauzmu mjesto onih pitanja koja su davno razriješena i koja više nisu predmetom istraživanja.

Nadamo se da će, nakon što ovo vrijedno djelo stigne do čitalaca i nakon što ga umovi shvate, među muslimanima biti uvećan interes za Sunnet, za širenje i učvršćivanje njegovih temelja, zatim načela i uvjeta njegovog ispravnog razumijevanja, te objašnjenjem razloga različitih i ponekad oprečnih shvatanja. Nadati se da će ona pomoći u pružanju odgovora na neka od sljedećih pitanja: Kako je došlo do krize u razumijevanju Poslanikova Sunneta? Šta ju je prouzrokovalo? Kako da

---

[3] El-Qaradavi, Jusuf, *Es-Sunnetu masdaren li-l-ma'rife ve-l-hadare,* Kairo: Daru-l-Šuruq, 1997. - Nap. Prev.

[4] *Es-Sunnetu-n-nebevijjetu ve menhedžuha fi bina'i-1-ma'rife ve-l-hadare.* Amman: El-Medžme'u-l-melekijj li buhuthi-l-hadare-l-islamijje, 1991., 2 toma. - Nap. Prev.

se pozitivno razriješe međusobno isprepletena pitanja zbog čijeg je miješanja i nerazlikovanja došlo do produbljivanja krize razumijevanja? U kojoj je mjeri kriza razumijevanja doprinijela pojavi rasprava o autoritativnosti Sunneta?

Među pitanjima koja trebaju dodatno istraživanje u ovom smislu, a koja su usko vezana za razumijevanje Poslaničke tradicije i njeno izučavanje jesu:

I. Uvjeti ispravnog razumijevanja

1 - Ako je problem Sunneta u stvari problem njegova (ne)razumijevanja, koji su to onda faktori, historijski gledano, doprinijeli različitom, a u nekim slučajevima i oprečnom shvatanju? Koji su njegovi razlozi? Koje su karakteristike, svojstva i odlike uma sposobnog da ispravno razumi i pravilno se odnosi prema Sunnetu? Koji je odnos između razumijevanja i privrženosti islamu, i kako da se nadvlada parcijalno razumijevanje? Kako se kriza razumijevanja može prevazići rješavanjem svih relevantnih faktora koji na nju imaju utjecaja? Kako da analiziramo složena pitanja zbog čijeg je miješanja i neraspoznavanja i došlo do krize razumijevanja, koja je automatski, po mišljenju mnogih istraživača, otvorila pitanje "autoritativnosti" u cjelosti ili djelimično, i stavila ga na dnevni red brojnih rasprava i oštrih polemika, iako nikad prije, kako smo vidjeli, nije bila predmetom sumnji ijednog muslimana.

II. Neslaganje i nejedinstvo

2 - Kako su nastale islamske sekte? Koji su faktori njihova neslaganja i podjela? Koje mjesto među tim faktorima pripada neslaganjima oko pitanja Sunneta, bilo da se radi o njegovu razumijevanju ili autoritativnosti, prenošenju i kritičkoj ocjeni? Na koji način je Sunnet bio upotrijebljen kao oružje u među-frakcijskim obračunima? Kako je došlo do pojave apokrifnih hadisa, parcijalnog

shvatanja i pravničke orijentacije (u odnosu prema Sunnetu) i kakve su posljedice ovih pojava? Kakva je veza između ovih pojava i pojave specijalnih tehničkih pitanja u prenošenju, kritičkoj ocjeni i tumačenju Sunneta? Kako je došlo do pojave određenih pitanja kao što su: autoritativnost Sunneta, položaj Sunneta u odnosu na Knjigu, derogiranje, specifiziranje (*takhsis),* ograničavanje *(taqjid)* Knjige Sunnetom i idžtihad Poslanika, s.a.v.s., u sunnetskim studijama, u djelima metodičara islamskog prava i *mutekellima* (dogmatičara / teologa). Kako je "verbalna tradija" izjednačena sa tekstovima Časne Knjige i uvrštena u zajedničke studije o ovim pitanjima, i kako se moglo desiti da istovjetni sudovi budu doneseni za obje vrste tekstova po mnogim gore navedenim pitanjima? Koje su to povijesne okolnosti koje su generirale ta pitanja? Koje su njihove misaone konsekvence i posljedice u prošlosti i sadašnjosti? Koji je najbolji metod za obrađivanje ovih pitanja u savremenim studijama na polju sunnetske problematike i najprikladniji način za definisanje programa tih studija? Kako iz njih izaći sa idejama koje će pomoći kristaliziranju islamske vizije i ujedinjenju muslimana, njihovu okupljanju, te ponovnom podizanju Ummeta i njegovom usmjeravanju u pravcu produktivnog i efikasnog civilizacijskog angažmana?

III. Vremenski i prostorni faktor u razumijevanju Tradicije

3 - Metodičari islamskog prava, baš kao i prve generacije muslimana, su imali jasnu predodžbu o utjecaju vremenskih i prostornih faktora te specifičnosti pojedinih faza i njihovih karakteristika na Posláničku praksu i odluke. Također su bili svjesni ljudskosti i relativnosti praktične *(fi'lijje)* Poslanikove tradicije, te su u tom smislu postavili određena načela. Mogu li stručnjaci odrediti neka pravila koja bi uzela u obzir spomenute faktore u nekim vrstama Poslanikove verbalne tradicije? Nadalje, koja je uloga savremenih hadiskih studija u identificiranju i metodološkom *(usulskom)* utemeljenju tih principa?

4 - Esencijalne razlike između partikularnog problema kojim se bavi pravnik, misaonog problema koga rješava mislilac, filozof i teolog i društvene pojave koju izučava sociolog čine neophodnim definisanje

više metodologija za razumijevanje Tradicije i odnosa prema njoj. Hadis koji elaborira detaljno pitanje u sferi interesa pravnika razlikuje se od hadisa koji govore o univerzalnoj socijalnoj pojavi, pri čijem razumijevanju se moraju imati na umu svi analitički aspekti koje zapaža stručnjak društvenih nauka. Kako se moguće osloboditi hronične povijesne bolesti koja se manifestira u upotrebi hadisa za opravdavanje oprečnih stavova, što je opet rezultat nejedinstva, frakcionaštva i tvrdoglave privrženosti svake skupine svome naslijeđu? Na koji način je moguće muslimanski um vratiti integralnom i intencijama Zakona, vođenom razmišljanju i izvesti ga iz ovoga začaranog kruga, posebno sad kad su ispunjeni svi uvjeti za sabiranje Tradicije i njenih prenosilaca na jedno mjesto te poduzimanje znanstvenih studija i istraživanja kao i zajedničkih dijaloga i naučnih skupova.

Uloga Tradicije u rješavanju problema Ummeta

5 **-** Islamskim, a posebno arapskim svijetom, dominira skupina negativnih pojava koje čine jedan od aspekata krize savremenog muslimanskog uma, a manifestuje se u različitim formama. Pomenimo neke:

- Odsustvo veza između dijelova Ummeta i dominacija konfrontacijskoga duha u svim njegovim oblicima: idejnom, društvenom, etničkom, mezhebskom i političkom, uz oživljavanje, a po potrebi i inovaciju razjedinjujućih ideja.

- Kolaps ostatka socijalnih i regionalnih uravnoteženosti *(et-tevazunat),* dominacija egoizma i frakcionaštva, hegemonija osjećaja nesigurnosti i straha od budućnosti, očaja i beznadežnosti u sadašnjost, inertnost, nezainteresovanost i pomanjkanje entuzijazma za bilo kakav pozitivan stav, te upadljivo prisustvo mišljenja i aktivnosti koje su reakcije na stavove drugih. Konačno, evidentno je prepuštanje akcije i utjecaja drugima i povlačenja dijaloškoga duha pred duhom sukoba i konfrontacije.

- Odsustvo objektivne spoznaje i svijesti o stvarnim socijalnim problemima Ummeta i njihovoj povijesnoj uvjetovanosti. Potom,

malobrojnost analitičkih, integralnih i generalnih studija o problemima Ummeta u odnosu na sve parcijalne, površne, emotivne i propovjedničke osvrte, kao i spremnost muslimanskog uma da nekritički ili uz pogrešno objašnjenje prihvata ono što mu se ponudi, te druge pojave koje je teško sve pobrojiti.

Na koji način je moguće uključiti i revitalizirati ulogu Poslanikove tradicije u korigovanju orijentacije Ummeta i iznalaženju jasne vizijc i ispravne predodžbe, koja će pomoći u nalaženju ubjedljivog objašnjenja za svaki od ovih problema, i u muslimanu okrijepiti želju za akcijom, a u muslimanskom društvu sposobnost za mobilizaciju društvenih snaga i njihovo ujedinjenje oko islamskih ciljeva, koji će tim snagama podariti duh života i nade i podstaknuti ih i motivisati na rad na iznalaženju kulturne alternative i praktičnog misaonog i socijalnug programa koji će Ummetu povratiti njegov identitet i probuditi u njemu svijest o pripadnosti slavnoj povijesti i dugotrajnoj civilizaciji?

Opasnost leksičkog razumijevanja Tradicije

6 - U vrijeme poslanstva ljudi su živjeli Sunnet u svim njegovim dimenzijama i Časni Kur'an kroz to življenje razumijevali direktno, jasno i, rekli bismo, snažno.

To je za posljedicu imalo zapanjujući kur'anski utjecaj na formiranje "Zajednice sredine", koja će biti svjedokom protiv ljudi, opisane potpunim dobrom, kadre da odgovori na bilo koji izazov i spremne da prevaziđe bilo kakvu prepreku. Kako su ljudi odmicali od doba poslanstva, uloga rječnika u razumijevanju tekstova je postajala sve veća a na uštrb drugih metoda i elemenata tumačenja i razumijevanja. Uloga rječnika je vremenom bivala sve veća kod nekih, dok konačno rječnik nije potisnuo sve druge metode razumijevanja i postao jedino sredstvo razumijevanja i tumačenja što je proizvelo mentalitet doslovnosti koji se brzo razvijao, tako da su se pojavili veliki pokreti od kojih neki djeluju izvan okvira vremena, prostora, života i povijesti, i preprekama preporoda Ummeta pružaju neophodnu podršku

u smislu ispraznih rasprava i nereda. Sam islam svode na skupinu povijesnih i tradicionalnih predstava i formula, te brojne prijedloge i predodžbe zasnivaju na nemogućem. Umišljaju mogućnost višestruke primjene jednoga hadisa u svim njegovim elementima, što je na dunjaluku nemoguće. Na koji način savremene studije Sunneta mogu doprinijeti rješavanju ovih problema i zaštititi muslimanski um od opasnosti? Kako ga mogu osloboditi dominacije ovih koji islam skoro da su odvojili od njegovog kulturnog i civilizacijskog sadržaja, i svode ga na par dimenzija individualnog ponašanja, isprazne i parcijalne forme i jezičke modele koji nisu kadri ni društvo podići, ni zajednicu formira ti, niti civilizaciju izgraditi?

Sunnet i program preporoda Ummeta

7 - Nema sumnje da naš Ummet danas urgentno treba integralan i sveobuhvatan program preporoda koji će ovaj Ummet iznova vratiti na "srednje staze" i obezbijediti mu civilizacijsko prisustvo. A to se neće desiti dok muslimansko društvo ne ispuni neophodne preduvjete za ostvarenje pomenutih ciljeva, od kojih je prvi iznalaženje i definiranje kulturnog i misaonog sustava Ummeta.

Različite skupine obrazovanih članova Ummeta se danas napajaju sa dva kulturna izvora: naslijeđenom povijesnom kulturom koju karakterišu specifičnosti vremena i prostora u kojima je nastala, i uvezenom /s tranom, prevedenom ili neprevedenom kulturom.

U oba slučaja, muslimanski um je pasivni kulturni potrošač. A za akciju nesposoban, pasivan, kulturno neproduktivan i samo potrošački nastrojen um nije u stanju graditi državu, podizati Ummet i stvarati civilizaciju.

Povezivanje ciljeva i sredstava društvene promjene sa vjerom i dogmom Zajednice će mobilizirati i regrutirati sve snage Zajednice i pokrenuti njene mase da načine željeni idejni, kulturni i civilizacijski zaokret i na tom putu podnesu potrebne žrtve.

Da bi muslimanski um prevazišao sadašnju krizu i zakoračio u

eru jasne vizije, učinkovitosti i produktivnosti, i da bi odgovorio na zahtjeve (sadašnje) faze i rekonstruisao kulturni i idejni sustav Zajednice, on mora iščitavati permanentne izvore vjere islama: Knjigu i Sunnet, i to s preciznim razumijevanjem, punom budnošću i savremenim islamskim pogledom koji je kadar uvidjeti sve relevantne faktore i dimenzije za otkrivanje viših ciljeva i općih načela, te derivaciju metodologije nužne za pružanje islamskih odgovora na sadašnje i buduće izazove i rekonstrukciju temelja *(muqavvimat)* Ummeta.

Časni Kur'an je našim precima pružio jedinstvenu misaonu metodologiju *(menhedž fikri)* kadru da razumi, objasni i analizira promjene u narodima i društvima, i da otkrije dublja značenja događanja i zakone velikih civilizacijskih promjena na objektivan način. Objektivnost, realističnost, znanstveni karakter i izvrsnu sposobnost kur'anskog metoda da otkrije unutrašnje protivrječnosti u društvima, mehanizme njihova razvoja, faktore njihove pojave u civilizacijama uz jasnu identifikaciju pravaca povijesnoga razvoja koje sadrži Kur'an niko ne može dovesti u pitanje.

Život Poslanika s.a.v.s., njegova tradicija, način njegova života i ćivota njegovih drugova jesu znanstveno i realno utjelovljenje te misaone metodologije. Kad savremeni muslimanski um bude na zdrav i savremen način promišljao, izučavao i spoznavao Uzvišenu Knjigu u potrazi za načelima, ciljevima i odrednicama koje će pomoći formulisanju kompletne metodologije koja će organizovati i regulisati tok života i ljudski angažman u harmoniji sa kretanjima u kosmosu i svijetu, tada će mu rješenje velike krize uma biti na dohvat ruke.

Kada se ovome doda i poznavanje Sunneta, svijest o intencijama i ciljevima Poslaničke implementacije božanske objave i njenog pretočavanja u stvarnost koju ljudi žive, tada će s Božijom pomoći, s ovog Ummeta biti podignuti zastori neznanja, tmine, pakosti, sukoba i rasipanja snaga. Muslimanski čovjek će prevladati faktore unutrašnje nemoći i postati kadar ubijediti savremenog čovjeka, bez obzira na svu njegovu kulturnu i intelektualnu kompliciranost, i povesti ga ka uputi i spasu a kroz spoznaju islamskih opštih načela, kroz razlikovanje konstanti od varijabli i kroz spoznaju intencija i određivanje ciljeva.

Ova knjiga će, ako Bog da, biti jednim od temeljnih elemenata u nadogradnji metodologije razumijevanja Sunneta. Ona odgovara na mnoga pitanja vezana za ovu temu i svraća pozornost na ovu važnu dimenziju korištenja časne Poslaničke tradicije; na ovu dimenziju kojoj nije poklonjena dužna pažnja svejedno da li se radi o dijalozima, znanstvenom istraživanju ili obrazovanju.

Nadamo se da će ova knjiga dati podstreka problemima razumijevanja Sunneta i dijalozima oko njih, te ih učiniti predmetom znanstvenih istraživanja i studiranja. Također se nadamo da će doprinijeti izbavljenju Zajednice iz neplodne rasprave u kojoj već dugo luta.

Molimo Allaha da cijenjenog autora počasti dostojnom nagradom i da ga učini od koristi muslimanima; da ovo djelo uvrsti u njegova dobra djela, *a Međunarodni institut za islamsku misao* pomogne da ostvari islamske ciljeve u službi islamske zajednice i adekvatnog rješavanja njenih problema.

A On čuje i odaziva se!

Herndon, Virginia
rebi'u-l-evvel, 1411. god. po H.
oktobar 1990. god.

Taha Džabir el- 'Alvani
Direktor Međunarodnog instituta
za islamsku misao,
Herndon, Virginia, USA

UVOD

Hvala Allahu, i neka su mir i blagoslov na Allahova poslanika, njegovu porodicu, ashabe i one koji slijede njegovu uputu.

Međunarodni institut za islamsku misao iz Vašingtona i *Kraljevska akademija za izučavanje islamske civilizacije iz* Jordana su me zamolili da pripremim rad ili knjigu o načinu ophođenja sa Vjerovjesničkom tradicijom kao drugim izvorom islama - nakon Kur'ana - u oblasti prava, zakonodavstva, sudstva, misionarstva, odgoja i opšteg usmjeravanja. Uz Božiju pomoć sam napisao ovaj relativno dug rad, iako smatram da tema zaslužuje i dužu i opsežniju studiju, s obzirom na njenu veliku važnost i naučnu potrebu za njom.

U ovom radu nisam se bavio autentičnošću Sunneta, niti njegovom autoritativnošću, jer je to druga oblast, o čemu sam već pisao, kao što su i drugi pisali i o tome puno korisnog i lijepog kazali. Svoju pažnju sam uglavnom usredsredio na pojašnjenje osnovnih principa ophođenja sa Vjerovjesničkom tradicijom, svejedno bili mi u poziciji pravnika ili daija (misionara islama). Druga tema ovoga rada jeste definisanje nužnih principa i smjernica za ispravno razumijevanje Sunneta daleko od skučenosti doslovnjaka koji se zaustavljaju kod vanjskih značenja a zanemaruju intencije; koji drže do forme Sunneta a zapostavljaju njegov duh, ali i od pretjerane fleksibilnosti nemarnih priučenjaka koji u kuću ne ulaze na vrata; koji se upuštaju u ono što ne znaju raditi, i o Bogu i Njegovu poslaniku govore ono što ne znaju.

Nastojao sam da moj rad bude dokumentovan i znanstven, da svaku izreku pripišem njenom autoru, da svaku tezu argumentujem, da se ne pozivam osim na *sahih i hasen* hadise, kako ne bih počinio ono zbog čega druge kritikujem. Trudio sam se da konsultujem učenjake Ummeta posebno iz najboljih generacija, da se poslužim njihovim svjetlom i okoristim njihovom metodologijom, ne zaboravljajući da se od svakog čovjeka uzima i ostavlja osim od Bezgrješnog, s.a.v.s. Iz ovog razloga sam se pridržavao samo jasnih kur'anskih i sunnetskih

iskaza, intencija Šeriata i pravila deriviranih iz njegovih pojedinačnih tekstova i brojnih detaljnih propisa. Ovim sam pokušao odbraniti Sunnet od njegovih zakletih neprijatelja ali i "pobornika" koji mu - i pored njihovih najljepših namjera i njihove iskrenosti - samo štete svojom ograničenošću misleći da čine dobro.

Također sam namjerno navodio više primjera za teme kojih sam se doticao kako bi čitaocu problem bio potpuno jasan, i svaki primjer svjetionik na putu. Nadam se da sam bar približno, ako ne i u potpunosti ostvario ono što sam htio i što se od mene očekivalo. Molim Boga da ovim što sam napisao uđem u društvo "pravednih nasljednika" koji od Vjerovjesničkog znanja odstranjuju iskrivljena tumačenja fanatika, pripisivanja i imputiranja lažova te pogrešna tumačenja neznalica. A možda da ovim zadobijem šefa'at Prvaka poslanika i Pečata vjerovjesnika.

Neka je hvala Allahu čijom blagodati se dobra djela svršavaju i Koji nas je na pravi put uputio. Mi ne bismo na pravom putu bili da nas Allah nije uputio.

Devha,

ševval, 1409. god po H.

maj, 1989. god.

Jusuf el-Qaradavi

Prvo poglavlje:

ZNAČAJ POSLANIKOVA SUNNETA, NAŠA OBAVEZA I ODNOS PREMA NJEMU

1. Značaj Sunnetu u islamu

2.Obaveza muslimana prema Sunnetu

3. Osnovna načela odnosa prema Sunnetu

Značaj Sunneta u islamu

Sunnet je praktični komentar Kur'ana, i realna i - ujedno - idealna primjena islama jer je Poslanik, s.a.v.s., bio interpretirani Kur'an i otjelovljeni islam. Ovo je snagom svoga intelekta i razbora te zahvaljujući svom dugogodišnjem življenju uz Poslanika, s.a.v.s., spoznala majka vjernika, Aiša ('A'iše), neka je Bog njome zadovoljan, i to izrazila divnim, stilizovanim riječima kad je bila upitana o moralnom liku Božijeg poslanika, s.a.v.s. Njen je odgovor glasio: "Poslanikov moral je bio Kur' an."[5]

Pa ko hoće da upozna praktični islam sa njegovim karakteristikama i temeljima neka ga upozna do u detalje obrazloženog i utjelovljenog u Vjerovjesničkoj - verbalnoj, praktičnoj i odobravajućoj - tradiciji.

Sveobuhvatan program

Riječ je o programu koji se odlikuje sveobuhvatnošću; programu koji obuhvata ukupni čovjekov život, uzduž, poprijeko i dubinski, tj. po vertikali i horizontali. Kad kažemo uzdaž, mislimo na vremensko i vertikalno prostiranje koje obuhvata ljudski život od rođenja do smrti, a u stvari i šire, od prenatalne faze do onoga što slijedi nakon smrti.

Pod širinom podrazumijevamo horizontalno protezanje koje obuhvata sve sfere življenja tako da ga Vjerovjesnička uputa prati u kući, trgovini, džamiji, na putu, na poslu; u odnosu s Bogom, u odnosu sa samim sobom, u ophođenju sa porodicom i kontaktu s drugima - muslimanima i nemuslimanima - sa svima; sa čovjekom, životinjom, mrtvom prirodom. A pod dubinom podrazumijevamo protezanje kroz

[5] Bilježe ga Muslim, Ahmed, Ebu Davud i En-Nesai, kako stoji u komentaru sure Nun od Ibn Kethira.

nivoe ljudskoga života. Sunnet, naime, obuhvata tijelo, um i duh. On objedinjuje javno i skriveno, uključuje riječi, akte i namjeru.

Uravnotežen program

To je program koji se još odlikuje i uravnoteženošću. On održava ravnotežu između duha i tijela, uma i srca, između ovoga i drugog svijeta, između idealnog i realnog, između teorije i prakse, očekivanog i neočekivanog, slobode i odgovornosti, individualizma i kolektivizma, imitiranja i inovacije. To je srednji put za "Zajednicu sredine".

Zato, kad god bi Poslanik, s.a.v.s., osjetio ili naslutio sklonost svojih ashaba ka pretjerivanju ili nemaru, istog momenta bi ih odlučno vratio u sredinu i upozorio na rezultate fanatizma i nemarnosti. Zato je ukorio onu trojicu što su pitali o njegovu, s.a.v.s., ibadetu pa im se učinilo da je to nedovoljno i nešto čime se njihova žeđ za ibadetom nije mogla zadovoljiti. Jedan od njih je odlučio postiti svaki dan bez prestanka, drugi je odlučio klanjati noću i ne spavati, dok se treći zarekao da neće imati odnosa sa ženom i da se neće ženiti. Kad je čuo za ove njihove odluke, Alejhisselam je rekao: "Ja, zaista, strahujem od Boga više nego svi vi, i najbogobojazniji sam među vama, ali ja i postim i mrsim, klanjam i spavam, i ženim se. Pa ko ne voli moju praksu (sunnet) nije od mene."[6]

A kad je vidio pretjerivanje Abdullah b. 'Amra u postu, klanjanju i učenju Kur'ana, ukorio ga je rekavši: "Zaista tvoje tijelo ima kod tebe pravo (na odmor), i tvoje oko ima kod tebe pravo (na san), i tvoja porodica ima kod tebe pravo (na uživanje i druženje) i tvoji posjetioci imaju kod tebe pravo (da ih ugostiš i sa njima posjediš). Pa daj svakome njegovo pravo!"[7]

---

[6] Hadis je zabilježio El-Bukhari od Enesa.
[7] Bilježi ga El-Bukhari u Sahihu: Kitabu-s-savm.

Ostvariv program

Ovaj program je još karakterističan po svojoj jednostavnosti, lahkoći i tolerantnosti. Naš Poslanik, a.s., je u knjigama prethodnih naroda, Tevratu i Indžilu, bio opisan između ostalog i kao onaj *"koji će od njih tražiti da čine dobra djela a od odvratnih ih odvraćati; koji će im lijepa jela dozvoliti a ružna im zabraniti; koji će ih tereta i teškoća koje su oni imali osloboditi..."* (El-A'raf, 157)

U tradiciji ovog Vjerovjesnika nema ništa što bi ljude dovelo u nezgodnu situaciju u njihovoj vjeri ili ih preopteretilo ovosvjetskim obavezama. Naprotiv, on je bio taj koji je komentarišući Božije riječi *"Mi smo te samo kao milost svjetovima poslali."*[8] o sebi rekao: "Zaista sam ja darovana milost."

Još je kazivao: "Allah me nije poslao da prisiljavam i otežavam, već me poslao da poučavam i olakšavam."[9]

A kad je poslao Ebu Musa'a i Mu'adha u Jemen, dao im je kratku ali veoma sadržajnu preporuku: "Olakšavajte, a ne otežavajte! Obveselite, a ne rastjerujte / odgonite! Jedan drugog slušajte, i ne razilazite se!"[10]

Podučavajući svoj Ummet govorio je: "Olakšavajte a ne otežavajte! Obradujte a ne rastjerujte!" A o poruci sa kojom je poslan je znao reći: "Poslan sam sa pravom vjerom, velikodušnom, obazrivom / tolerantnom (*hanifijje semha*)."[11]

---

[8] El-Enbija', 107.

[9] Muslim. Sahih: Kitabu-t-Talaq, br. 1478.

[10] Muttefequn 'alejhi. Dio hadisa koga prenose Ebu Musa i Mu'adh. Vidi: El-Lu'lu'u ve-l-merdžan, br. 1130.

[11] Bilježi ga Et-Taberani od Ebu Umame sa slabim prenosiocem u senedu, kako stoji u *Medžme 'u-z-zeva'idu* (4/302). Bilježe ga i El-Khatib i drugi od Džabira isto tako sa slabim seuedom, dok autor *Fejdul-kadir*-a kaže: "Međutim, on se prenosi sa još tri seneda što mu u najmanju ruku obezbjeđuje status hasen-hadisa." Vidi: *Gajetu-l-meram* od El-Elbanija, hadis br. 8. I Ibn Hadžer ga spominje u *Fethu-l-Bariju* (2/444) od Es-Siradža preko Ebu-z-Zinada pa od 'Urveta, a on od Aiše, r.a., u poznatom kazivanju o igri Etiopljana u Poslanikovoj džamiji u kome stoji: "Neka znaju jevreji da u našoj

Obaveza muslimana prema Sunnetu

Vjerovjesnikova tradicija je dakle detaljan program za život muslimana kao jedinki i društva. Sunnet je, kako smo naglasili, pojašnjeni Kur'an i praktični islam. Sam Poslanik je bio tumačem Kur'ana, utjelovitelj islama riječju, djelom i ponašanjem, dok je bio u društvu, kod kuće i na putu, u snu i na javi, u privatnom i javnom životu, u odnosu prema Bogu i prema ljudima, s rodbinom i daljnjima, s prijateljima i neprijateljima, u miru i ratu, u zdravlju i bolesti.

Obaveza muslimana je da upoznaju ovaj razrađeni poslanički program sa njemu imanentnim osobenostima, sveobuhvatnošću, uravnoteženošću i lahkoćom; s uzvišenim božanskim, divnim ljudskim i orginalnim, moralnim idejama koje se u njemu pojavljuju u punom sjaju i dolaze do potpunog izražaja. To ih obavezuje da nauče kako da ispravno razumiju časnu Tradiciju i kako da se s njom ophode teoretski i praktično, na način kako su to činile najbolje generacije Ummeta, tj. ashabi i oni koji su ih perfektno slijedili.

Kriza muslimana ovoga vremena je prvenstveno kriza misli i ona po meni prethodi krizi savjesti. Kriza misli se najbolje odražava kroz krizu razumijevanja Sunneta i ophođenja s njim, posebno u nekim strujama islamskog preporoda prema kojima su usmjereni pogledi nade, i od kojih Ummet očekuje mnogo i na istoku i na zapadu. Njihova tragedija nerijetko počinje pogrešnom interpretacijom časnoga Sunneta.

---

vjeri ima odmora. Ja sam zaista poslan s pravom vjerom, obazrivom." Da hadis ima osnovu svjedoči i predaja koju bilježi Ahmed od Ibn 'Abbasa u kojoj se kaže da je Poslanik, a.s., bio upitan: "Koja vjera je Bogu najdraža?" Odgovorio je: "Prava vjera, obazriva!" El-Hejthemi veli: "Bilježe ga Ahmed, Et-Taberani u *El-Mu'džemu-l-kebiru* i *El-Evsatu*, te El-Bezzar. U lancu prenosilaca ovog hadisa je i Ibn Ishaq, poznat kao mudellis, a koji nije rekao da je ovaj hadis direktno čuo od svog prethodnika u senedu." (1/60). Još ga bilježi i El-Bukhari bez seneda (*'allaqahu*) u Sahihu.

Od Poslanika s.a.v.s. se prenosi predaja u kojoj on, a. s., navještava nevolje kojima će biti izložen Vjerovjesnički nauk i Poslaničko naslijeđe od strane fanatika, lažaca i neznalica.

Ibn Džerir, Temmam u *Feva'idu*, Ibn 'Adijj i drugi od Poslanika, s.a.v.s., prenose da je rekao: "Ovaj nauk će iz svake generacije (pre)nositi njeni pravednici koji će od njega odstranjivati iskrivljena tumačenja fanatika, imputiranja lažova i pogrešne interpretacije neznalica."[12] Ovo su tri destruktivna elementa od kojih svaki ponaosob predstavlja opasnost po Vjerovjesničku baštinu.

a) Krivo tumačenje fanatika

Postoji krivo tumačenje koje se javlja kao posljedica fanatizma, suvišnog dušebrižništva i udaljenosti od umjerenosti kojom se odlikuje ova vjera, od tolerantnosti kojom je opisano ovo pravovjerje, te od lahkoće karakteristične za sve šeriatske obaveze. To je fanatizam zbog koga su još prije nas u propast otišli Baštinici Knjige (*ehlu-l-kitab*) koji su pretjerivali u vjerovanju ili su prešli granice u obredima ili bili fanatici u ponašanju.

Kur'an je to registrovao. Evo šta kaže: *"Reci: O sljedbenici Knjige, ne pretjerujte u vjerovanju svom, suprotno istini, i ne povodite se za prohtjevima ljudi koji su još davno zalutali i mnoge u zabludu odveli i sami sa pravoga puta skrenuli!"* (El-Ma'ide, 77)

A Ibn 'Abbas prenosi od Vjerovjesnika, s.a.v.s., da je rekao:

---

[12] Ibnu-l-Qajjim navodi ovaj hadis u Mittahu dari-s-se'ade i smatra ga jakim zbog mnoštva puteva kojim se prenosi. (*Miftahu dari-s-se'ade*. Bejrut: Daru-l-kutubi-l-'ilmijje, 1/163-164.) Veliki Ibnu-l-Vezir ga drži sahihom ili hasenom također zbog mnogobrojnosti puteva kojim se prenosi, te zbog toga što ga imami Ahmed i 'Abdu-l-Berr smatraju takvim. I El-'Ugajli ga je držao valjanim, uz širinu hadiske naobrazbe kojom se odlikovao. Sve spomenuto nas obavezuje da ga prihvatimo. Vidi: *Er-Revdul-basim fi-dh-dhebbi 'an sunneti Ebi-l-Qasim*. Bejrut: Daru-l-ma'rife, I/21-23. Vidi i: *Er-Revdu-l-bessam fi-t-tkhridži Feva'idi Temmam*.

"Čuvajte se pretjerivanja u vjeri! Zaista su oni prije vas propali zbog pretjerivanja u vjeri."[13]

A Ibn Mes'ud od njega, s.a.v.s., kazuje da je rekao: "Propali su oni što pretjeruju!" Poslanik je ovo ponovio tri puta.[14]

b) Imputiranja lažova

Postoje također i izmišljotine kojima lažljivci nastoje u Vjerovjesnički program unijeti ono što nije od njega, koji mu nastoje imputirati novotarije (*bid'ate*) koje njegova priroda odbija, koje su oprečne njegovu vjerovanju i Zakonu; s čim nemaju veze ni njegove osnove, ni pojedinačni propisi. Kada nisu uspjeli u pokušaju da dodaju bilo šta Kur'anu, čuvanom u grudima i na papiru, i učenom jezicima, pomislili su da će im to lahko biti učiniti sa Sunnetom i da će moći reći: "Rekao je Poslanik, a.s ", a da za to nemaju dokaza.

Ali velikani Ummeta i čuvari Sunneta su im pripremili zamke i prepreke, i zatvorili im svaki prilaz za izmišljanje i umetanje. Nisu prihvatali hadis bez seneda, a ni sened dok ne ispitaju njegove prenosioce jednog po jednog; dok ne saznaju sve o njemu, njegovu životu, rođenju i smrti; dok ne saznaju gdje je učio, ko su mu bili učitelji, ko drugovi, ko učenici; koliko je bio povjerljiv i koliko bogobojazan; kako jaku memoriju je imao i kako precizan u prenošenju vijesti je bio; koliko su njegova predanja identična predanjima poznatih i povjerljivih prenosilaca; i koliko je predaja koje samo on prenosi. Zato su i kazali: "Sened je dio vjere. Da nije seneda govorio bi ko hoće, šta hoće! Tragalac za naukom bez seneda je obično čavrljalo."

Oni nisu prihvatali hadis dok ne ispuni slijedeće uvjete:

– da mu je sened spojen od početka do kraja,[15]

---

[13] Bilježe ga Ahmed, En-Nessa'i, Ibn Madže, El-Hakim, Ibn Khuzejme i Ibn Hibban od Ibn 'Abbasa. Vidi: *Sahihu-l-džami i-s-sagir ve zijadetih*, br. 2680.
[14] Bilježi ga Muslim u Sahihu: Kitabu-l-'ilm, br. 2670.

[15] To jest, da je svaki prenosilac direktno preuzeo hadis od svog prethodnika, i tako od Poslanika do onog ko je zabilježio hadis. - Nap. Prev.

- da svi prenosioci u senedu budu povjerljivi (*thiqat*), tj. pobožni, bogobojazni i precizni (*'adl i dabt*) u onome što prenose,
- da nema nikakva prekida u senedu, skrivena ili očevidna,
- i konačno da ne protuslovi predajama povjerljivih i poznatijih prenosilaca (*šudhudh*), te da se u njemu ne nalazi nikakva mahana (*'ille*) koja značajnije utječe na njegovu vjerodostojnost.

Ova preciznost i rigoroznost u provjeri seneda, njihovih uslova i okolnosti jeste osobenost islamskog Ummeta, čime je on pretekao savremenu civilizaciju u definisanju principa naučno-historijske metodologije istraživanja.

c) Pogrešno interpretiranje neznalica

Također postoji i pogrešno interpretiranje koje kalja istinu islama, koje riječi stavlja tamo gdje im mjesto nije i od islama otkida njegove dijelove da bi kasnije zanijekalo i učenja i norme koje predstavljaju kičmeni stub islama. Ovi su kao i lažovi koji islamu pripisuju ono što nije od njega; marginaliziraju ono što je prioritetno ili daju prioritet onome što je marginalno.

Ovo nerazumijevanje ili loša interpretacija dolazi od strane onih koji ne poznaju ovu vjeru; koji nisu zadojeni njenim duhom i koji svojim umovima nisu dokučili njene velike istine. Oni zato niti su u nauku dobro upućeni, niti su predani istini. Njih nema šta zaštititi od proizvoljnog i subjektivnog razumijevanja, zanemarivanja jasnih ajeta (*el-muhkemat*) i slijeđenja onih manje jasnih (*el-mutešabihat*). Oni žele smutnju izazvati i proizvoljna tumačenja dati. Oni slijede strast koja odvodi sa Allahova puta. To je interpretacija neznalica, makar se oni zaogrnuli u ulemanska odijela i nosili titule mudraca.

Ovo su pojave na koje se mora paziti i na njih upozoravati. Zarad njih se moraju pronaći neophodna pravila (tumačenja) koja će predstavljati odbrambeni mehanizam da i sami ne budemo uvučeni u njih. Većina heretičkih sekti i grupa koje su se odmetnule od Ummeta,

njegovog vjerovanja, Zakona, te većina grupacija koje su zalutale sa pravoga puta otišle su u propast zbog lošeg tumačenja i interpretacije.

Imam Ibnu-l-Qajjim je u svome djelu *Ruh* (Duša) napisao prosvijetljene riječi o nužnosti pravilnog razumijevanja poslaničke poruke, koje mi ovdje prenosimo. On je pisao:

> Ono što je Poslanik, s.a.v.s., htio treba razumjeti bez pretjerivanja, ali i bez nemarnosti. U njegove riječi ne treba učitavati ono što one ne podrazumijevaju, niti treba zapostavljati bilo šta od upute i objašnjenja koja je tim riječima namjeravao. Zbog nepridržavanja ovog principa i njegova napuštanja izrodile su se mnoge zablude čiji broj zna samo Allah. Ustvari, nerazumijevanje onoga što su Allah i Njegov poslanik htjeli je osnova i izvor svake novotarije i zablude koja se pojavila u islamu. To je generator svake greške bilo u osnovama vjere ili njenim detaljima. Situacija postaje krajnje ozbiljna kad se nerazumijevanju pridruži loša namjera. Veliko li je iskušenje za vjeru i vjernike kad se podudare nerazumijevanje predvodnika, makar on imao lijepe namjere, i loša namjera onih koji ga slijede! A mi samo od Allaha pomoći tražimo. Šta je sa pravoga puta odvelo qaderije, murdži'e, kharidžije, mu'tezile, džehmije, rafidije (ekstremne ši'ije), i sve ostale novotarske sekte do li nerazumijevanje božanske i Poslanikove poruke? Rezultat tog nerazumijevanja je bio da je vjera u većine ljudi postala onakvom kakvu su zahtijevala njihova nerazumijevanja! A ono što su od Allaha i Njegova poslanika, a.s., razumjeli ashabi i oni što su ih slijedili, to se prezire i na to se pažnja ne obraća niti za to ko mari... Ne čudi se ako prođeš čitav Kur'an od početka do kraja i otkriješ da neki nisu kako valja shvatili poruku Allaha i Njegova poslanika, s.a.v.s., ni na jednom mjestu. No, to može shvatiti samo onaj ko vjerovanja koja susreće kod mase stavi pod lupu onoga sa čim je došao Poslanik, s.a.v.s. Onaj, pak, koji obrne čitav proces, pa ono što je donio Poslanik, s.a.v.s., posmatra u svjetlu svojih ubjeđenja i novotarija, slijedeći nekoga u kog ima povjerenja, s takvim je beskorisno polemisati. Ostavi njega i ono što je odabrao. Prepusti ga onome što je slijepo prihvatio, i zahvaljuj Allahu koji te poštedio iskušenja na koje ga je stavio!

Osnovna načela odnosa prema Sunnetu

Zbog naprijed spomenutog nužno je da se onaj ko se bavi Vjerovjesničkom tradicijom čvrsto drži nekoliko principa koji se smatraju osnovnim pravilima u toj sferi, da bi je sačuvao od imputiranja lažova, krivog tumačenja fanatika i pogrešne interpretacije neznalica. Ti principi su:

1. Uvjeriti se u vjerodostojnost i utemeljenost hadisa prema preciznim naučnim kriterijima koje su postavili pouzdani imami, a koji obuhvataju i *sened* i *metn*, bilo da se radi o riječima, činu ili pristanku tj. odobrenju Muhammeda, a.s.

Ovdje istraživač nužno mora konsultovati stručnjake i iskusne poznavaoce ovih disciplina jer oni su doktori Hadisa koji su svoje živote proveli u traganju za njim, njegovu studiranju, odvajanju autentičnog od slabog, onog koji je prihvatljiv i onog koji je za odbaciti. *"A niko te neće obavijestiti kao stručnjak."* (Fatir, 14)

Stručnjaci su za proučavanje Hadisa utemeljili nauku čvrstoga korijena i razvijenih grana. Ta nauka je u odnosu na Hadis ono što je metodologija islamskog prava (*Usulu-l-fiqh*) u odnosu na islamsko pravo (*fiqh*). Ustvari, radi se o skupini disciplina čiji je broj kod velikog Ibnu-s-Salaha dostigao brojku od šezdeset pet disciplina. Njihov broj se kasnije povećao, tako da Es-Sujuti u svome djelu *Tedribu-r-ravi 'ala taqribi-n-Nevavi* obrađuje njih devedeset i tri.

2. Pravilno shvatiti Vjerovjesnički tekst u skladu sa jezičkim pravilima, u svjetlu konteksta hadisa i povoda njegova izricanja, u sjeni kur'anskih i drugih poslaničkih tekstova, u okviru opštih pravila i generalnih intencija islama. Neophodno je još napraviti razliku između hadisa koji su izrečeni u svojstvu izvršenja poslaničke misije (*tebligur-risale*), i onih koji to nisu. Drugim riječima, između zakonodavnog / obavezujućeg (*tešri'*) i nezakonodavnog, tj. neobavezujućeg Sunneta. Konačno, nužno je obavezujuću / zakonodavnu tradiciju razdvojiti na onu koja ima opšti i trajni karakter (*'umum ve devam*), i onu koja ima

svojstvo specifičnosti i vremenske ograničenosti (*khusus ve te'qit*), jer je jedan od najopasnijih nedostataka u razumijevanju Sunneta upravo miješanje jedne od ove dvije kategorije sa drugom.

3. Uvjeriti se da dotični tekst nije u kontradikciji sa jačim od sebe; Kur'anom, drugim hadisima koji su mnogobrojniji ili utemeljeniji ili više odgovaraju osnovama vjere i bolje priliče mudrosti Šeriata, te da nije u kontradikciji sa opštim intencijama Šeriata koje su nepobitno utemeljene (*el-qat'ijje*) jer nisu izvedene iz jednog ili dva teksta, već iz mnoštva tekstova i propisa, koji kada se saberu, ulijevaju uvjerenje i sigurno znanje o njihovoj utemeljenosti.

Sunnet kao izvor zakonodavstva i usmjeravanja

Sunnet je drugi izvor islama, kako u zakonodavstvu tako i u usmjeravanju (*et-tevdžih*). Na njeg se obraća pravnik radi izvođenja pravnih normi, ali i daija i odgajatelj da u njemu nađe nadahnjujuća značenja, usmjeravajuće vrijednosti, divne mudrosti, metode koje potiču na dobro ili zastrašuju i odvraćaju od činjenja zla.

Da bi Sunnet mogao ostvariti ovu svoju ulogu, nužno je da budemo ubijeđeni u njegovu autentičnost, i utemeljenost u riječima i djelu Vjcrovjesnika, s.a.v.s. Prevedeno na jezik nauke i Hadisa, nužno je da hadis na koga se pozivamo bude *sahih*, vjerodostojan, ili *hasen* - dobar. Govoreći jezikom univerzitetskih kriterija ocjenjivanja, *sahih* hadis je sličan ocjeni odličan ili vrlo dobar dok je *hasen* u ravni ocjene dobar ili zadovoljava. Zato su najjači hasen hadisi jako bliski sahihu, dok su najslabije kategorije *hasen* hadisa bliske *da'if,* slabom hadisu. Učenjaci Ummeta su jednoglasni oko ovog uslova za hadise koji se uzimaju kao argumenti u određivanju praktičnih šeriatskih normi koje predstavljaju stub pravne nauke i temelje dozvoljenog i zabranjenog (*halal i haram*).

U isto vrijeme, oni nemaju jedinstven stav kad su u pitanju hadisi koji se odnose na vrijednost određenih postupaka (*feda'ilu-l-a 'mal*), zikrove, ili hadisi suptilnih značenja (*reqa'iq*), hadisi podsticanja

i zastrašivanja (*tergib ve terhib*) i druge slične kategorije hadisa koje ne spadaju u sferu čistog zakonodavstva. Tako su neki od učenjaka ranijih generacija (*selefa*) bili jako fleksibilni kod prenošenja takvih hadisa i u tome nisu vidjeli ništa lošeg.

Međutim, ova fleksibilnost nije bez granica. Ona ima svoje mjesto i uslove. Nažalost, neki su je zloupotrijebili pa su njome mnoge s pravog puta zaveli i bistro vrelo islama zamutili. Knjige vazova i savjeta, te sufijska djela koja se bave duhovnim temama, puna su ove vrste hadisa. Slično je i sa komentarima Kur'ana među kojima ima i takvih čiji su autori bili dosljedni u citiranju dobro poznatih lažnih hadisa o vrijednostima pojedinih kur'anskih sura iako su imami i hafizi ustanovili njihovu neosnovanost i razotkrili njihovu stvarnost, tako da niko nema opravdanje da i nakon toga stranice svojih djela krca takvim hadisima. Pa ipak, El-Zemakhšeri, Eth-The'alibi, El-Bejdavi, Ismail Haqqi i njima slični su bili uporni u citiranju izmišljenih hadisa. Štaviše, nalazimo da i takvi komentatori kao što je autor *Ruhu-l-bejana* opravdava navođenje takvog hadisa i stavlja se u službu njegovog advokata, te sa smjelošću na kojoj mu se može pozavidjeti, na kraju komentara sure Et-Tevbe kaže:

Znaj da su hadisi koje je citirao autor *Keššafa* na kraju komentara ove sure, a za kojim su se poveli najveći komentatori kao što su El-Qadi el-Bejdavi, Ebu Su'ud i drugi - Allah im se smilovao - predmetom brojnih kritika od strane učenjaka. Tako ih neki odobravaju dok ih drugi poriču, sve u ovisnosti od ocjene njihove vjerodostojnosti. Jedan od tih kritičara je Es-San'ani... Ono što se čini ovom siromašnom robu - oprostio mu svemogući Allah - jeste da ti hadisi su ili jaki sahih ili slabi / da'if ili lažni / mevdu'. Ako su sahih i jaki nema nejasnoća. Ako su slabih seneda, poznato je da su muhaddisi (*muhaddithun*) jedinstveni u stavu da je dozvoljeno koristiti slabe hadise samo u podsticanju i zastrašivanju kako je rečeno u djelu *El-Edhkar* od En-Nevevija, i *Lisanu-l-'ujun* od 'Ali b. Burhanuddina el-Halebija, i El-*Esraru-l-muhammedijje* od Ibn Fakhruddina er-Rumija, te drugdje.

Ako su ti hadisi pak lažni, El-Hakim i drugi navode da je jedan od zahida (skromnika, isposnika) bio otkriven da izmišlja hadise o vrijednosti Kur'ana i njegovih pojedinih poglavlja pa mu je rečeno:

-"Zašto si to radio?" Odgovorio je:

-"Vidio sam ljude kako malo pažnje poklanjaju Kur'anu, pa sam želio da ih potaknem na njega." Onda mu je rečeno:

-"Ali Vjerovjesnik, s.a.v.s., je rekao: "Ko na mene namjerno slaže neka sebi pripremi mjesto u Vatri!" Odgovorio je:

-"Ja nisam lagao na njega! Ja sam lagao za njega!"

Htio je reći da laganje na Poslanika prouzrokuje rušenje temelja islama, iskvarivanje Šeriata i njegovih normi, što sa njim nije slučaj. Laganje za Poslanika je podsticanje na slijeđenje njegova vjerozakona i ugledavanje na njega. Šejh 'Izzuddui b. 'Abdisselam je govorio:

"Govor je sredstvo do ciljeva. Tako je lagati zabranjeno u slučaju kad je pohvalni cilj moguće ostvariti istinom. Ako se do takvog cilja može stići samo s laži, a ne i istinom, u tom slučaju je laž dozvoljena (*mubah*) ako je cilj dozvoljen, i obavezna (*vadžib*) ako je cilj obavezan. To je kriterij.[16]

Ne ostaje nam ništa drugo nego da kažemo: La havle ve la quvvete illa billah i Inna lillahi ve inna ilejhi radži 'un! Čovjek se čudom ne može načuditi da nešto ovako izjavi čovjek koji se uvrstio u svitu komentatora Allahove knjige, za koga neki govore da je islamski pravnik i poznavalac metodologije islamskog prava. Kakvo je to razumijevanje (*fiqh*)[17] kod tog čovjeka koji ne poznaje prioritetna pravila koja su definisali učenjaci?

Ovaj šejh sa sufijskim sklonostima kao da nije znao da nam je Bog usavršio našu vjeru, i njome upotpunio Svoju blagodat prema nama, tako da nemamo potrebe za nekim ko bi nam je upotpunjavao i usavršavao izmišljajući hadise od sebe. Kao da nadopunjuje Allaha, dž. š., ili prigovara Muhammedu, a.s., govoreći mu: "Ja lažem za tebe da bih ti upotpunio tvoju krnju vjeru i pokrpio rupe u njoj hadisima koje izmišljam!"

---

[16] Ove riječi navodi i oštro kritikuje šejh Ebu Gudde 'Abdulfettah u svojim bilješkama na *El-Edžvibetu-l-fadile* od El-Leknevija. Kairo: 1984, str. 133-134.

[17] Fiqh u jeziku znači razumijevanje, a u islamskoj terminologiji 'islamsko pravo ili jurisprudencija', tako da se ovdje radi o maloj igri riječi. - Nap. Prev.

A riječi imama Ibn 'Abdisselama se odnose na nešto drugo, na druge prilike u kojima Poslanik dopušta olakšicu, kao što je laganje u ratu, izmirivanje zavađenih, izbavljenje nevina čovjeka koji bježi od nasilna progonitelja i sličnih situacija koje se u ovom smislu obično spominju. Štaviše, riječi Ibn 'Abdisselama pobijaju pređašnje navode. Naime, Ibn 'Abdisselam kaže da je lagati haram u svrhu ostvarenja cilja koji se može postići istinom. Ovdje možeš reći: "Za sva dobra djela na koja podstiču lažni hadisi, i za sve ružne postupke od kojih ti hadisi odvraćaju se, nesumnjivo, mogu naći *sahih* i *hasen* hadisi. Prema tome, laganje je zasigurno zabranjeno, čak štaviše ono je jedan od velikih grijeha (*keba'ir*)."

Odbacivanje sahih hadisa je jednako prihvatanju izmišljenih hadisa

Kako god je pogrešno, apsurdno i opasno prihvatanje lažnih / apokrifnih hadisa i njihovo pripisivanje Poslaniku, s.a.v.s., isto tako je pogrešno odbacivanje sahih hadisa zbog strasti i umišljenosti, te mišljenja da se zna bolje i više od Boga i Njegova poslanika, ili zbog lošeg mišljenja o Ummetu, njenim učenjacima i imamima njegovih najboljih generacija.

Prihvatanje izmišljenih hadisa u vjeru unosi elemente koji nisu od nje, dok odbacivanje sahih hadisa iz vjere odstranjuje neke njene dijelove. Nema sumnje da je prihvatanje laži i odbacivanje istine neprihvatljivo i prijekora vrijedno. Novotari i oni što su skrenuli sa pravoga puta su oduvijek bili puni sumnji i optužbi koje su učenjaci i istraživači pobili i obezvrijedili.

Imam Eš-Šatibi veli:

Možda neki od novotara u vjeri kao argument za odbacivanje nekih hadisa navedu činjenicu da oni pružaju samo pretpostavku, tj. neizvjesno znanje (*zann*) koje Kur'an izričito kudi Allahovim riječima: *"...Oni se povode samo za pretpostavkaina (zann) i za strastima..."* (En-

Nedžm, 23) Na drugom mjestu se kaže: *"A o tome ništa ne znaju, slijede samo pretpostavke a pretpostavka istini baš nimalo ne koristi."* (En-Nedžm, 28) Tako su dozvolili stvari koje je Allah zabranio preko Svoga poslanika, s.a.v.s., a za čiju zabranu nema teksta u Kur'anu. Njihova stvarna namjera jeste iznalaženje pokrića za ono što im se sviđa.

A ni pod "pretpostavkom" se u citiranim ajetima ne misli na ono što oni tvrde. Naime, pretpostavku nalazimo u tri moguće situacije:

Prvo: Pretpostavka (*zann*) u temeljima vjere koja je nedovoljna (kao argument) po mišljenju učenjaka, jer postoji mogućnost da je upravo suprotna istini. Međutim, *zann* je prihvatljiv u granama (*furu'*) i kao takav je prihvaćen od strane pravnika zbog dokaza koji upućuju na opravdanost takvog postupka. Prema tome, pretpostavka jeste pokuđena, osim kad su u pitanju detalji vjere, kako to navode učenjaci kad raspravljaju o ovom aspektu.

Drugo: Pretpostavka u drugom ajetu znači preferiranje jedne od dvije suprotstavljene stvari bez valjanog dokaza. Nema sumnje da je pretpostavljanje (*zann*) i ovdje pokuđeno jer se radi o samovolji, zbog čega je propraćeno spomenom strasti u ajetu. *"Oni se povode samo za pretpostavkama i za strastima..."* Kao da su se priklonili određenoj stvari iz puke strasti i interesa, zbog čega je pretpostavljanje (*zann*) u tom smislu i bilo pokuđeno, a za razliku od pretpostavke utemeljene na argumentu, koja u osnovi nije pokuđena jer je izvan okvira slijeđenja strasti. Iz tog razloga je potvrđena njena valjanost i postupanje po njoj tamo gdje to priliči kao što su ogranci vjere.

Treće: Postoje dvije kategorije pretpostavki.

1. Pretpostavka koja se naslanja na nedvojbeni (*qat'i*) princip (*asl*). To su pretpostavke po kojima se postupa u Šeriatu u svim slučajevima jer potpadaju pod utvrđeni princip, te su tako u kategoriji onih stvari čija je vrsta (*džins*) poznata.

2. Pretpostavka koja se ne naslanja na neki od utvrđenih principa, već je ili bez osnove, i u tom slučaju je pokuđena - kako je već rečeno -, ili se naslanja na sličnu pretpostavku. Ako se ova druga pretpostavka naslanja na nedvojbeni princip tada je u ravni prve

kategorije. Ako je pak bez ikakve osnove onda je pokuđena. Prema tome, ako "predaja pojedinca" (*khaber vahid*) ima sahih sened i naslanja se na neki nedvojbeni princip u Šeriatu mora se prihvatiti. To je i razlog što je u principu prihvatamo. Suprotno ovome, pretpostavke nevjernika se ne naslanjaju ni na što pa ih je stoga nužno odbaciti i ne uzimati u obzir. Ovaj posljednji odgovor je izveden iz jednog principa koji je detaljno ohrazložen u djelu *El-Muvafeqat*. I neka je hvala Allahu.

Neki od zalutalih su u odbacivanju hadisa otišli toliko daleko da uopšte za ozbiljno ne uzimaju mišljenja onih koji se oslanjaju na ono što je u hadisima. Mišljenja takvih su svrstali u kategoriju stvari oprečnih umu a njih same u luđake. Ebu Bekr Ibnu-l-'Arebi kazuje o nekome koga je sreo na (arapskom) Istoku, a koji je nijekao viđenje Allaha na ahiretu, da je bio upitan:.

-"Je li nevjernik onaj ko kaže da će Stvoritelj biti viđen?" Odgovorio je: -"Nije, jer je ustvrdio nešto što je van pameti. A ko kaže nešto što je iracionalno ne biva proglašen za kafira!"

Komentarišući ovo Ibnu-l-'Arebi kaže: "Eto to je naš status kod njih! Pa neka pouku uzme onaj koga je Allah naputio gdje odvodi slijeđenje strasti. Sačuvao nas Allah od toga Svojom blagodati![18]

I Ibn Qutejbe je u svom djelu *Te'vilu mukhtelefi-l-hadith* naveo brojne sumnje, opšte i pojedinačne, koje su potakli neprijatelji Sunneta, a zatim ih jednu po jednu pobio. Nije ih ostavio na miru dok njihov plamen nije pretvorio u pepeo.

U naše doba pojavljuju se novi neprijatelji Sunneta. Jedni su nemuslimani, kao kršćanski misionari i orijentalisti, a drugi su iz islamskog svijeta, uglavnom oni koji su ušli i potpali pod direktni ili indirektni uticaj prethodno spomenutih. Ovi savremeni upotrebljavaju oružja starih neprijatelja, dodajući im neka nova shodno zahtjevima moderne civilizacije. I jedni i drugi su se obrušili na Sunnet, njegove knjige, ljude i metode svim raspoloživim sredstvima. Pri tom su podržani od moćnih institucija i zainteresovanih strana. Ali, Allah je za Sunnet odredio velikane koji sumnjama sumnjičara suprotstavljaju

[18] Eš-Šatibi, *El-I'tisam*, 1/235-37.

nepobitne dokaze, a insinuacijama lažova nepobitne istine i činjenice. *"I tako istina na vidjelo izbi i pokaza se da je bilo lažno ono sto su oni priredili, i tu oni bijahu pobijeđeni i ostadoše poniženi."* (El-A'raf, 118-119)

Za odgovore na sve te napade je dovoljno obratiti se na velikog šejha 'Abdulganijj 'Abdulkhaliqa - Allah mu se smilovao - i njegovo djelo Autoritativnost Sunneta (*Hudždžijjetu-s-sunne*). Tu je i pravnik, misionar i borac islama, šejh Mustafa es-Siba'i, neka je milost Božija na njega, njegovo vrijedno i korisno djelo Sunnet i njegovo mjesto u islamskom zakonodavstvu (*Es-Sunnetti ve mekanetuha fi-t-tešri'i-1-islami).* Neka ih Allah nagradi dobrim i na visoke stepene uzdigne.[19]

Pojava na koju ovdje želim skrenuti pažnju jeste odbacivanje Sunneta i sahih hadisa zbog pogrešnog razumijevanja koje se javlja kod laika i nestručnjaka što nas dovodi do zaključka o nužnosti preciznog istraživanja, opreznosti i obazrivosti kod razumijevanja Sunneta te obraćanja na njegove izvore i konsultovanje njegovih poznavalaca, na što ćemo skrenuti pažnju na narednim stranicama.

Odbacivanje sahih hadisa zbog nerazumijevanja

Od nezdravih pojava kojima je izložen Sunnet jeste i ta da neko brzopleto pročita hadis i nakaradno ga razumi i onda ga počne u svjetlu tog shvatanja tumačiti. Kako je to značenje za njeg neprihvatljivo, on brže-bolje odbacuje hadis, jer ima, eto, neprihvatljivo značenje.

---

[19] Tu su još i dr. Muhammed Mustafa el-A'zami koji je odgovorio Šahtu /Joseph Schacht/ (*On Schacht's Origins of Muhammadan Jurisprudence*. Oxford: Oxford Center for Islamic Studies, 1996 - Nap. Prev.), zatim šejh 'Abdurrahman ibn Jahja el-Mu'allimi el-Jemani, autor djela *El-Envaru-l-kašife*, te šejh Muhammed 'Abdurrezzaq Hamza, autor djela *Zulumat Ebi Rejj*. Spomenimo još šejh Muhammed Ebi Šehbeta, autora djela *Difa' 'ani-s-sunne* (Odbrana Sunneta), i doktora 'Udžadž el-Khatiba i njegovo djela *Es-Sunnetu qable-t-tedvin* (Sunnet prije kompilacije) i Biografiju Ebu Hurejre. Mnogo je onih koje zbog ograničenog prostora nismo u mogućnosti spomenuti.

A kad bi bio objektivan, razmislio i prostudirao dotični hadis, našao bi da hadis nema ono značenje koje je on razumio, već da mu je on pretpostavio neko značenje od sebe koje nema osnove ni u Kur'anu ni u Sunnetu; niti mu pravila arapskog jezika idu u prilog, niti ga je tako razumio ijedan priznati učenjak prije njega.

Hadis: "Bože, daj da živim kao siromah..."

Neki su pročitali hadis koga prenose Ibn Madže od Ebu Se'ida el-Khudrija i Et-Taberani od 'Ubadet ibn Es-Samita: "Bože daj da živim kao siromah, i da umrem kao siromah, i proživi me u društvu siromaha."[20]

"Siromaštvo" u ovom hadisu su razumjeli kao neimaštinu i ovisnost o ljudima, što je u suprotnosti sa Vjerovjesnikovom dovom u kojoj se molio Allahu da ga zaštiti od iskušenja neimaštine[21], i dovom u kojoj je molio Allaha da ga učini o ljudima neovisnim, bogatim i čestitim.[22] Tako shvaćen, ovaj hadis bi bio u koliziji s onim što je Alejhisselam rekao Sa'du: "Zaista Allah voli bogata, bogobojazna roba, i onog koji tajno dobra djela čini,"[23] i onim što je rekao 'Amr ibnu-l-'Asu: "Divno li je to kad se nađe dobar imetak kod dobra čovjeka!"[24]

Ko je hadis ovako razumio, odbacio ga je. Istina je, međutim, da se u ovom hadisu pod siromaštvom ne misli na neimaštinu. Kako bi to moglo biti značenje ovog hadisa kad je Poslanik s.a.v.s., tražio zaštitu kod Allaha od neimaštine u istoj dovi u kojoj se utjecao Bogu od kufra;

---

[20] Vidi *Sahihu-l-Džami'i-s-sagir*, hadis br. 1261. Neki tvrde da je hadis slab, što on i jeste u verziji koja se prenosi preko h. Aiše. To međutim nije slučaj sa dvije gore spomenute predaje.

[21] Zabilježili El-Bukhari i Muslim od Aiše, Sahihu-l-Džami', hadis br. 1288.

[22] Zabilježili Muslim, Et-Tirmidhi i Ibn Madže od Ibn Mes'uda. Isto, br. 1275. Zabilježili Ahmed i Muslim od Sa'd ibn Ebi Veqqasa. Isto, br. 1882.

[23] Zabilježili Ahmed i Muslim od Sa'd ibn Ebi Veqqasa. Isto, br. 1882.

[24] Zabilježili Ahmed i El-Hakim koji veli da je hadis sahih, s čim se složio i Edh-Dhehebi.

"Bože, ja kod Tebe tražim zaštitu od nevjerovanja i neimaštine."[25] A Allah mu je kao blagodat spomenuo to što ga je o ljudima neovisnim i bogatim učinio. U suri Ed-Duha, ajet 8. Allah mu kaže: "I siromah si bio pa te je imućnim učinio."

Pod siromaštvom se u ovom hadisu podrazumijevaju skromnost i poniznost. Veliki Ibnu-l-Ethir kaže: "Molio je za skromnost i skrušenost, i da ne bude od oholih i arogantnih." Poslanik, s.a.v.s., je živio život koji nije ni nalik na život oholih čak kad je i forma u pitanju. Sjedio je kao što sjede robovi i siromasi i jeo je kao što oni jedu. Kad bi stranac došao ne bi ga, a.s., prepoznao ni razlikovao od njegovih ashaba jer je bio s njima i kao jedan od njih. U kući je sam uređivao svoju obuću, krpio odjeću, muzao svoju ovcu, i okretao žrvanj sa sluškinjom i slugom.

Jednom ga je sreo neki čovjek, pa se počeo tresti iz strahopoštovanja, na šta mu je Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Smiri se. Ja nisam kralj. Ja sam samo sin žene iz plemena Kurejš koja je jela na suncu sušeno meso u Meki."[26]

Obnova vjere

Neki su pročitali hadis koga bilježe Ebu Davud i El-Hakim od Ebu Hurejre, a on prenosi od Poslanika da je rekao: "Zaista će Allah na početku svakog stoljeća poslati ovom Ummetu nekoga ko će im obnoviti njihovu vjeru"[27], pa su razumjeli da se pod obnovom (*teždidom*) misli na razvoj vjere i njenu izmjenu kako bi bila u skladu s vremenom. Onda su rekli: "Vjera se ne može razvijati. Vjera je konstantna i ne mijenja se. Zadaća vjere nije da bude u skladu s

[25] Bilježe ga El-Hakim i El-Bejheqi u dovi od Enesa. Sahihu-l-Džami', br. 1285.
[26] Na suncu sušeno meso je aluzija na neimaštinu, jer se ono jelo samo u nuždi. (S. Zajimović)
[27] Zabilježili: Ebu Davud u *Kitabu-t-tevhid-u* svoga *Sunena* (br. 4270), El-Hakim u *Mustedreku* (4/522), El-Bejheqi u *Ma'rifetu-s-suneni ve-l-athar*, i drugi. Ovaj hadis sahihom smatraju El-Hakim, El-Iraqi i Es-Sujuti, kako stoji u *Fejdu-l-Qadiru* (2/282).

razvojem, već obratno."

Ideja o obnovi vjere znači da u svakom stoljeću treba izdati novo dorađeno izdanje načela vjere i njenih učenja, koja će odgovarati potrebama ljudi i ići u korak s progresom. Očito da je ovo neprihvatljivo. Jedino ostaje da se odbaci hadis koji takvo što implicira." Sve ovo, što je pretpostavljeni rekao, bi bilo tačno kad bi se pod *teždidom* (obnovom) vjere u hadisu mislilo na ono što je on iz njega razumio i kako ga je on shvatio.

Kako sam pojasnio u jednom svom radu,[28] obnova vjere spomenuta u hadisu jeste obnova njenoga razumijevanja, vjerovanja u nju i rada po njoj. Obnoviti nešto znači pokušati nešto ponovo vratiti u ono stanje u kome je bilo kad se prvi puta pojavilo tako da i pored svoje starosti izgleda kao novo. To se postiže ojačavanjem elemenata koji su oslabili, saniranjem onoga što je vremenom propalo, dotezanjem onoga što je popustilo... da bi ponovo izgledalo kao onda kad je prvi puta napravljeno.

Prema tome, obnova ne znači promjenu naravi staroga, niti njegovu zamjenu nečim savremenim i novim. To je sve drugo, samo ne obnova. Uzmimo primjer iz konkretnog svijeta. Ako hoćemo renovirati ili obnoviti staru zgradu od izuzetne kulturne vrijednosti, obnova će značiti da sačuvamo samu zgradu, njen originalni stil i obilježja; da sve što nije dotrajalo ostavimo sa svim njegovim karakteristikama; da ono što je zub vremena oštetio renoviramo, da uredimo puteve koji do nje vode; da olakšamo pristup do nje; da je promovišemo i popularišemo... itd. Obnoviti tu zgradu ne znači srušiti je i na njenom mjestu podići ogromnu zgradu najmodernijeg tipa.

Tako je i sa vjerom. Obnoviti vjeru ne znači uraditi njeno novo izdanje, već znači povratak onakvoj vjeri kakva je bila u vrijeme Poslanika, s.a.v.s., njegovih ashaba i onih koji su ashabe dosljedno slijedili.

---

[28] Vidi studiju *"Teždidu-d-din fi dav'i-s-Sunne"* (Obnova vjere u svjetlu Sunneta), Medželletu Merkezi Buhuthi-s-Sunneti ve-s-Sire, Katar, br. 2, str. 29. Rad je objavljen i u knjizi *Min edžli sahvetin rašide.* Bejrut: El-Mektebu-l-islami.

Islam je utemeljen na pet stubova

Među najčudnije primjere odbacivanja sahih hadisa zbog pogrešnog razumijevanja za koje sam čuo u novije vrijeme jeste to da su neki ljudi odbacili najpoznatiji hadis koga pamte muslimani, mladi i stari, puk i ulema. Mislim na hadis koga prenose Ibn 'Umer, 'Ali i drugi, a koji glasi: "Islam je zasnovan na pet temelja: svjedočenju da nema božanstva osim Boga, i da je Muhammed Božiji poslanik, uspostavi namaza, davanju zekata, postu Ramazana i hodočašću Kabe za onog koje u mogućnosti."

Argument drznika koji se osmislio ovaj hadis proglasiti neautentičnim jeste to što u hadisu nije spomenut džihad i pored njegove važnosti u islamu. Po njemu to je dokaz njegove apokrifnosti. Zaboravio je da je džihad obavezan samo za neke ljude, a ne za sve, i da nije obavezan za svakog pojedinca, osim u posebnim uvjetima i specifičnim situacijama, za razliku od pet temelja vjere spomenutih u hadisu koji su univerzalni po karakteru i obligatni za sve ljude. Da je logika ovoga čovjeka tačna, morao bi odbaciti sve kur'anske ajete koji opisuju vjernike, bogobojazne, robove Milostivog, čestite, dobročinitelje, razumne i druge kategorije ljudi koje je Allah pohvalio u Svojoj knjizi i obećao im najljepšu nagradu, jer se u mnogima od njih ne spominje džihad kao jedna od njihovih karakteristika.

Pročitaj, naprimjer, odlike bogobojaznih u prvim ajetima sure El-Beqare (2-5), dobročinitelja i iskrenih u 177. ajetu El-Beqare, vjernika na početku sure El-Enfal (2-4), razumnih u suri Er-Ra'd (20-22), vjernika koji će u Džennet ući na početku sure El-Mu'minun (1-10), robova Milostivog na kraju sure El-Furqan (63-77), bogobojaznih i dobročinitelja u suri Edh-Dharijat (15-23), i onih u Džennetu počašćenih u suri El-Me'aridž (22- 35)... Na svim ovim mjestima kao i na mnogim drugim mjestima u časnoj Allahovoj knjizi džihad nije spomenut. Hoće li ova drska neznalica zbog toga odbaciti ove ajete časne Allahove knjige?

Šejhu-l-islam Ibn Tejmijje daje svoje objašnjenje zbog čega je Islam u ovom hadisu sveden na pet spomenutih temelja te zašto nisu

spomenute druge primarne obaveze kao što su džihad, dobročinstvo prema roditeljima, održavanje rodbinskih veza, i ostalo, pa kaže:

> Ljudi se pitaju: Ako je broj djela koje je Bog učinio obaveznim veći od pet, zašto je Alejhisselam rekao: 'Islam je zasnovan na pet stvari.'? Neki su odgovorili da su to najeksponiraniji i najveći simboli islama. Ko ih ispuni, taj je kompletirao svoj islam, a ko ih zanemari, osjeća da se njegova veza sa islamom kida.
>
> Zaključak do koga se stiže nakon studiranja jeste da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., u ovom hadisu spomenuo one elemente dina koji znače apsolutnu predaju roba njegovu Gospodaru; koji su obavezni za svakog pojedinca da ih čini samo u ime Allaha da bi pokazao svoju pokornost Bogu. Ko god je kadar činiti ih, obavezan je da obavlja ibadete iskreno obožavajući i robujući samo Allahu.
>
> To su tih pet elemenata. Sve ostalo je obavezno na osnovu vidljivih koristi koje se njima postižu i one, zbog toga, nisu obavezujuće za sve ljude. Naprotiv, neke su fardi kifaje (grupna / kolektivna obaveza), tj. obavezujuće samo za jednu grupu vjernika, kao što su: džihad, naređivanje dobra i sprečavanje zla, upravni poslovi islamske države, uprava, izdavanje fetvi, podučavanje Kur'anu i Hadisu, i ostalo.
>
> Neke druge obaveze su propisane od Boga zbog prava drugih ljudi, i dok ih ispunjava, čovjek vodi specijalnog računa o onome zbog čega mu je dotična radnja stavljena u obavezu. Ponekad onaj koji ima to pravo može osloboditi čovjeka te obaveze. Obaveza prestaje postizanjem koristi ili oslobađanjem od obaveze od strane onoga čije pravo je u pitanju.
>
> Te obaveze spadaju ili oprostom ili ostvarenjem tražene koristi. Dakle, pravo ljudi kao što su vraćanje duga, povratak otetog, pozajmljenog ili na čuvanje povjerenog, traženje pravde kad su u pitanju krv, imovina ili čast, jesu propisane zbog ljudi i oni u tom imaju pravo. Ako im bude oprošteno od strane vlasnika prava, više ni pred Bogom nemaju obaveze. One su obavezne za neke ljude dok za druge nisu, kao što su obavezne u nekim slučajevima dok u drugim nisu. One nisu propisane svakom čovjeku kao sredstvo približavanja Bogu. Zbog toga su one podjednako obavezujuće za muslimane, kršćane i židove, a za razliku od pet u hadisu spomenutih stubova islama koji su karakteristični za muslimane.
>
> Isto je i sa obavezama u vezi sa čuvanjem rodbinskih veza, prava

supružnika, djece, roditelja, poslovnih partnera i siromaha, a među tim obavezama su i svjedočenja pred sudom, izdavanje fetvi, organizovanje sudstva i uprave, naređivanje dobra i odvraćanje od zla, džihad... Sve su to obaveze koje su zbog određenih razloga propisane za neke ljude dok za druge nisu, da bi njima bila ostvarena određena korist a spriječena šteta. Kad bi se to moglo postići bez ljudskog udjela, ne bi ni bile obavezne. Ono iza čega leži pojedinačna korist obavezno je za Zejda, ali ne i za 'Amra. Kako Zejdova žena nije Amrova i kako njegovi rođaci nisu i Amrovi rođaci, to se i obaveze njih dvojice razlikuju, nasuprot obavezama vezanim za ramazan, hadždž, pet dnevnih namaza i zekat. Jer zekat, na primjer, iako je finansijska obaveza, ona je Allahovo pravo, a osam Kur'anom određenih kategorija su ono na što se ima potrošiti. Zbog toga je pri njegovu izvršenju obavezno imati namjeru da se radi samo u ime Boga, i ne može je za čovjeka obaviti niko drugi osim sa njegovom dozvolom. Iz istog razloga se davanje zekata ne traži od kafira. Na drugoj strani, u obavezama prema ljudima se ne uslovljava da ih čovjek čini u ime Boga. Ako ih i neko drugi obavi umjesto onog ko je trebao, i bez njegove dozvole, obaveza spada s njega. Konačno, one su propisane i za nevjernike.[29]

Brzopleto odbacivanje sahih hadisa makar nam bili i nejasni je avanturizam

Brzopletost u odbacivanju hadisa koji nam je nejasan - makar bio *sahih* - je opasan, avanturistički pothvat na koga se ne odvažavaju u nauku dobro upućeni. Takvi imaju visoko mišljenje o prethodnicima ovoga Ummeta. Kada se utvrdi da su prethodnici prihvatili određeni hadis kao vjerodostojan, i da ga nije zanijekao ni jedan poznati učenjak, to znači da oni u njemu nisu našli nikakvu ozbiljnu mahanu ili kontradiktornost (*šudhudh*).

Obaveza objektivna učenjaka je da prihvati hadis i da pokuša naći razumno značenje i odgovarajuće tumačenje. To je u stvari razlika

[29] Ibn Tejmijje, *El-Iman u Medžmu'u fetava*, 7/3 14-16.

između *mu'tezila* i ehlu sunneta (*sunnija*) po ovom pitanju. *Mu'tezile* odmah odbacuju svaki problematični hadis koji je u suprotnosti sa njihovim vjerskim i spoznajnim aksiomima, dok *sunnije* upotrebljavaju svoje umove u nastojanju da nađu prihvatljivo objašnjenje, da spoje dva - na prvi pogled - nespojiva hadisa i da izmire naizgled kontradiktorne predaje.

Zbog toga je imam Ebu Muhammed Ibn Qutejbe (u. 267. H.) napisao svoje poznato djelo *Te'vilu mukhtelefi-l-hadith* (Tumačenje kontradiktornih hadisa), odgovarajuće na sumnje koje su potakle *Mu'tezile* oko nekih hadisa za koje su tvrdili da su u kontradikciji sa Kur'anom i umom ili da opovrgavaju stvarnost i druge hadise.

Nakon njega je došao *muhaddis* hanefijskog mezheba, imam Ebu Dža'fer et-Tahavi (u. 322. H.), i napisao svoje djelo *Muškilu-l-athar* (Problematične predaje) u četiri toma, u pokušaju da za ove problematične hadise nađe prihvatljivo tumačenje i razumno objašnjenje.

Otuda se mora biti krajnje precizno i oprezno u razumijevanju hadisa ako do nas dođe sahih senedom od Poslanika, s.a.v.s. I otuda nužnost opreza, punog opreza, od odbacivanja takvog hadisa samo na osnovu racionalnih diskvalifikacija koje i same mogu biti netačne. Najbolji primjer za ovakvo brzopleto odbacivanje hadisa je ono što se prenosi od majke vjernika, h. Aiše, r.a. Naime, ona je odbacila pojedine hadise misleći da su u kontradikciji sa Kur'anom, temeljnim postulatima islama ili nečim drugim, dok su to ispravni hadisi koje prenose ashabi u čiju iskrenost i preciznost se ne može sumnjati.

Uzmi, naprimjer, hadis o mački i kazni za njeno mučenje do smrti. Tako imam Ahmed od 'Alqame prenosi da je rekao:

Bili smo kod Aiše pa je ušao Ebu Hurejre koga ona upita:

-Ti pričaš da je žena stavljena na patnju zbog mačke koju je svezala, pa niti ju je hranila, niti pojila? Odgovorio je:

- Čuo sam ga od njega. (Misli na Vjerovjesnika, s.a.v.s.) Ona mu reče:

- Znaš li ko je bila ta žena? Ta žena - uz to što je uradila - je bila

nevjernica. A zaista je vjernik kod Allaha mnogo časniji od toga da bi ga kaznio zbog mačke. Kad prenosiš nešto od Poslanika, s.a.v.s., gledaj kako pričaš![30]

Majka vjernika, h. Aiša je ukorila Ebu Hurejru zbog kazivanja ovog hadisa ovim riječima. Smatrala je da nije bio precizan i pažljiv kad ga je čuo od Poslanika, a.s. Njen argument je to što je smatrala velikim da čovjek-vjernik bude kažnjen zbog mačke, i da je vjernik uvaženiji od toga da ga Bog pošalje u vatru zbog životinje koja ne govori!

Da Allah oprosti Aiši! Propustila je da ovdje primijeti jednu stvar koja je od izuzetnog značenja a koju implicira postupak te žene. Zatvaranje mačke dok ne umre od gladi je, odista, kristalni dokaz mrtvila srca te žene i njene okrutnosti prema slabim Allahovim stvorenjima i pokazatelj da zrake milosti nisu prodrle u njenu unutrašnjost. A u Džennet ne ulazi do onaj ko je milostiv. Allah je milostiv samo prema milostivima. Da je bila samilosna prema onima koji su na Zemlji, smilovao bi joj se Onaj koji je na nebesima.

26. Slučaj navodi El-Hejthemi u *Medžme'u-z-zeva'idu* (10/190) i kaže: "Zabilježio ga je Ahmed, a ljudi od kojih ga prenosi su pouzdani... Sam hadis o ulasku žene u vatru zbog zatvaranja mačke od Ebu Hurejre bilježe El-Bukhari, Muslim i drugi." Vidi: *Sahihu-l-Džami'i-s-sagir,* br. 3374.

Ovaj, kao i drugi hadisi sličnog značenja, su ponos islama u domenu humanih vrijednosti koje poštuju svako živo biće i kojc određuje nagradu za dobročinstvo učinjeno prema svemu što je živo!

Hadis koga bilježi El-Bukhari o čovjeku koji je napojio psa pa mu je Allah zahvalio i oprostio samo dopunjuje ovu ideju. Tu je i hadis o nemoralnoj ženi koja je napojila psa, pa joj je Allah oprostio! Dodajmo da Ebu Hurejre nije jedini koji prenosi ovaj hadis da bi se moglo reći da nije bio oprezan i precizan u prenošenju Poslanikovih

---

[30] Slučaj navodi El-Hejthemi u Medžme'u-z-zeva'idu (10/190) i kaže: "Zabilježio ga je Ahmed, a ljudi od kojih ga prenosi su pouzdani... Sam hadis o ulasku žene u vatru zbog zatvaranja mačke od Ebu Hurejre bilježe El-Bukhari, Muslim i drugi." Vidi: Sahihu-l-Džami'i-s-sagir, br. 3374.

riječi. Kako to može biti kad je on najveći poznavalac hadisa među ashabima uopšte?

El-Bukhari i Muslim od Ibn 'Umera bilježe da je Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Žena je stavljena na patnju zbog mačke jer ju je zatvorila dok nije uinrla od gladi. Zato je ušla u vatru. Allah joj je rekao: 'Niti si je nahranila, niti napojila kad si je zatvorila, niti si je pustila da jede insekte po zemlji.'"[31]

Imam Ahmed od Džabira, a on od Poslanika, s.a.v.s., prenosi da je rekao: "Žena je kažnjena zbog mačke koju je držala svezanu dok nije uginula. Nije je pustila da se hrani kukcima po zemlji."[32]

Dakle, nije Ebu Hurejre jedini koji prenosi ovaj hadis, a i da je jedini ništa mu to ne bi smetalo.

---

[31] Vidi *Sahihu-l-Džami'i-,s-sagir- ve zijadetih,* hadisi br. 3995 i 3996.
[32] Vidi *Sahihu-l-Džami'i-s-sagir ve zijadetih*, hadisi br. 3995 i 3996.

Drugo poglavlje

SUNNET: IZVOR ZA PRAVNIKA I MISIONARA

1. Sunnet u pravnoj nauci i zakonodavstvu

2. Sunnet u sferi pozivanja i usmjeravanja

Sunnet u pravnoj nauci i zakonodavstvu

Sunnet je nakon Božije knjige drugi izvor islamskog prava / jurisprudencije i zakonodavstva. Iz tog razloga nalazimo da je poglavlje o Sunnetu kao izvoru i dokazu šeriatsko-pravnih propisa jako opširno i podrobno obrađeno u knjigama metodologije islamskog prava u svim mezhebima, pravnim školama. Imam El-Evza'i (u. 157. H.) je čak govorio: "Allahova knjiga više treba Sunnet nego što Sunnet treba Knjigu."[33]

A to iz razloga što Sunnet pojašnjava Knjigu i što je Sunnet taj koji detaljno razlaže (*tufassil*) sažete iskaze Kur'ana (*mudžmel*), ograničava (*tuqajjid*) apsolutne / ničim neuslovljene kur'anske iskaze (*mutlaq*), specifizira (*tukhassis*) ono što je opšte (*'amm*).

Ovo je navelo neke da kažu: "Sunnet dominira nad Knjigom."[34] tj. Sunnet pojašnjava ono što se kur'anskim tekstom htjelo reći. Međutim, imamu Ahmedu se nije dopadala ova izjava pa je rekao:"Ne mogu sebi dopustiti toliko smjelosti da tako što kažem, ali velim da Sunnet pojašnjava Knjigu."[35]

Ova izreka upravo odražava pravo stanje stvari. S jedne strane Sunnet pojašnjava Kur'an, a s druge strane on kruži u orbiti Kur'ana i ne izlazi iz nje.

Neosporno je da je Sunnet izvor zakonodavstva i u oblasti obreda (*'ibadeta*) i u oblasti međuljudskih pravnih odnosa (*mu'amelat*) koji se tiču pojedinca, porodice, društva i države. Imam Eš-Ševkani je rekao: "Zaključak je da je utvrđivanje i priznavanje autoritativnosti

---

[33] Eš-Ševkani, *Iršadu-l-fuhul,* Kairo: Mustafa el-Halebi, 33.

[34] Isto. Autor ovu izreku pripisuje Jahja ibn Ebi Kethiru. Istu izjavu bilježi i Ibn 'Abdi-l-Berr u svome *Džami'u*, 2/192.

[35] Ibn 'Abdi-l-Berr, *Džami'u bejani-l-'ilmi ve fadlih,* Bejrut: kopija izdanja el-Munirijje, 2/191-92.

Sunneta i njegove nezavisnosti kao izvora pravnih normi beskompromisni vjerski zahtjev oko čega se spori samo onaj s čijim islamom nešto nije u redu."[36]

Ko god je čitao djela islamskog prava u bilo kom mezhebu, našao je da su krcata pozivanjem na Sunnet, bilo onaj verbalni, praktični ili odobravajući.

U tom pogledu nema razlike između pravnika koji su u historiji islamskog prava poznati kao pripadnici škole Hadisa (tradicionisti / *medresetu-l-hadith*) i pripadnika škole slobodnog mišljenja (*medresetu-r-re'j*). I jedni i drugi bezuvjetno priznaju načelo autoritativnosti Sunneta. Razlike su u detaljima i primjeni, i one su rezultat njihovih neslaganja oko uslova za prijem jednog hadisa i rada po njemu. Ko je čitao djela hanefijskog mezheba - koji reprezentuje školu slobodnog mišljenja - sigurno je našao da su pune hadisa na koje su se pozivali učenjaci te škole.

Jedno pažljivo obraćanje na hadise sadržane u knjizi kao što je *El-Ikhtijar: šerhu-l-Mukhtar* od Ibn Mevdud el-Hanefija el-Mevsilija (u. 683. H.), koja je bila udžbenik za nas učenike hanefijskog mezheba tokom srednjoškolskog obrazovanja na Azharovim koledžima, ili na *El-Hidaju* od El-Merginanija, koja je bila obavezni udžbenik za studente hanefijskog mezheba na šeriatskom fakultetu Azhara, ili na njen komentar Fethu-l-Qadir od hanefijskog učenjaka Kemaluddina Ibnu-1-Hemmama je dovoljno za utvrđivanje činjenice da se i pripadnici škole slobodnog mišljenja oslanjaju na Sunnet baš kao i tradicionisti / sljedbenici škole Hadisa.

Neki ljudi danas govore: "Ebu Hanife je za sahih, autentične, držao svega sedamnaest hadisa." Ovu tvrdnju ne može prihvatiti um čovjeka koji poznaje akademsku narav škola u to doba i način na koji su se u njima formirali učenjaci. Sam Ebu Hanife je svršenik kufanske akademske škole na kojoj su se susreli pravo i Hadis još od dana kada ju je osnovao veliki ashab 'Abdullah ibn Mes'ud, r.a. Njen ugled i vrijednost su porasli sa dolaskom zapovjednika pravovjernih, Alije ibn Ebi Taliba, r.a., koji je rekao: "Neka se Allah smiluje sinu Ummi 'Abde

---

[36] Iršadu-l-fuhul, Kairo: Mustafa el-Halebi, 33.

(Ibn Mes'udu)! Zaista je ovaj grad napunio znanjem."

Čudno je i to da se neki od njih u ovoj svojoj tvrdnji o Ebu Hanifi pozivaju na Ibn Khalduna. Ustvari su izvukli dio teksta iz konteksta, ne dočitavši sve što je rečeno na datu temu. To je ujedno i ispit na kome su pali mnogi ljudi. Ako se obratimo na Ibn Khalduna, naći ćemo da ovu predaju bilježi riječima koje govore o njenoj neutemeljenosti, te da on sam ne vjeruje u nju, već iza nje spominje činjenice koje je pobijaju. Evo šta on kaže u poglavlju *'Znanosti Hadisa'* u svojoj *Muqaddimi*:

> Znaj, također, da postoje razlike između imama-mudžtehida, u pogledu većeg ili manjeg oslanjanja na Hadis. Tako se za Ebu Hanifu, r.a., kaže da je prenio svega sedamnaest hadisa ili nešto više. U svakom slučaju ne više od pedeset. Malik, rahimehullah, je za sahih u svome *Muvetta'u* prihvatio najviše tri stotine hadisa ili tako nešto, a Ahmed ibn Hanbel, rahimehullahu ta'ala, je u svom *Musnedu* sakupio 30 hiljada hadisa. Svaki je postupao po svome *idžtihadu* u tom smislu.
>
> Možda će neki pristrasni i nepromišljeni ljudi reći: "°Neki od njih su slabo poznavali Hadis te su zbog toga malo hadisa i prenijeli." Neprihvatljiva je, međutim, jedna ovakva pretpostavka kad su veliki imami u pitanju, jer se Šeriat crpi iz Knjige i Sunneta, i svako onaj ko je slabo poznavao Hadis morao ga je učiti i prenositi s punim pregnućem i ozbiljnošću kako bi vjeru mogao uzeti iz njenih autentičnih izvora i pravne norme preuzimati od onoga koji ih je primio od Allaha. Stvarni razlog za neprenošenje mnoštva hadisa kod onih koji su tako postupali su bile slabosti i mahane koje su oni nalazili u njima, posebno iz razloga što je nepouzdanost, tj. držanje prenosioca hadisa nepouzdanim (*džerh*) kod većine njih polazišna pretpostavka. Tako se dešavalo da imama njegov *idžtihad* navede da odbaci svaki hadis i predaju u kome se pojavljuju takve mahane - čega je puno. Rezultat je bio da su neki od njih prenosili relativno malo hadisa zbog nepouzdanih puteva (*turuq*). Pa ipak, ulema Hidžaza prenosi više hadisa nego li ona iz Iraka jer je Medina bila mjesto gdje se Poslanik naselio i gdje su ashabi živjeli. Oni što su odselili u Irak, uglavnom su se posvetili džihadu. Sam Ebu Hanife prenosi malo hadisa zbog strogih kriterija koje je postavio za prenošenje i prijem hadisa, te zbog mišljenja da je hadis slab ako je suprotstavljen izvjesnoj / nepobitnoj racionalnoj spoznaji. Ti kriteriji su bili strogi pa je zbog toga malo hadisa prenio i samim tim rijetko se na njih pozivao. Tome nije bio razlog to što je on

namjerno zapostavio prenošenje hadisa. A daleko je on od toga! Da je bio jedan od velikih *mudžtehida* u znanosti Hadisa, govori i činjenica da su muhaddisi priznali njegov mezheb, na njeg se obraćali i od njegovog mišljenja nešto, uzimali, a nešto ostavljali. Što se tiče drugih imama koji su bili *muhaddisi*, a oni su u većini, oni su bili fleksibilniji po pitanju uvjeta autentičnosti hadisa te su stoga prenosili puno hadisa. A svaki je postupao po onome do čega ga je njegov idžtihad doveo. I Ebu Hanifini učenici su poslije njega imali blaže kriterije pa su stoga prenosili više hadisa. Et-Tahavi je prenio mnogo hadisa i zabilježio vrijedan musned, koji i pored svoje vrijednosti, nije ravan Sahihima el-Bukharija i Muslima, jer su kriteriji kojima su se vodili njih dvojica u svojim djelima prihvaćeni od čitavog Ummeta, dok Et-Tahavijevi nisu, kao što je npr. slučaj sa prenošenjem od ravije čije karakteristike nisu poznate (mesturu-l-hal)...[37]

To su, eto, riječi velikog Ibn Khalduna o Ebu Hanifi i njegovu mezhebu. To su riječi iskusnog i nepristrasnog povjesničara.

Svi pravnici se pozivaju na Sunnet

Ovdje možemo sa punom sigurnošću ustvrditi da su svi muslimanski pravnici iz različitih krajeva i sljedbenici različitih škola, živih ili iščezlih, slijeđenih ili ne, obraćanje na Sunnet i pokoravanje njegovim autentičnim normama smatrali dijelom vjere. Držali su da niko nema pravo suprotno Sunnetu postupati. U tome su jedinstveni i sljedbenici škole slobodnog mišljenja i sljedbenici škole Hadisa. El-Bejheqi' od 'Uthman ibn 'Umera bilježi da je rekao:

Došao neki čovjek Maliku i pitao ga o nekom problemu, a Malik mu odgovori: 'Božiji poslanik, s.a.v.s., je rekao tako i tako.' Ovaj čovjek ga upita: 'A šta ti misliš?' Malik mu tada prouči riječi Uzvišenog: *"Neka se pripaze oni koji naredbi njegovoj suprotno postupaju da ih nevolja kakva ne snađe i patnja bolna zadesi."*

A od Ibn Vehba prenosi da je rekao: "Malik je kazao: 'Fetve

[37] Ihn Khaldun, El-Muqaddime, U redakciji 'Ali 'Abdulvahid Vafija. Ledžnetu-bejanil-'arebi, 2. izd., 3/1 143-45.

prethodnika su bile takve da ih se nije moglo pitati: zašto si to rekao? Zadovoljavali su se predajom i nisu je prekoračivali."

Od Jahja ibn Durejsa bilježi da je rekao:

Bio sam kod Sufjana kad mu je došao čovjek i upitao: "Šta prigovaraš Ebu Hanifi?" (Sufjan odgovori:) A šta bi mu imao prigovoriti? Doista sam ga čuo kad kaže: 'Uzimam iz Allahove knjige, a ako u njoj ne nađem što tražim, onda iz Sunneta Božijeg poslanika, s.a.v.s., a ako ni u njemu ne nađem ništa, obraćam se na njegove ashabe, ali tada uzmem mišljenje od onoga od koga hoću, a ostavim mišljenje onoga koga hoću, i ne uzimam mišljenje nekoga drugog ako oni imaju svoje mišjenje. A kad stvar stigne do Ibrahima, Eš-Ša'bija, Ibn Sirina, El-Hasena, 'Ata'a, Ibnu-l-Musejjiba... - i nabrojao je nekoliko ljudi - kažem: To su ljudi koji su praktikovali *idžtihad*, pa ga i ja praktikujem kao i oni!

Od Er-Rebi'a bilježi da je rekao:

Šafija je jednog dana ispričao hadis pa ga neki čovjek upita: 'Hoćeš li to uzeti u obzir, Ebu 'Abdullah?" On mu odgovori: 'Onog dana kad budem prenosio sahih hadis od Resulullaha, s.a.v.s., a ne budem po njemu govorio i radio, evo ja vas pozivam za svjedoke da mi je u tom slučaju pamet otišla!

Od Er-Rebi'a još bilježi i da je rekao:

Čuo sam Šafiju da kaže: 'Kad u mojoj knjizi nađete nešto oprečno Sunnetu Božijeg poslanika, s.a.v.s., postupite po Sunnetu Resulullaha, s.a.v.s., i ostavite ono što sam ja rekao![38]

Nužnost uporednog poznavanja hadisa i islamskog prava

Kako je Sunnet temeljni izvor islamskog prava, to je onda obavezno za islamske pravnike da proniknu u dubinu znanosti Hadisa, kao što je obaveza za muhhadise da usavrše svoje poznavanje pravne

[38] Es-Sujuti, *Miftahu-l-dženne*, 49-50.

nauke. Među akademskim jazovima koje treba premostiti jeste i jaz između poznavalaca Hadisa i poznavalaca islamskog prava. Na ovo sam upozorio prije dugo godina.

Preovladavajuća je pojava da poznavaoci islamskog prava ne poznaju dovoljno znanosti Hadisa i ne udubljuju se u upoznavanje njegovih disciplina, a posebno u disciplinu o ocjeni prenosilaca hadisa (*'ilmu-l-džerhi ve-t-ta'dil*) i rezultate poznavanja te discipline u smislu prihvatanja ili neprihvatanja prenosilaca za pouzdane. Zato ćeš kod pravnika naći hadise koji su neosnovani po mišljenju vrsnih poznavalaca ove hadiske discipline. Pravnici ih, i pored toga, navode u svojim djelima i uzimaju kao argumente za norme koje izdaju u smislu dozvole, zabrane, obaveze ili preporuke. Da sve bude crnje, ponekad se pozivaju i na takve hadise koji nemaju nikakvog pokrića i koji se u knjigama spominju a da im se ne zna ni za osnovu ni izvor!

Također je raširena pojava da poznavaoci Hadisa slabo poznaju islamsko pravo i njegovu metodologiju. Njihova sposobnost korištenja njegovim riznicama i detaljima, njihovo poznavanje mišljenja imama, raznolikosti njihovih metodologija, uzroka njihova neslaganja i raznovrsnosti rezultata do kojih su došli su jako limitirani.

Stanje je takvo uprkos činjenici da svaka skupina ima nasušnu potrebu za znanjem koje posjeduje ona druga kako bi nadopunila i upotpunila ono što sama ima. Dakle, islamski pravnik mora poznavati Hadis, jer je većina normi islamskog prava zasnovana na, i izvedena iz Sunneta. A također i muhaddis treba pravnu nauku kako bi razumio ono što je naučio i kako ne bi bio samo prenosilac ili shvatio hadis kako ne treba.

Ovo su dobro primjetili naši prijašnji učenjaci pa su sasipali drvlje i kamenje na onog ko bi zanemario ovaj spoj nauka. Stvari su išle dotle da se od nekih velikana poput Sufjan ibn 'Ujejne prenosi da je govorio: "Da se mi pitamo, išibali bismo svakog muhaddisa koji se ne bavi islamskim pravom i svakog pravnika koji se ne bavi Hadisom!" Ono što je čudno u svemu tome jeste da su knjige islamskog prava krcate slabim hadisima iako je postignuta saglasnost da slab hadis ne može biti argumentom u oblasti definisanja pravnih normi, dok su ga mnogi prihvatili na polju kazivanja o vrijednostima određenih djela

(*feda'il*), te u podsticanju i zastrašivanju (*tergib ve terhib*).

Štaviše, u fikhskim djelima ima puno iznimno slabih i apokrifnih hadisa, kao i onih koji nemaju nikakve osnove. Ovo je podstaklo neke od velikih muhaddisa da napišu knjige o ocjeni hadisa (*takhridž*) na koje se pozivaju islamski pravnici. To je, recimo, uradio Ibnu-l-Dževzi u djelu *Et-tahqiqu fi takhridži-t-ta'liq* koga je kasnije pregle dao i dotjerao Ibn 'Abdulhadi u svome djelu Tenqihu-t-tahqiq. Isto su uradili neki hafizi Hadisa sa hadisima fikhskih djela koja su jako poznata i raširena kao što je *Nasbu-r-raje li ehadithi-l-Hidaje* od Džemaluddina Ez-Zejleija (u. 762. H.). Djelo je više puta štampano u četiri toma. Sažetak ovog djela je napravio hafiz Ibn Hadžer u svome djelu *Ed-Diraje fi takhridži ehadithi-l-Hidaje*. Ibn Hadžer je sa svoje strane dodao neke korisne napomene. Djelo je štampano u jednom tomu. Tu je zatim djelo Ibn Hadžera o hadisima djela *Fethu-l-'Aziz fi šerhi-l-Vedžiz*, što je ustvari veliki Er-Rafi'ijev komentar na El-Vedžiz od El-Gazalija. Njegove hadise je ocjenjivalo više učenjaka, a između ostalih i Ibn Hadžer u svom poznatom djelu *Telkhisu-l-habir*.

Neki pravnici su se pozivali na hadise čija se slabost pokazala ulemi iza njih, tako da im se ne može zamjeriti. Međutim, nema nikakva opravdanja za one koji se uporno pozivaju na te hadise i nakon što su saznali za njihovu slabost. Nužno je da se pravna norma utemeljena na takvim hadisima odbaci ako ne postoje drugi argumenti među šeriatskim tekstovima, njenim generalnim principima ili intencijama. Ko je čitao knjige o pronalaženju i ocjeni hadisa (*takhridžu-l-hadith*) poznatih fikhskih djela u praktikovanim mezhebima - a koje smo malo prije spomenuli - to jasno uočava. To postaje jasno prilikom čitanja Ez-Zejle'ijeva djela *Nasbu-r-raje li ehadithi-l-Hidaje*, Ibn Hadžerova djela *Telkhisu-l-habiri fi takhridži ehadithi šerhi-r-Rafi'i-l-kebir*, El-Elbanijeva djela *Irva'u-l-galil fi takhridži Menari-s-sebil*, ili djela *El-Hidaje fi takhridži ehadithi-l-Bidaje* koje je napisao Ahmed ibn Es-Siddik ibn el-Gimari na Ibn Rušdovo djelo (iz komparativnog fikha: *Bidajetu-l-mudžtehid ve nihajetu-l-muqtesid).*

Dok sam istraživao pravne norme vezane za zekat, našao sam nekoliko hadisa kojima se operira u danas praktikovanim mezhebima, a koji su odbačeni od strane imama u Hadisu. Takvi su:

– Nema zekata na povrće.

– Nema zekata ni na kakav imetak dok ne pregodini.

– Ne mogu se sastaviti desetina i harač.

– Nema izdvajanja iz imetka osim zekata.

Posljednji hadis je bio jako poznat kod islamskih pravnika. Citirali su ga i najveći među njima, kao što je učinio El-Maverdi u *El-Ahkamu-s-sultanijje*, Eš-Širazi u *El-Muhedhdheb-u* i Ibn Qudame u *El-Mugniju*. Na drugoj strani nalazimo En-Nevevija koji za isti hadis u *El-Medžmu'u* veli: "Ovaj hadis je veoma slab i nepoznat". Još prije njega El-Bejheqi je u *Es-Sunenu* napisao: "Učenjaci našeg mezheba ga citiraju u komentarima, ali mu ja ne pamtim seneda". Originalni tekst hadisa kod Et-Tirmidhija, Ibn Madže i Et-Taberija u njegovu tefsiru glasi: "U imetku ima obaveza pored zekata!" A onda se desila greška kod prepisivanja Ibn Madžina *Sunena* u kome je na početku hadisa dodana riječ "nema" (lejse). Greška se raširila i tako ostala dugo vremena, na što je ukazao hafiz Ebu Zur'a ibnu-l-hafiz Zejnuddin el-'Iraqi u djelu *Tarhu-t-tethrib fi šerhi-t-taqrib* (4/18). Slučaj je dalje pojasnio i konačno razriješio veliki Ahmed Šakir u ocjeni hadisa Et-Taberijeva tefsira. (Vidi napomenu uz predaju br. 2527.)[39]

U mnogim fikhskim djelima i poglavljima ima hadisa ove vrste kojima hafizi Hadisa ne poznaju osnove. Za ovakve hadise Ez-Zejle'i u *Nasbu-r-rajetu* koristi termin *garib* (čudan), što je termin karakterističan za njega, a kojim želi reći da mu nije našao seneda. O istoj vrsti hadisa Ibn Hadžer će u djelu *Ed-Diraje* reći: "Nisam ga našao sa senedom koji seže do Poslanika, a ni njemu sličnu predaju". Takvi hadisi su frekventni posebno u nekim poglavljima. Dok sam pregledao hadise o klanju životinja i dozvoljenim vrstama mesa u *Ed-Diraje-tu*, našao sam da poglavlje sadrži više od dvadeset hadisa. Neki su sahih, neki su slabi, dok za neke Ibn Hadžer nije čuo ili ih uopšte nije susreo.

Takav je hadis:

"Postupajte sa njima (medžusijama / vatropoklonicima) kao i sa

---

[39] Vidi o ovome naše djelo Fiqhu-z-zekah, napomene br. 3 i 4 na 966. i 967. strani iz-danja *Mu'essesetu-r-risale.*

Sljedbenicima Knjige (kršćanima i jevrejima), samo ne ženite njihove žene i ne jedite meso životinja koje zakolju!" Ibn Hadžer za ovaj hadis veli: "Nisam ga našao u ovoj formulaciji". I hadis: "Musliman kolje u ime Allaha proučio Bismillu ili ne!" Veli Ibn Hadžer: "Nisam ga našao u takvoj formi". Zatim hadis Ibn Mes'uda: "Ne spominjite 'Milostivi i Samilosni' kad učite Bismillu (kod klanja)." Hafiz (Ibn Hadžer) i za njeg veli: "Nisam ga našao". Potom: "Klanje je između gornjeg dijela prsa (*lebbe*) i čeljusti". Ibn Hadžer opet veli: "Nisam ga našao". Konačno: "Presijeci vratne žile čim god hoćeš!" Kaže Ibn Hadžer: "Nisam ga našao". Tu je i hadis da je Poslanik, s.a.v.s., rekao da se ovci ne dira moždina dok se kolje. Ibn Hadžer kaže: " Nisam ga našao". Te hadis: "Poslanik je zabranio Aiši da jede bodljorepog guštera (*dabb*) kad je pitala da li ga je dozvoljeno jesti". Ibn Hadžer i za njega veli da ga nije našao. Isto je i sa hadisima da je Alejhisselam zabranio da se prodaju rakovi, te drugim hadisima.[40]

Ovo nije pojava karakteristična samo za knjige sljedbenika slobodnog mišljenja (*ehlu-r-r'ej*), kako ih se naziva, već je evidentna i u djelima ostalih mezheba. I u njima ima slabih i neutemeljenih predaja, iako se procenat razlikuje od mezheba do mezheba. Ko se obrati na *Telkhisu-l-habir* od hafiza Ibn Hadžera u kome je ovaj ocijenio hadise Er-Rafi'ijeva komentara na El-Gazalijev *El-Vedžiz* (obojica su učenjaci šafijskoga mezheba), naći će očitu potvrdu za ono što smo ustvrdili. Ibn Hadžer je mnoge hadise navedene kao dokaze u tom komentanu ocijenio kao slabe. Iako je i sam bio sljedbenik šafijskog mezheba, smatrao je da je istina preča da bude slijeđena.

O ovome je hafiz Ebu Bekr Ahmed ibn el-Husejn el-Bejheqi (u. 458. H.) pisao imamu Ebu Muhammed 'Abdullah ibn Jusuf el-Džuvejniju, poznatijem po tituli Imamu-l-Haremejn (u. 438. H.), uljudno ga kritikujući zbog nekih grešaka u pogledu hadisa koje su se potkrale u njegovom djelu El-Muhit. Od tih grešaka je i prvi hadis koji govori o zabrani kupanja vodom zagrijanom na suncu. Naime, riječ je o neautentičnom hadisu. El-Bejheqi je bio nepristrasan kad je zamjerio muhadisima svoga - šafijskog mezheba - njihovu popustljivost u

[40] Vidi: *Ed-Diraje fi takhridži-l-Hidaje* od Ibn Hadžera s napomenama Hašim El--Jemanija, str. 2/205-13.

neodvajanju predaja koje mogu biti pravni argument i onih koje to ne mogu, te nemarnost u prihvatanju hadisa od nepouzdanih i nepoznatih prenosilaca.[41]

Čudnija od svega ovoga jeste činjenica da ni knjige usuli fiqha (metodologije islamskog prava) nisu čiste od slabih, apokrifnih i neutemeljenih hadisa. Takvi su i hadisi:

- "Moji su ashabi kao zvijezde; za kojom god se povedete bit ćete na pravom putu."

- "Ono što muslimani drže za dobro to je i kod Boga dobro."

- "Razilaženje / neslaganje moga Ummeta je milost.", te drugi hadisi koji su dobro znani čitaocima poznatih djela usuli fikha.

[41] Vidi predgovor djela *Ma'rifetu-s-suneni ve-l-athar* iz pera verifikatora tog djjela, prof. Es-Sejjid Ahmed Saqra. Kairo: El-Medžlisu-l-a'la li-š-šu'uni-l-islhmijje (Visoki savjet za islamska pitanja), 19-24.

Sunnet u sferi pozivanja (da've) i usmjeravanja

Poslanikova tradicija je, nakon Kur'ana, drugo neiscrpno vrelo i riznica bez dna iz koje daija crpi motivaciju i materijal za svoje govore, vazove i predavanja. U njoj nalazimo svijetla uputstva, nepobitne argumente, uzvišene mudrosti, lijepe izreke, dirljive savjete, poučne primjere, svrsishodna kazivanja, raznovrsne naredbe i zabrane, prijetnje i obećanja, zastrašivanje i privolu. U njoj nalazimo ono što omekšava okorjela srca, rasplinjuje ugaslu volju i budi usnule umove. Ona se, kao i Kur'an, obraća cijelom ljudskom biću; njegovom umu i srcu. Ona stremi formiranju kompletne islamske ličnosti; bistra uma, čista srca i snažna tijela.

U zbirkama Sunneta se nalazi ogromno bogatstvo za nadarenog misionara iz koga se on opskrbljuje i na osnovu koga, uz poznavanje Kur'ana, formira svoj osnovni kapital za pozivanje i napućivanje. Prve zbirke na koje se daija treba osloniti i iz čega se treba napajati jesu dva Sahiha: *Sahihu-l-Bukhari* i *Sahihu Muslim* koje je Ummet prihvatio kao vjerodostojne. Tek nekolicina hadisa u njima je bila podvrgnuta kritici, a najčešće se radi o zamjerkama formalne ili tehničke naravi.

Na daiji je zatim da se osloni na odabrane hadise drugih zbirki koje su kritičari Hadisa ocijenili kao vjerodostojne ili dobre. Mislimo prije svih na *Sunen* Nesa'ija, *Sunen* Timidhija, *Sunen* Ebu Davuda, *Sunen* Ibn Madže, Malikov *Muvetta'*, Ahmedov *Musned*, *Sunen* Ed-Darimija, *Sahih* Ibn Khuzejme, *Sahih* Ibn Hibbana, *Mustedrek* El-Hakima, *Musned* Ebu Ja'la'a, *Musned* EL-Bezzara, tri *Mu 'džema* od Et-Taberanija, i dr. Ni u kom slučaju se ne bi smio koristiti slabim ili apokrifnim hadisima koji su, na žalost, postali izvorom mnogim hatibima i vaizima.

Blagodat je Uzvišenog Gospodara da je veliki broj osnovnih zbirki hadisa verificiran i obrađen. Tako su se pojavili Malikov

Muvetta', Muslimov *Sahih* i *Sunen* Ibn Madže obrađeni i verificirani, numerirani i propraćeni sadržajem i indeksima zahvaljujući naporu velikog sluge Poslanikova sunneta, Muhammed Fu'ad 'Abdulbaqija, rahmetullahi 'alejhi. U sličnom ruhu su izašli i Ebu Davudov i Et-Tirmidhijev *Sunen* iz radionice našeg brata i kolege, prof. Ed-De'asa.

Važnije od svega ostalog jeste pronalaženje izvora hadisa, ocjena njihove vjerodostojnosti i odvajanje autentičnih od slabih hadisa. Šejh Nasiruddin el-Elbani je tako izdvojio sahih hadise *Sunena* Ibn Madže, Et-Tirmidhija i En-Nesa'ija od slabih hadisa istih zbirki koji su se pojavili u odvojenom izdanju.[42] Uskoro se očekuje izlazak iz štampe sahih hadisa *Sunen* Ebu Davuda u njegovoj obradi. Također se očekuje kompletiranje ostalih dijelova *Sahih* Ibn Hibbana sa verifikacijom i ocjenom vjerodostojnosti od strane šejh Šu'ajba el-Arna'uta.[43] Ranije su štampani pronađeni dijelovi *Sahih* Ibn Khuzejme sa verifikacijom dr. Muhammed Mustafe el-A'zamija i ocjenom hadisa od strane šejh El-Elbanija.

Još prije se pojavilo petnaest tomova *Musned* Ahmed ibn Hanbela sa verifikacijom i ocjenom hadisa velikog znalca Hadisa Ahmed Muhammed Šakira, što, otprilike, predstavlja jednu trećinu toga djela. Prije toga je šelh Ahmed 'Abdurrahman el-Benna poredao većinu hadisa ovog velikog djela po temama, napisao komentar na njih i dao svoju ocjenu hadisa u dvadeset i tri velika toma. Vrijedi zabilježiti i pokušaj šejha Šakira da iz Ibn Kethirova tefsfra izdvoji ono najbolje uz ocjenu hadisa. Taj projekat je nazvao *'Umdetu-t-tefsir*, ali ga nije uspio realizovati, jer je preselio nakon publikovanja pet džuzova. Zajedno sa svojim mlađim bratom, književnikom i verifikatorom Mahmud Muhammed Šakirom, izdao je više od deset dijelova Et-Taberijeva tefsira (u. 310. H.) uz verifikaciju, ocjenu i navođenje izvora predanja i hadisa. Potom je umro šejh Ahmed, da bi prof. Mahmud nakon njega publikovao još dva dijela nakon čega je i obustavljen ovaj veliki naučni poduhvat.

Pojavio se i Musannef 'Abdurraziq es-San'anija (um. 211H) u

---

[42] Izdanje izdavačke kuće El-Mektebu-l-islami, Bejrut. Distribucija Mektebu-t-terbijeti-l-'arebi li duveli-l-khalidž.

[43] Izdanje Mu'essesetu-r-risale, Bejrut.

jedanaest dijelova sa verifikacijom hadisa velikog muhaddisa Indije šejha Habiburrahmana el-A'zamija. Publikovani su i neki važni kompendijumi kao *Miškatu-l-mesabih* El-Khatiba et-Tibrizija (u. 737. H.), koga je verifikovao El-Elbani uz kratki osvrt na stepen vjerodostojnosti hadisa. Također je odvojio sahih od slabih hadisa poznatog Es-Sujutijeva djela *El-Džami'u-s-sagir ve zijadetuh*. Tu je i *Džami'u-l-usul* od Ibnu-l-Ethira (u. 606. H.) koga je verificirao i hadise mu ocijenio 'Abdulqadir el-Arnaut. Još prije se pojavio *Medžme'u-z-zeva'id* Nuruddin el-Hejthemija (u. 807. H.). Iako neverificirano, djelo je od velike koristi jer ima tu prednost da autor daje svoju ocjenu hadisa bili oni *sahih* ili *da'if*. U djelu su sabrani hadisi Ahmedova, Ebu Ja'laova i El-Bezzarova *Musneda*, te tri Et-Taberanijeva *Mu'džema* a kojih nema u šest zbirki' (*el-kutubu-s-sitte*).

Od zbirki koje su neverificirane i neocijenjene, a izdate su više puta, je i El-Hakimov (u. 405. H.) *Mustedrek* i njegov sažetak od Edh-Dhehebija (u. 748. H.). Obrađena su i štampana još neka važna djela kao *Zadu-l-me'ad* od Ibnu-l-Qajjima (u. 751H) koga je verificirao Šu'ajb El-Arnaut, a štampala ga izdavačka kuća Mu'essesetu-r-risale u šest tomova, od kojih je jedan zbirka raznorodnih indeksa. Tu je i *Rijadus-salihin* od El-Nevevija (u. 676. H.), blagoslovljeno djelo od velike koristi koga su nezavisno jedan od drugoga - između ostalih - obradili El-Elbani i Šu'ajb el-Arnaut.

Nužno se također obratiti i okoristiti djelima klasičnih autoriteta koja se bave ocjenom hadisa. Takav je slučaj sa djelom hafiza Zejnuddina el-'Iraqija (u. 806. H.) *El-Mugni 'an hamli-l-esfar fi takhridži ma fi-l-Ihja'i mine-l-akhbar* u kome je kritički ocijenio hadise *Ihja' 'ulumi-d-din-a* od El-Gazalija (u. 505. H.). Djelo je štampano u fusnotama Ihja'a i čitalac će naći za potrebu da se obrati na njega kako bi znao stepen vjerodostojnosti hadisa na koje se El-Gazali poziva, jer je mnogo slabih hadisa u Ihjau, ali i onih kojima se ni za izvor ne zna, pa i lažnih! Od slične je vrijednosti i Ibn Hadžer el-'Asqalanijeva ocjena hadisa poznatog tefsira *El-Keššaf*. Djelo je od velike koristi s obzirom na veliki broj obrađenih hadisa u tom djelu a kojima se komentatori Kur'ana služe i jedni od drugih preuzimaju.

Tu su, također, i komentari poznatih zbirki od kojih je najbolji *Fethu-l-Bari fi šerhi-l-Bukhari* od Ibn Hadžera za koga je Eš-Ševkani

rekao: La hidžrete ba'de-l-Feth.[44]

Postoje i drugi raniji i kasniji komentari ovog *Sahiha* kojima se također treba okoristiti. Spomenimo komentare El-Kermanija (u. 676. H.), EL-'Ajnija (u. 855. H.) i El-Qastalanija (u. 923. H.). I *Sahihu Muslim* je više puta komentarisan od strane učenjaka kao što su En-Nevevi, 'Ijad, El-Ebijj i Es-Senusi. Među najpoznatije komentatore *Malikova Muvetta'-a* se ubrajaju *El-Munteqa* Ebu-l-Velida El-Badžija (u. 475. H.) i Es-Sujutijev *Tenviru-l-havalik.*

U najslavnije komentare Ebu Davudova Sunena se ubrajaju *Me'alimu-s-sunen* imama El-Khattabija (u. 388. H.) i Ibnu-l-Qajjimova glosa na isto djelo *Tehdhib Suneni Ebi Davud*. U novije doba komentiranju ovoga djela su posebnu pažnju posvetili učenjaci Indijskog potkontinenta. Među najpoznatije komentatore koji su plod tamošnjeg muslimanskog podneblja spadaju *'Avnu-l-Ma'bud* od Ed-Dejanevija, *Bedhlu-l-medžhud fi halli Ebi Davud* od Es-Seharenfurija (u. 1346. H.) uz napomene velikog poznavaoca hadisa El-Kandehlevija i predgovor Ebu-l-Hasen En-Nedevija. Slijedi potom *El-Menhelu-l-'adhbu-l-mevrid* šejh Mahmud Khattab es-Subkija, osnivača 'Šeriatskog društva' (*el-Džem'ijjetu-š-šer'ijje*), što je vrijedan komentar od koga se pojavilo deset dijelova i koga šejh Es-Subki na žalost nije kompletirao. *Sunenu-n-Nesa'i* nije komentiran opširno kao *Sunen Ebu Davuda i Et-Tirmidhija*, ali je i na njega napisano više glosa od kojih su zajedno uz njega štampane one Es-Sujutija i Es-Sindija (u. 1139. H).

I *Miškatu-l-mesabih* je komentiran više puta, a od najpoznatijih komentara je onaj 'Ali El-Qarija (u. 1014H) štampan u pet dijelova pod nazivom *Mirqatu-l-mefatih*. Vrijedi spomenuti i njegov savremeni i izuzetno dobar komentar *Mir'atu-l-mefatih* indijskog alima 'Ubejdullah el-Mubarekfurija. *Rijadu-s-salihin* je prokomentirao Ibn 'Allan (u. 1057. H.) u svom dobro poznatom *Delilu-l-falihin-u*. Tu su i dva savremena komentara; onaj dr. Subhi es-Saliha, *Menhelu-l-varidin*, i

[44] Radi se o igri riječi. Naime, Poslanik, s.a.v.s., je nakon osvojenja Mekke (*feth*) izrekao ove riječi (Nema seobe nakon Osvojenja!), što je značilo da nakon osvojenja Mekke više nema potrebe za seobom u Medinu. S obzirom da je ime ovog poznatog Ibn Hadžerova djela također Feth(u-l-Bari) - što opet znači 'otkrovenje Tvorca' - Eš-Ševkani je parafrazirao ovu Poslanikovu izreku htijući reći kako je nakon ovog Ibn Hadžerova djela svaki drugi komentar Sahihu-l-Bukharija suvišan. - Nap. Prev.

drugi dr. Mustafe el-Khann-a i njegovih kolega, *Nuzhetu-l-mutteqin*. Drugo En-Nevevijevo djelo *El-Edhkar*; također je prokomentirao Ibn 'Allan u sedmotomnom djelu *El-futuhatu-r-rebbanijje*. Njegovo kratko i dobro znano djelo *El-Erbe'une-n-nevevijje* ima više komentara. Najvredniji, najkorisniji i najiscrpniji je Ibn Redžeb el-Hanbelijev (u. 795. H.) *Džami'u-l-'ulum ve-l-hikem*. Komentator je originalu dodao još deset hadisa sa komentarom tako da ih je svega pedeset. Djelo je djelimično verificirao dr. Muhammed el-Ahmedi Ebu-n-Nur. Svakako da je od osobite važnosti na ovom mjestu spomenuti izuzetno Ed-Dehlevijevo (u. 1176. H.) djelo *Hudždžetullahi-l-baliga* koje otkriva socijalne i vjerske tajne i mudrosti brojnih hadisa.

Nadaren daija svakako treba znati koja su to poglavlja hadiskih zbirki koje treba više nego ostala. Nema sumnje da poglavlja o vjerovanju, monoteizmu, obredoslovlju / 'ibadetu, znanju, etici, skromnosti, sjećanju na Boga, odgoju duše, dovi, Kur'anu, dobročinstvu, održavanju rodbinskih veza, događajima na ahiretu, džennetu i vatri, Poslanikovu životu i ratnim pohodima, te povijesna i poučna kazivanja privlače pažnju daije više nego li hadisi koji su u direktnoj vezi sa pravnim normama, mada sposoban daija širokih nazora pronalazi korist u svim poglavljima hadisa.

Opreznost pri pozivanju na hadis

Važan momenat ovdje jeste opreznost daije kod citiranja hadisa na koji se poziva kao na argument za ispravnost određene misli, vrijednosti ili stava. Ustvari, obaveza je svih učenih ljudi da se oslanjaju na provjerene izvore i da svoje znanje očiste od slabih (*vahi*), odbačenih (*munker*), apokrifnih (*mevdu*) i hadisa bez osnove u klasičnim djelima (*la asle leh*), a takvih je obilje u djelima naše vjerske baštine. To je jedini način da se zaustavi i spriječi njihovo daljnje miješanje sa *sahih* i *hasen* hadisima, bez razlikovanja prihvatljivih (*maqbul*) i neprihvatljivih (*merdud*) predaja. Neke ljude zavodi popularnost određenih hadisa u masama, ili njihova frekventnost u knjigama, pa

misle da je to siguran i dovoljan pokazatelj njihove vjerodostojnosti te im na osnovu toga daju "propusnicu" za prihvatanje u argumentaciji.

Naprotiv, dobro je poznato pravilo kod kritičara Hadisa da hadis može biti veoma popularan kako u govoru masa tako i u pisanim djelima učenih ljudi, a da u isto vrijeme bude veoma slab, pa čak i apokrifan, ili bez osnove u klasičnim hadiskim zbirkama.

Ovaj fenomen je bio pretpostavka jednom broju učenjaka Hadisa da napišu djela o autentičnosti popularnih hadisa (*el-ehadithu-l-muštehere*). Od ovih djela izdvajamo *Et-Tedhkire bi-l-ehadithi*-l-muštehere Ez-Zerkešija (u. 794. H.), *Temjizu-t-tajjib mine-l-khabith fi ma jeduru 'ala elsineti-n-nasi mine-l-hadith* Ibnu-d-Dejba', *El-Le'ali'u-l-menthure fi-l-ehadithi-l-mešhure* Ibn Hadžera (u. 852. H.), *Ed-Dureru-l-muntešere fi-l-ehadithi-l-muštehere* Es-Sujutija (u. 911. H.), *El-Meqasidu-l-hasene fi ma uštuhire mine*-*l-hadithi 'ale-l-elsine* Es-Sekhavija (u. 902. H.). Ovo djelo je rezimirao Ez-Zerqani (u. 1122. H.).

Najobimnije djelo u ovoj kategoriji jeste *Kešfu-l-khafa'i ve muzilu-l-elbasi 'amma uštuhire mine-l-hadithi 'ala elsineti-n-nas* El-'Adžlunija (u. 1162. H.).

Od posebnog značaja u ovoj oblasti su zbirke lažnih hadisa Ibnu-l-Dževzija, Es-Sujutija, El-Qaria, Eš-Ševkanija, El-Leknevija, Ibn 'Iraqa, El-Elbanija i drugih.

Sufijska i didaktička literatura obiluje ovom vrstom hadisa, pa čitalac treba biti oprezan. I u tefsirima će čitalac naći mnogo nevjerodostojnih hadisa, osobito kad su u pitanju vrijednosti (*feda'il*) pojedinih sura ili ajeta, kazivanja o vjerovjesnicima i dobrim ljudima, te povodima objave (*esbabu-n-nuzul*).

Na jednom nedavno održanom kongresu jedan od istraživača je kao argument za svoje postavke naveo priču o Tha'lebet ibn Hatibu koju komentatori Kur'ana spominju kao povod objave Allahovih riječi: *"Ima ih koji su se obvezali Allahu: 'Ako nam iz obilja Svoga dade, udjeljivat ćemo, zaista, milostinju i bit ćemo, doista, dobri! A kad im je On dao iz obilja Svoga, oni su u tome postali škrti i okrenuli se - a oni ionako glave okreću. I nadovezao im je On na to pritvornost u srcima njihovim sve do dana kada će pred Njega stati, zato što se onoga što su Allahu*

obećali ne pridržavaju i zato što stalno lažu. (Et-Tevbe, 75-77). Sened ove priče je - kako veli hafiz Ibn Hadžer u ocjeni hadisa El-Keššafa - veoma slab (*vahin džidden*).[45]

Bolest mnogih vaiza

Bolest mnogih vaiza i hatiba diljem muslimanskog svijeta jeste da govore što im se dopada, obično tragajući za hadisima koji će oduševiti masu makar i ne bili *sahih* i *hasen*. Skoro da se ne sjećam da sam prisustvovao hutbi ili vazu u kome nisam čuo gomilu slabih, čak vrlo slabih, a možda i izmišljenih hadisa.

Jednom sam prisustvovao govoru - čini mi se - u povodu nekog događaja iz Poslanikova života što je bio razlog da okosnica predavanja bude ličnost Božijeg Poslanika, s.a.v.s., uzoritost njegova života, veličina njegovih postupaka i uzvišenost njegova morala. Ne treba ni reći da je to tema za koju nalazimo pravo malo bogatstvo nepobitnih činjenica u Kur'anu i vjerodostojnoj tradiciji. No, predavač nije spomenuo osim dva ili tri autentična hadisa, da bi, nasuprot tome, iz svojih rukava auditorij zasuo gomilom slabih, odbačenih, neosnovanih i fabriciranih predaja. Zabilježit ću ovdje samo neke od tih hadisa.

"Prvo što je Bog stvorio bijaše svjetlo Vjerovjesnikovo, s.a.v.s."

"Bog je proživio Alejhisselamove roditelje pa su pred njim primili islam."

"Da je onome ko bude nosio ime Muhammed garantovano Poslanikovo zauzimanje kod Allaha (šefa'at). Zatim hadisi o čudima koja su se desila pri rođenju Alejhisselama, itd. A u najčudnije hadise

---

[45] Slab je iz razloga što ga prenosi 'Ali ibn Jezid el-Elhani od El-Qasim Ebu 'Abdur-rahmana. Za 'Alija je El-Bukhari rekao da je munkeru-l-hadith. En-Nesa'i ga ne smatra pouzdanim, dok Ed-Darequtni veli da je *metruk* (tj. da se od njega ne prima hadis). A Ahmed za El-Qasima kaže: "'Ali ibn Jezid od njega prenosi čuda!" A Ibn Hibban je za njega kazao: "Od ashaba je kazivao zbunjujuće i problematične (*mu'dilat*), a od prenosilaca ispremetane (*maqlubat*) predaje."

koji govore o prednosti Poslanikova, a.s., ummeta spada sljedeći: "Učeni ljudi moga ummeta su kao vjerovjesnici izraelskoga naroda!" Ovaj hadis je poznat kao apokrifan i ulema se o njegovoj patvorenosti jasno izjasnila u djelima o disciplinama Hadisa. Da sve bude još čudnije, spomenuti predavač je kao dokaz autentičnosti ovog hadisa naveo priču čiji bi sadržaj ukratko bio da je imam Ebu Hamid el-Gazali u snu ili u svijetu duša sreo Musa pejgambera koji mu se obratio pitanjem:

- Kako ti je ime? Odgovorio je:

- Muhammed ibn Muhammed ibn Muhammed el-Gazali et-Tusi...

- Pitao sam te za ime, a ne za rodoslov, reče mu Musa, na što mu je el-Gazali odgovorio:

- I tebe je Allah pitao šta ti je u desnoj ruci pa si rekao: "Ovo je moj štap kojim se poštapam i kojim lišće ovcama svojim skidam, a služi mi i za druge potrebe."

Govornik je to ushićeno propratio riječima: "I nadvlada El-Gazali Musa alejhisselama!" Tako je naš govornik dokazao autentičnost lažnog hadisa. Tako se, eto, prodaje jeftina roba u vidu čudnih priča, snova i isra'ilijjata u odsustvu kvalitetne robe, mislimo na *sahih* i *hasen* hadise. Ekonomisti bi rekli da lažan novac potiskuje original!

Ova bolest je jako stara tako da su i neki strogi kritičari, inače učeni i pouzdani, kada bi pisali didaktičke knjige, postajali jako fleksibilui i popustljivi. To je slučaj sa poučnim djelima Ibnu-l-Dževzija (u. 597. H.) kao što je djelo *Dhemmu-l-heva*, uz svu njegovu strogost i beskompromisnost u djelima *El-Mevdu'at, El-'ilelu-l-mutenahije*, i drugim.

Slično je i sa kritičarem, hafizom Šemsuddinom Edh-Dhehebijem, koji se pokazao kao jako popustljiv u ocjeni hadisa u djelu *El-Keba'ir*, a zbog njegove didaktičke naravi. U isti red se uvrstio i hafiz El-Mundhiri sa svojim djelom *Et-Tergib ve-t-terhib* u koga je uvrstio velik broj slabih i odbačenih, pa čak i zasigurno lažnih hadisa, što mu - Allah mu se smilovao - nikako nije trebalo! Ipak, on se ogradio od takvih hadisa propratívši ih terminima i napomenama koje je

obrazložio u predgovoru. Nažalost, većina čitalaca, posebno u našem vremenu, te napomene i termine potpuno zanemaruje. To me je motivisalo da priredim izbor (*Munteqa*) *sahih* i *hasen* hadisa ovoga djela u dva toma koja su izašla u izdanju Centra za istraživanje Poslanikove tradicije i biografije u Kataru.

Fetva Ibn Hadžera el-Hejthemija

Divno je postupio veliki Ibn Hadžer El-Hejthemi, poznati pravnik šafijske pravne škole, kada je eksplicitno zatražio od vladara svoga vremena da zabrane rad svakom hatibu koji ne navodi ocjenu ili porijeklo hadisa i koji miješa *sahih* i patvorene predaje.

U njegovim Hadiskim fetvaina (*El-Fetava el-hadithijje*) čitamo:

> Bio je (Ibn Hadžer) - neka je Allah zadovoljan njime - upitan o hatibu koji se svakog petka penje na mimber, citirajući brojne hadise, a ne navodeći njihovo porijeklo, niti prenosioce. (Spomenuo je neki hadis.) Šta je obaveza naspram takvog hatiba?
>
> Ibn Hadžer je odgovorio: "Što se tiče citiranja hadisa bez navođenja njihovih prenosilaca ili onog koji ih bilježi, to je dozvoljeno pod uslovom da je onaj ko to čini vrstan poznavalac Hadisa ili da te hadise prenosi iz djela čiji je autor autoritet u Hadisu. Međutim, nikako nije dopušteno u prenošenju hadisa osloniti se na djela čiji autori nisu vrsni poznavaoci Hadisa, kao ni na predavanja i hutbe ljudi koji ne slove kao takvi. To nije dozvoljeno i ko bi tako postupao treba ga najstrožije kazniti. Međutim, upravo to čini većina hatiba i vaiza koji samo što ugledaju djelo ili čuju kakav govor sa hadisima odmah ih pamte i na njih se pozivaju u svojim govorima ne trudeći se da saznaju da li ti hadisi imaju osnove ili ne. A obaveza upravitelja svake provincije je da tim hatibima i vaizima zabrane da to čine, te da ih u tome spriječe ako isto ponove.
>
> Zatim nastavlja pa kaže:
>
> A na hatibu je da naglasi izvor hadisa koga citira, pa ako je izvor pouzdan nema mu se šta prigovoriti. U protivnom, obaveza je suprotstaviti se takvom hatibu, a pretpostavljenom upravitelju je

dozvoljeno smijeniti ga sa pozicije hatiba da mu to bude opomena da se ne poigrava sa tom Poslaničkom institucijom.[46]

I kamo sreće da se ova fetva primjenjuje na hatibe i vaize našega vremena. Sigurno je da bi mnogi bili smijenjeni zbog nepoznavanja Hadisa i brkanja autentičnih sa lažnim predajama.

Razmatranje mišljenja o dopuštenosti prenošenja slabih hadisa u podsticanju i zastrašivanju

Vjerujem da je razlog velike zastupljenosti ove vrste hadisa kod hatiba i vaiza generaliziranje mišljenja da većina uleme dozvoljava prenošenje slabih hadisa koji govore o vrijednostima pojedinih djela, odgoju duše, zuhdu, podsticanju i zastrašivanju, poučnim pričama i sl., odnosno, u slučaju kad se na hadis ne naslanja jedna od pet šeriatskih normi: *halal*, *haram*, *mekruh*, *vadžib* ili *mustehabb*.

O ovome imam El-Mundhiri u predgovoru djela *Et-Tergibu vet-terhib* kaže: "Učenjaci su opravdali i dozvolili popustijivost kad su u pitanju hadisi kojima se podstiče na dobro ili zastrašuje. Neki idu čak dotle da navode apokrifne hadise ne upozoravajući na njih."

Sličnu tvrdnju nalazimo i kod Hakima u njegovom *El-Mustedrek-u* na početku Knjige o dovama. On veli: Ja ću ovdje zabilježiti one hadise koji su promakli El-Bukhariju i Muslimu. Pri tom ću se držati pravila koje je ustanovio Ebu Se'id 'Abdurrahman ibn Mehdi kad je posrijedi ocjena i prihvatanje hadisa u ovom domenu." Ovdje Hakim sa senedom bilježi Ebu Se'idove riječi: "Kad od Poslanika prenosimo hadise koji govore o halalu, haramu i drugim propisima, postavljamo stroge kriterije za ocjenu seneda i podrobno ispitujemo svakog raviju, a kad prenosimo hadise o vrijednosti pojedinih djela (*feda'ilu-l-a'mal*), o nagradi i kazni, o dozvoljenim stvarima i dovama,

[46] *El-Fetava el-hadithijje,* Bejrut: Daru-l-ma'rife, 43-44. Ovdje smo unekoliko skratili originalan odgovor.

onda smo popustljiviji i blaži u ocjeni seneda.[47]

I El-Khatib u *El-Kifaje-tu* sa senedom prenosi nešto slično od imam Ahmeda koji je, prema njegovu navodu, rekao: "Kad prenosimo od Poslanika, s.a.v.s., hadise o dozvoljenom, zabranjenom, sunnetima i pravnim propisima strogi smo u ocjeni seneda, a kad prenosimo hadise o fadiletima nekih djela i o onome u čemu nema novog, niti demantija postojećeg propisa, bivamo blagi." Sam El-Khatib veli: "Hadisi o odgoju duše podnose fleksibilnost i popustijivost u ocjeni, sve dok se ne pojavi hadis koji govori o propisima." Od Ebu Zekerijja el-'Anberija se prenosi da je rekao: "Obaveza je progledati kroz prste i biti popustljiv u ocjeni prenosilaca onih predaja koje ne zabranjuju dozvoljeno i ne dozvoljavaju zabranjeno, i koji ništa ne stavljaju u obavezu već podstiču ili zastrašuju, olakšavaju ili pooštravaju postojeće norme."[48]

Međutim, gdje su granice ove popustljivosti i 'fleksibilnosti' u ocjeni seneda?

Neki ljudi su iz prethodnog shvatili da se u domenu podsticanja i zastrašivanja mogu navoditi hadisi onih prenosilaca čije se greške ne mogu tolerirati ili često prenose predaje koje su kontradiktorne vjerodostojnim hadisima, te predaje prenosilaca osumnjičenih za laž.

Štaviše, neke neznalice među sufijama su otišle tako daleko da su dozvolili prenošenje izmišljenih i fabriciranih hadisa (!) sve dok podstiče na dobro ili odvraća od činjenja zla. Povrh svega, neki su sebi s ovim ciljem dozvolili izmišljanje hadisa o vrijednostima pojedinih kur'anskih sura i djela, a kad bi bili opomenuti dobroznanim *mutevatir* hadisom: "Ko na mene slaže neka pripremi sebi mjesto u vatri", odgovorili bi bez imalo srama: "Mi ne lažemo na njega, mi lažemo njemu (u njegovu korist)!"

Ovo opravdanje je gnusnije nego li i sam čin laži na Poslanika, jer ono kad se dovede do krajnjih instanci znači da je njegova vjera nepotpuna te da je oni upotpunjavaju, iako uzvišeni Allah veli: *"Danas sam vam vjeni vašu upotpunio!"* (El-Ma'ide, 3)

Zbog ovakvih zloupotreba kritičari Hadisa su jasno definisali šta

---

[47] *El-Mustedrek,* I /490.
[48] El-Khatib, *El-Kifaje*, Medina: El-Mektebetu-l-'ilmijje, 134.

se misli pod popustljivošću i fleksibilnošću pri ocjeni seneda.

Istaknuti učenjak Ibn Redžeb El-Hanbeli u svome komentaru na djelo *Skrivene mahane hadisa* Et-Tirmidhija (*Šerhu 'ileli-t-Tirmidhi*) objašnjavajući Et-Tirmidhijeve riječi: "Hadis koji se prenosi od prenosioca optuženog za laž, proglašenog slabim zbog zaborava ili mnoštva pogrešaka, a koji se ne prenosi ni jednim drugim putem, ne može poslužiti kao argument.", kaže: "Et-Tirmidhi želi reći da se takav hadis ne može koristiti kao dokaz u definisanju šeriatskih normi i praktičnim pitanjima, iako se hadisi nekih prenosilaca iz spomenute kategorije mogu koristiti u vazovima, podsticanju i zastrašivanju, jer su mnogi imami dopustili prenošenje te vrste hadisa od slabih prenosilaca. U tu grupu spadaju i Ibn Mehdi i Ahmed ibn Hanbel."

Ruvad ibn el-Džerrah veli: "Čuo sam Sufjan eth-Thevrija kad kaže: 'Ne uzimajte ovaj nauk ako govori o dozvoljenom i zabranjenom osim od prvaka, poznatih po znanju, koji znaju prepoznati šta je dodato a šta oduzeto. A nema zamjerke da ostale predaje prihvatite i od ostalih šejhova."

A Ibn Ebi Hatim je rekao: "Pričao mi je otac da mu je kazivao 'Abede slijedeće: 'Ibn Mubarek je prenio hadis od nekog čovjeka za koga mu bi rečeno: 'On je slab ravija, na što Ibn Mubarek odgovori: 'Od njega se može tolerisati preuzimanje ovakvih ili sličnih stvari?' Pitao sam 'Abedeta: 'Kao kojih, naprimjer?' Rekao je: "Kao o pravilima uljudnog ponašanja, podsticanju na dobro i zuhd."

Ibn Me'in je za poznatog pobožnjaka Musa ibn 'Ubejde er-Rebedhija, inače slabog prenosioca, rekao: "Od njega se mogu pisati hadisi o odgoju duše."

A Ibn 'Ujejne za Ibnu-l-Velida veli: "Što se njegovih ostalih hadisa tiče, ne uzimajte one koji što propisuju ili zabranjuju, a slušajte one o nagradi i slično".

Imam Ahmed je za Muhammed ibn Ishaqa, autora poznatog djela *Es-Sire*, rekao: "Od njega se mogu prenositi (samo) vijesti o Poslanikovim pohodima (*el-megazi*) i slično."

Već spominjani Ibn Me'in za Zijad el-Buka'ija veli: "Nema zapreke da se od njeg preuzimaju hadisi o Poslanikovim pohodima ali

ne i drugi hadisi!"

Rezimirajući prethodno rečeno, Ibn Redžeb veli: "U domemi podsticanja na zuhd, zastrašivanja i lijepog ponašanja mogu se prenositi hadisi onih zaboravnih ravija (*ehlu-l-gafle*) koji nisu optuženi za laž. Ali, ako su optuženi za laž, njihovi se hadisi odbacuju. Tako su govorili Ibn Ebi Hatim i drugi.[49]

Iz ovih i sličnih izreka je očito da nijedan imam Hadisa nije dozvolio prenošenje hadisa o podsticanju i zastrašivanju od svakog kome se svidi da prenosi hadise, nepoznatog, osumnjičenog za laž ili poznatog po mnoštvu grešaka.

Jedino što su dozvolili jeste preuzimanje hadisa od onih prenosilaca koji su nešto slabijeg pamćenja i nisu od "prvaka poznatih po znanju koji su u stanju prepoznati ono što je izbačeno ili dodato", kao što to veli imam Et-Thevri.

Dakle, to su ljudi u čiju vjeru i iskrenost nema sumnje, postoje sumnje i nedoumice samo o njihovom pamćenju, budnosti i preciznosti u prenošenju onoga što čuju. Zato hafiz Es-Sujuti u svom *Tedribu-r-ravi-ju* od hafiz Ibn Hadžera prenosi tri uslova za prihvatanje slabih hadisa u oblasti podsticanja i odgajanja duše:

1. prvi, oko koga se svi slažu, je da hadis nije jako slab, čime se isključuju oni hadisi koje prenose osvjedočeni lašci, za laž osumnjičeni i oni čije su greške tolike da se ne mogu tolerisati,
2. da dotični hadis potpada pod neko od opštih pravila, čime se izbjegava mogućnost da neopaženo prođe nešto što uopšte nema osnove,
3. da se prilikom postupanja po takvom (slabom) hadisu ne vjeruje u njegovu utemeljenost - kako se Poslaniku, s.a.v.s., ne bi pripisalo nešto što nije rekao - već da se vjeruje da je to postupanje iz opreza.

(Es-Sujuti veli:) "Posljednja dva uvjeta su postavili Ibn 'Abdis-selam i njegov kolega Ibn Deqiq el-'Id, a za prvi El-'Ala'i' veli da je oko

[49] Ibn Redžeb, *Šerh 'ileli-t-Tirmidhi,* (Stručna obrada: Nuruddin el-'Itr), I/72-74.

njega postignut konsenzus."[50]

Činjenice koje treba imati na umu

Nužno je da ovdje upozorim na nekoliko činjenica koje će dodatno rasvijetliti ovu temu koju su mnogi pogrešno razumjeli i koja je doprinijela "zagađenju" vjerske naobrazbe kod znatnog broja onih koji još uvijek usmjeravaju muslimanske mase.

1. Neki učenjaci odbacuju slabe hadise čak i kad se radi o podstrekivanju i odvraćanju

Među klasičnim i savremenim učenjacima postoje oni koji ne prave razlike između hadisa o podstrekivanju na dobro, odvraćanju od zla, zuhdu i podsjećanju na ahiret na jednoj, i zakonodavnih hadisa na drugoj strani. Oni, dakle, prihvataju samo sahih i hasen hadise.

Ibn Redžeb u djelu *Šerhu-l-'ilel* veli: "Iz riječi imama Muslima (u. 261. H.) u predgovoru (*Sahiha*) je jasno da ne trebaš prenositi hadise o podstrekivanju na dobro i zastrašivanju od činjenja zla osim od onog od koga prenosiš zakonodavne hadise."[51]

"On je bio vrlo strog u predgovoru svoga Sahiha kad je kritikovao prenosioce slabih i *munker* hadisa."[52]

---

[50] Es-Sujuti, *Tedribu-r-ravi 'ala Taqribi-n-Nevavi*, (Stručna obrada: 'Abdulvehhab 'Abdullatif), Kairo: Daru-l-kutubi-l-hadithe, I/298-99.

[51] Ibn Redžeb, *Šerhu 'ileli-t-Tirmidhi*, (Obrada: Nuruddin el-'Itr), 74.

[52] U predgovoru *Sahih*-a Muslim piše: "Allah ti se smilovao, da nije zla koga čine mnogi od onih što se izdaju za muhaddise i koji prenose slabe hadise i *munker* predaje i ne ograničavaju se na vjerodostojne i poznate predaje što ih prenose ljudi dokazane iskrenosti i povjerenja, iako znaju i svojim jezicima priznaju da je mnogo toga što nude neukim ljudima nevjerodostojno i preneseno od nepouzdanih ljudi od kojih su prvaci učenjaka Hadisa prezirali prenošenje..., da nije ovoga ne bi se spremno odazvali tvome pozivu da izaberemo i na jednom mjestu sakupimo najvjerodostojnije hadise. No, širenje neautentičnih hadisa i slabih i nepoznatih predaja od strane nekih ljudi, što takve predaje nude običnom svijetu koji nije sposoban otkriti njihove mahane, nam olakšava odgovor na tvoju molbu."

Po svemu sudeći, ovo je i mišljenje imam El-Bukharija (u. 256. H.), a posigurno je stav prvaka nauke o kritičkoj ocjeni prenosilaca hadisa, Jahja ibn Me'i'na (u. 233. H.). Od kasnijih učenjaka isti stav su zastupali Ibn Hazm (u. 456. H.) među zahirijama, El-Qadi Ibnu-1-'Arebi (u. 543. H.) među malikijaina i Ebu Šame među šafijama.[53]

Od savremenih eksperata u hadiskim znanostima ovo mišljenje dijele rahmetli šejh Ahmed Muhammed Šakir i šejh Muhammed Nasiruddin el-Elbani. U svome *El-Ba'ithu-l-hathith*-u koji je komentar na *Ikhtisaru 'ulumi-l-hadith* Ibn Kethira - uvaženi šejh Šakir, nakon što je prenio mišljenje onih koji dozvoljavaju prenošenje slabih hadisa pod uslovima koje smo naveli, bez ukazivanja na njegovu slabost, veli: "Držim da je ukazivanje na slabost slaboga hadisa obavezno u svakom slučaju, jer izostavljanje takvog ukazivanja navodi neupućenoga da pomisli kako je hadis vjerodostojan, posebno ako je prenosilac hadisa učenjak čije se mišljenje uvažava. Drugi razlog za ovo moje mišljenje jeste činjenica da ne postoji razlika između propisa i vrijednosti djela (*feda'il*) kad je u pitanju pozivanje na slabe hadise. Niko nema pravo da se poziva na bilo šta preneseno od Poslanika, s.a.v.s., ako nije *hasen* ili *sahih*. A što se tiče izjava Ahmed ibn Hanbela, Ibn Mehdija i Ibn Mubareka: "...a kad prenosimo hadise o vrijednostima pojedinih postupaka i sličnom ublažavamo kriterije", mislim - a Bog najbolje zna - da su mislili na *hasen* hadis koji nije dostigao stepen autentičnosti. Kao što je poznato, razlika između *hasen* i *sahih* hadisa u njihovo vrijeme još nije bila jasno ustanovljena, već jc većina prvih učenjaka hadise karakterisala samo kao *sahih* ili *daif*.[54]

Skoro identične izjave su dali i imami Ibn Tejmijje i Ibnu-l-Qajjim, koji predaje koje se prenose od imami Ahmeda da je *da'if hadisu* davao prednost nad ličnim mišljenjem ili analogijom (*qijasom*), uzimaju kao njegov stav prema *hasen hadisu* jer je poznato da je imam Et-Tirmidhi prvi koji je uveo kategoriju hasen hadisa. A šejh El-Elbani je na više mjesta u predgovorima svojih djela opširno govorio o ovom pitanju, a posebno u djelima *Sahihu-l-Džami 'i-s-sagir ve zijadetih* i

---

[53] *Tedribu-r-ravi 'ala Tayribi-n-Nevavi,* (Obrada: 'Abdulvehhab ibn 'Abdullatif). Kairo: Daru-l-kutubi-l-hadithe, 1/298-99.

[54] *El-Ba'ithu-l-hathith: Šerhu Ikhtisari 'ulumi-l-Hadith,* Bejrut: Daru-l-kutubi-l-'ilmijje, 91- 92. (uz male izmjene).

Sahihu-t-tergibi ve-t-terhib.

2. Zanemarivanje uslova postavljenih od većine učenjaka

Žalosno je da uvjetima postavljenim od strane onih koji su dopustili prenošenje slabih hadisa koji govore o podsticanju na dobro, odvraćanju od zla, podsjećanju na Ahiret i slično (ukupno tri uvjeta) nije posvećena znanstvena pažnja. Tako većina onih koji se bave hadisima o zuhdu ne prave razliku između slabog i vrlo slabog hadisa, niti ispituju eventualnu usklađenost tih predaja sa generalnim vjerskim istinama i principima ustanovljenim na Kur'anu ili autentičnom hadisu. Naprotiv, kao što sam već rekao, nerijetko ih obuzima oduševljenje emotivnim i čudnim predajama makar bile u jasnoj kontradikciji s vjerodostojnim predajama, i makar se na njima jasno uočavali znaci apokrifnosti.

3. Zabrana prenošenja formulacijom koja upućuje na autentičnost predaje

Učenjaci imaju još jedno važno upozorenje po pitanju koje razmatramo. Naime, nije dozvoljeno da prenosilac, koji prenosi slabi hadis, kaže: "Rekao je Poslanik, s.a.v.s,...", dakle, u apodiktičkoj, odlučnoj formulaciji (*siqatu-l-džezm*). Ibnu-s-Salah, govoreći o 22. disciplini hadiskih znanosti, kaže:

Ako želiš prenositi slab hadis bez seneda ne reci za njega: "Božiji Poslanik, s.a.v.s., je rekao tako i tako", niti upotrijebi bilo koju sličnu odlučnu formulaciju koja implicira da je to Poslanik, s.a.v.s., rekao, već za takve predaje reci: "Prenosi se od Poslanika, s.a.v.s., tako i tako", ili, "od Poslanika je do nas dospjelo to i to", ili "kazuje se", ili "došlo je od njega", ili "neki prenose" i tome slično.

Na isti način postupi i u slučaju kad nisi siguran je li predaja vjerodostojna ili slaba. Formulu "Rekao je Allahov poslanik, s.a.v.s upotrijebi samo za predaje u čiju si se autentičnost osvjedočio na način koga smo ranije obrazložili. A Allah najbolje zna.[55]

S ovim Ibnu-s-Salahovim pravilom su se složili En-Nevevi, Ibn

[55] *Muqaddimetu Ibni-s-Salah ve mehasinu-l-istilah,* (Stručna obrada: Dr. 'A'iše 'Abdurrahman. El-Hej'etu-l-misrijje-l-'amme li-l-kitab, 217.

Kethir, El-Iraqi, Ibn Hadžer i drugi koji su pisali o znanostima Hadisa. Pa ipak, vaizi, govornici i pisci koji se koriste slabim hadisima ne obraćaju ni najmanje pažnje na ovo upozorenje i svoje predaje obično počinju sa: "Božiji Poslanik, s.a.v.s., je rekao..."

4. Sahih i hasen hadisi su dostatni

Ako na jednu temu imamo jedan ili više *sahih* ili *hasen* hadisa i jednu ili više predaja iz kategorije slabih, razumno je da se zadovoljimo prvom kategorijom i nema razloga da svoju memoriju opterećujemo slabim predajama jer će to sigurno biti na račun vjerodostojnih predaja. Stoga se od jednog od ashaba prenosi da je rekao: "Nikad ljudi u vjeri nisu praktikovali novotarije a da zbog toga nisu zapostavili istu količinu Poslanikove tradicije."

Ovo je istina u koju se svakodnevno možemo osvjedočiti. Iz istog razloga El-Khatib u *El-Kifaje*-*tu* od imama Ibn Mehdija prenosi da je rekao: "Ne priliči čovjeku da se zabavi pisanjem slabih hadisa, jer najmanje zlo koje iz toga može proisteći jeste da u međuvremenu propusti onoliko autentičnih hadisa koliko je zapisao slabih..."[56]

Ako su čovjekove sposobnosti pamćenja, sjećanja, shvatanja i razumijevanja nesumnjivo ograničene, onda neka ih usmjeri na ono što je preče i vrednije. A svi će se složiti da je autentičan hadis preči od slabog, i da mu se treba posvetiti pažnja i u njega uložiti trud i vrijeme.

5. Opasnost pridavanja nerealne vrijednosti djelima

Iako hadisi s duhovno-odgojnim sadržajem (*reqa'iq*), te hadisi o podstrekivanju na dobro i odvraćanju od zla ne sadrže eksplicitne naredbe ili dopuštenja, nalazimo da u sebi uključuju jedan drugi važan i opasan element, makar naši prethodnici i ne obratili pažnju na njega. Riječ je o deformaciji ili poremećaju omjera / proporcije koju je Mudri Zakonodavac postavio između djela i zaduženja, a koju proizvode hadisi takve vrste. Naime, svako djelo, bilo da je naređeno ili zabranjeno, ima svoju težinu i "cijenu" kod Zakonodavca u odnosu na druga djela i čine. Nama nije dozvoljeno da remetimo ovu proporciju i da jedan čin omalovažavamo i spustimo ispod njegove realne pozicije ili da ga uzdignemo više nego što stvarno "vrijedi" i "teži".

---

[56] *El-Kifaje*, 133.

A među najopasnije stvari spada pridavanje vrijednosti pojedinim dobrim djelima više od one koju stvarno imaju i zaslužuju, uveličavajući nagradu obećanu za njih dok tako konačno ne dobiju prioritet i u sjenu potisnu važnija, i na vjerskoj ljestvici, pribranija djela. I obratno važi za pridavanje neopravdane važnosti nekim zabranjenim djelima i uvećavanje kazne za njih dok u svijesti vjernika ne postanu opasnija od drugih, težih grijeha. Posljedica zastrašivanja i pretjerivanja u obećavanju nagrada i prijetnji kaznom jeste diskreditiranje vjere u očima prosvijetljene inteligencije koji ovo što čuju ili pročitaju pripisuju samoj vjeri, iako je vjera nevina od svega toga. Vrlo često ovo pretjerivanje - posebno kad je zastrašivanje u pitanju - kontraproduktivno djeluje i uzrokuje duševne frustracije, i nerijetko ovi što pretjeruju ljudima omrznu njihova Gospodara, odvrate ih od Njega i udalje ih od Njegove milosti.

Obaveza nam je da djela ostavimo na njihovim Šeriatom određenim pozicijama i da ne dozvolimo sebi da upadnemo u zamku pretjerivanja koja će nas gurnuti u jedan od ekstrema; u pretjerivanje ili nehaj, kao što je 'Alija ibn Ebi Talib, r.a., rekao: "Držite se srednjeg puta kome se vraća fanatik i kome se priključuje zaostali."

6. Dozvola prenošenja slabog hadisa o vrijednosti nekih djela ne znači dopustivost ustanovljavanja normi po njemu

Učenjaci koji su dopustili prenošenje slabih hadisa pod spomenutim uslovima - ili da se poslužimo terminologijom klasičnih učenjaka, učenjaci koji su bili fleksibilniji / tolerantniji u ocjeni njihovih prenosilaca - su pod tim podrazumijevali podstrekivanje na dobra djela za čiju ispravnost postoje uvaženi šeriatski dokazi, ili odvraćanje od čina čija je neispravnost također ustanovljena šeriatski valjanim dokazima. Oni nisu imali namjeru da slabim hadisom ustanove ispravnost ili neispravnost određenog djela. Međutim, većina običnog svijeta - pa čak i samih muhaddisa - ne prave razliku između dozvole prenošenja slabog hadisa i ustanovljavanja određene prakse po njemu.

To je razlog što danas imamo situaciju da u većini islamskih zemalja muslimani obilježavaju 15. noć ša'bana (Lejletu-l-berat - nap. prev.), pa u njoj klanjaju noćne nafile i poste taj dan, a sve na osnovu predaje o tome koja se bilježi od 'Alije, r.a., u kojoj on, navodno,

prenosi Poslanikove riječi: "Kada nastupi srednja noć ša'bana probdijte je na namazu i postite njen dan, jer Allah u njoj sa zalaskom sunca silazi na zemaljsko nebo i govori: 'Ima li ko da traži oprosta pa da mu oprostim...'" Hadis bilježi Ibn Madže. El-Mundhiri je ukazao na njegovu slabost, kao i El-Busiri u djelu *Zeva'id Ibn Madže*.[57]

Također nalazimo da većina muslimanskih krajeva obilježava dan 'Ašure (*'ašura*) koljući životinje i drže ga za blagdan u kome dodatno troše na porodicu i familiju oslanjajući se na slab hadis, ili čak izmišljen po mišljenju Ibn Tejmijje i nekih drugih. Riječ je o vrlo popularnom hadisu: "Ko daruje svoju porodicu i one koje izdržava na dan 'Ašure, Allah će ga darivati cijele godine." El-Mundhiri veli: "Prenose ga El-Bejheqi i drugi različitim putevima od grupe ashaba."

Sam El-Bejheqi veli: "Ovi senedi, makar bili i slabi, kad se udruže postaju relativno jaki, a Bog najbolje zna." No, ovo mišljenje je diskutabilno. Naime, Ibnu-1-Dževzi , Ibn Tejmijje u *Minhadžu-s-sunnetu* i drugi su odlučni u ocjeni da je hadis apokrifan. U isto vrijeme El-'Iragi i drugi su pokušali da ga odbrane i ustanove da je *hasen li gajrihi*. A mnogo je onih u kasnim generacijama koji su se ustezali i držali velikim neki hadis proglasiti apokrifnim!

Ono što se meni čini razumljivo objašnjenje za ovaj hadis jeste da su ga izmislili neuke sunnije u želji da pariraju ši'ijskim pretjerivanjima koji su 10. dan muharrema učinili danom tuge i žalosti. To je bio razlog da su ga ovi zauzvrat načinili danom posebnog gizdanja, higijene i darivanja porodice! Mnoga nakaradna mišljenja i popularne novotarije u muslimanskim masama imaju svoje korijene u slabim hadisima, što su se u vrijeme zaostalosti proširili među njima, ovladali njihovim umovima i srcima i potisnuli sahih hadise koji bi uz časni Kur'an treba li biti osnovica za shvatanje i ponašanje. Ovaj proces je detaljno opisao imam Eš-Šatibi u djelu El-I'tisam. A šejh Ibn Tejmije, r.a., nam je ostavio nedvosmisleno objašnjenje za namjeru koju su učenjaci imali kad su rekli da je dopušteno pozvati se na slab hadis u isticanju vrijednosti pojedinih djela, te podstrekivanju i zastrašivanju.

[57] *Sunen Ibn Madže*, hadis br.1388. U njegovom senedu se nalazi Ibn Bekr ibn 'Abdullah ibn Muhannned ibn Ebi Sire koga su Ahmed, Ibn Hibban, El-Hakim i Ibn 'Adijj optužili da je izmišljao hadise, kako stoji u *Tehdhibu-t-Tehdhib-u*.

On veli:

> ... Riječi učenjaka o dopuštenosti pozivanja na slabe hadise u isticanju vrijednosti dobrih djela ne znače ustanovljavanje preporučljivosti (*istihbab*) određenog čina na osnovu hadisa koji ne ispunjava uvjete valjana šeriatskog argumenta, jer je preporučljivost šeriatska norma i stoga ne može biti utvrđena osim valjanim šeriatskim dokazom. Onaj, pak, ko kaže za Allaha da voli određeni čin nemajući za to valjana argumenta taj je propisao u vjeri Božijoj ono za što Bog nije objavio dokaza. To je kao da je nešto proglasio obligatnim ili zabranjenim. To je ujedno i razlog što se učenjaci razilaze oko preporučljivosti jednog čina, isto kao što se razilaze oko drugih šeriatskih normi. Šta više, on (*istihbab*) je jedan od propisa vjere.
>
> Njihova je namjera bila da je dozvoljeno navoditi takve hadise u podsticanju na djela za koja je pouzdano utvrđeno da ih Allah voli i u odvraćanju od onih djela za koja je tekstom ili konsenzusom Ummeta utvrđeno da ih Allah prezire. Takvi su učenje Kur'ana, veličanje Allaha (*tesbih*), dova, dijeljenje milostinje, oslobađanje roba, činjenje dobra ljudima, preziranje laži i prevare, i tome slično. Ako se dakle prenosi hadis o vrijednosti nekih dobrih djela i nagradi za njih, ili o prezrenosti drugih djela i kazni za njih, ili o veličini i vrsti nagrade i kazne za njih,... ako se, dakle, o ovakvim djelima prenosi hadis za koga ne znamo da je apokrifan, dozvoljeno ga je prenositi i po njemu raditi, što znači da duša teži toj nagradi i da strahuje od te kazne. Primjer toga je čovjek koji zna da će trgovina uspjeti, ali mu jave da će zarada biti velika (pa joj se nada). Ako prihod zbilja bude velik biće mu od koristi ta vijest, a ako ne bude neće mu nauditi.
>
> Slično je i sa podstrekivanjem i zastrašivanjem *isra'ilijatima*, snovima, izrekama prethodnika i učenjaka i događajima što su im se desili, te sličnim predajama kojima nije dozvoljeno ustanoviti šeriatsku normu, bilo to preporučljivost ili nešto drugo, a čime je dopušteno podsticanje i zastrašivanje. U slučaju onoga za što znamo da je šeriatskim dokazima utvrđena njegova preporučljivost ili neprihvatljivost, navođenje slabih hadisa (u cilju podsticanja ili odvraćanja) može koristiti a ne može naškoditi, svejedno bili ti hadisi po sebi istina ili laž. Nije, međutim, dozvoljeno služiti se onim predajama za koje smo ustanovili da su neistinite i patvorene, jer laž korist ne donosi. Ustanovimo li da je dotični hadis autentičan onda se na osnovu njega i šeriatske norme utvrđuju. Ako su ipak obje opcije moguće, koristićemo ga zbog mogućnosti da je autentičan, i odsustva štete u slučaju da je lažan. A

Ahmed je rekao: "Kad dođe (hadis) o podsticanju i zastrašivanju bivamo fleksibilniji u ocjeni seneda." tj. takve hadise prenosimo sa senedima makar oni koji ih citiraju i ne bili potpuno pouzdani. Tako je i sa ojima koji kažu da je dozvoljeno raditi po slabim hadisima kad je posrijedi isticanje vrijednosti djela, tj. dopušteno je raditi dobra djela spomenuta u njima (slabim hadisima), kao što su učenje Kur'ana, zikr, te kloniti se loših djela prezrenih u njima.

U slučaju da slabi hadisi o vrijednostima djela sadrže u sebi preciziranje vremena ili količine ili određivanje nečega drugog, kao naprimjer namaza u preciziranom vremenu s učenjem određenih dijelova Kur'ana ili na određen način, tada ih nije dozvoljeno prenositi jer preporučljivost te određene forme nije ustanovljena šeriatskim dokazom. Takav slučaj nije sa hadisom u kome se kaže: "Ko uđe u čaršiju pa kaže: Li ilahe illalliih... dobit će toliku i toliku nagradu."[58], jer je spominjanje i sjećanje na Allaha u čaršiji preporučeno zbog elementa sjećanja na Boga među nemarnima koga sadrži u sebi i podrazumijeva, što je opet utvrđeno poznatim hadisom: "Ko se sjeća i spominje Allaha među nemarnima sličan je zelenom drvetu među suhim stablima.[59]

Ništa, međutim, ne zavisi od toga da li je precizirana nagrada u njemu potvrđena ili nije. Proizilazi da se ova vrsta hadisa može prenositi i po njoj raditi u podstrekivanju i odvraćanju, a ne u ustanovljavanju preporučljivosti nekog djela. A vjerovanje u ono što iz njeg slijedi, tj. u veličinu nagrade i kazne za neko djelo ovisi o šeriatski valjanom dokazu.[60]

I pored ovog objašnjenja nalazimo mnoge kako utvrđuju i preciziraju vrijeme, mjesto, formu i količinu djela na osnovu slabih hadisa.

7. Dva dopunska uvjeta za prihvatanje predaje slabog hadisa

Ako i prihvatimo mišljenje većine o dozvoli prenošenja slabih hadisa u smislu podstrekivanja i odvraćanja ako ispunjava tri

[58] Ukazuje da je ovaj hadis kod njega slab i pored brojnih puteva kojima je prenesen.
[59] Dio hadisa koga Ebu Nu'ajm u djelu *El-Hil'* je prenosi od Ibn 'Umera. El-'Iragi ovaj hadis smatra slabim, kako stoji u *Fejdu-l-Qadir-u* (3/559).
[60] *Medžmu'u fetava Šejkhi-l-islam*. Rijad, 18/65-68.

spomenuta uvjeta, trebalo bi - po mom mišljenju - dodati još dva dopunska uvjeta koja sam naveo u svojoj knjizi *Kulturna naobrazba da'ije* (*Thekafetu-d-da'ije*), a to su:

Prvo, da takav hadis ne sadrži pretjerivanja koja odbacuju zdrav um, Šeri'at ili pravila jezika. Sami *muhaddisi* su eksplicitno naveli da se apokrifni hadis prepoznaje po pokazateljima i okolnostima (*qara'in*) prenosilaca i prenesenog (teksta hadisa). U pokazatelje apokrifnosti u prenesenom tekstu, ili u indikatore apokrifnosti uopšte, ubrajaju se suprotstavljenost prenešenoga umu na način da ga je nemoguće uskladiti sa zdravim umom. Ovome se pridodaje i sve ono što je kontradiktorno čulima i iskustvu.

Od znakova apokrifnosti je i oprečnost predaje eksplicitnim kur'anskim iskazima, mutevatir sunnetu, i provjerenom konsenzusu učenjaka na način da ih je nemoguće međusobno uskladiti i pomiriti. (Prividna kontradikcija koju je moguće otkloniti usklađivanjem se ne smatra pokazateljem apokrifnosti). Sumnjati je i u hadis o izrazito važnoj vijesti koju bi po svim pravilima trebale prenijeti grupe prenosilaca, a ispostavi se da predaju prenosi samo pojedinac. Konačno, od znakova apokrifnosti je i da predaja sadrži pretjerano strogu prijetnju za sitnu stvar ili ogromnu nagradu za nevažno djelo, što je često pojava u hadisima pripovjedača (*qussas*).

Žalosno je da mnogi muhaddisi ne primjenjuju ova pravila kad prenose hadise za podstrekivanje, odvraćanje i slično. Za prijašnje generacije možda i možemo naći ispriku zbog karaktera vremena u kome su živjeli. No, umovi našeg vremena ne prihvataju pretjerivanja i ne mogu ih pojmiti, a nije neobično da optuže i samu vjeru kad im se serviraju takvi hadisi.

U hadise koje odbacuju logika i pravila jezika spadaju hadisi koje prenose neki pripovjedači, kao što su predaje Derradž Ebu-s-Semha o komentaru nekih riječi Časnog Kur'ana koji u jeziku imaju sasvim jasna značenja. On naime prenosi veoma čudna tumačenja tih riječi koja su daleko od njihova jezičkog značenja. Naprimjer, Derradž prenosi od Ebu-l-Hejthema, a ovaj od Ebu Se'ida, r.a., a on od Poslanika, s.a.v.s., da je navodno za riječ *vejl* (Teško tebi! Propao!) kazao: "To je provalija u paklu u koju će nevjernik padati četrdeset

godina prije nego stigne do njena dna." Predaju bilježi imam Ahmed, a nešto drugačiju verziju i imam Et-Tirmidhi, kod koga se kaže 'sedamdeset godina'. Ova predaja otvoreno protuslovi jezičkom značenju riječi *vejl* koja se i prije i u islamu upotrebljava za prijetnju propašću.

Slično je i sa predajom koju bilježe Et-Taberi i El-Bejheqi od Ibn Mes'uda, r.a., oko značenja riječi *gajj* (patnja) u ajetu *"Oni će sigurno patnju okusiti" (*Merjem, 59). U pomenutoj predaji stoji da gajj znači "klisura u džehennemu", ili u drugoj predaji "rijeka u džehennemu". Isto važi i za predaju koju bilježe El-Bejheqi i drugu od Enes ibn Malika, r.a., o značenju Allahovih riječi: *"I mi ćemo učiniti da iskuse patnju."* (El-Kehf, 52) a u kojoj se kaže da je *mevbiq* (patnja) "dolina krvi i znoja".

Među najčudnije predaje spada ona koju bilježi Ibn Ebi-d-Dun'ja od Šufejj ibn Mani'a u kojoj se kaže da u džehennemu postoji dolina zvana *etham*, puna zmija, škorpija...itd, tumačeći tako riječ *etham* u ajetu: *"A ko to radi iskusiće kaznu (etham*)." (El-Furqan, 68) Žalosno je da je imam El-Mundhiri, r.a., sve ove hadise uvrstio u svoje djelo Et-Tergib ve-t-terhib. Iz navedenih razloga mi smo ih izostavili iz našeg izbora hadisa Et-Tergiba..., kome smo dali naziv *El-Munteqa mine-t-Tergibi ve-t-terhib*.

Drugo, da takav hadis ne protuslovi drugom šeriatskom dokazu jačem od njega. Neka nam kao primjer posluže slabi hadisi koji se prenose o 'Abdurrahman ibn 'Avfu da će u džennet ući pužući zbog svoga bogatstva.

Može neko reći: Ovakvi hadisi se mogu podvesti pod načelo upozoravanja od iskušenja imetkom i zavođenja bogatstvom. Međutim, moramo imati na umu da su ovi hadisi u koliziji sa vjerodostojnim hadisima koji 'Abdurrahmana ubrajaju u deset ashaba kojima je Poslanik nagovijestio džennet (*el-'ašeretu-l-mubeššerun*), a da ne govorimo o brojnim istinitim događajima i nesumnjivo autentičnim predajama koje potvrđuju da je bio jedan od najboljih muslimana i najvećih bogobojaznika, i da je bio oličenje Bogu iskreno zahvalnog bogataša. To je bio razlog što je Poslanik preselio na ahiret zadovoljan njime, a 'Umer, r.a., ga je uvrstio u konsultativno vijeće koje je između

sebe trebalo izabrati trećeg halifu i odredio da u slučaju neodlučnog glasanja njegov glas bude odlučujući.

Stoga je hafiz El-Mundhiri odbacio više predaja koje se prenose od grupe ashaba a oni navodno od Poslanika, s.a.v.s., da će 'Abdurrahman ibn 'Avf, r.a., u džennet ući pužući zbog ogromna imetka. Ni najbolji od tih seneda nije bez mahane, a nijedan od njih pojedinačno ne dostiže stepen hasen hadisa. Kakvo je bilo njegovo bogatstvo najbolje govori sam Poslanik, s.a.v.s., kad kaže: "Dobra li imetka u dobra čovjeka!" Zašto bi se onda samo njegov stepen na ahiretu unizio, i zašto bi samo on između bogataša Ummeta bio hendikepiran svojim imetkom? Ni za jednog više bogataša se nešto slično ne prenosi. Tačno je jedino da postoje vjerodostojni hadisi o tome da su siromasi ovoga Ummeta generalno bolji od njegovih bogataša. A Allah najbolje zna.[61]

Jedan aspekt daijskog znanja

Savremeni daija ne bi smio kazivati običnom narodu sve hadise koje zna, makar bili i vjerodostojni. U djelu *Qavaidu-t-tahdith* veliki El-Qasimi kaže:

> Nije svaki vjerodostojan hadis za kazivati običnom svijetu. Dokaz za ovo je događaj koga bilježe El-Bukhari i Muslim od Mu'adha, r.a., koji veli: "Jahao sam iza Poslanika, s.a.v.s., na magarcu kad me pozvao:
>
> - Mu'adhe, znaš li koje je Allahovo pravo kod Njegovih robova i njihovo pravo kod Njega? Rekoh:
>
> - Allah i Njegov poslanik najbolje znaju. Onda reče:
>
> - Pravo je Božije da Ga ljudi obožavaju i da Mu druga u tome ne pripisuju, a pravo je robova kod Allaha da ne bude kažnjen onaj ko Mu ne bude druga pripisivao. Pitao sam:

[61] El-Mundhiri, *Et-Tergib....* (Stručna obrada: Muhammed Muhjiddin 'Abdulhamid), hadis br. 4576.

- Božiji poslaniče, da obradujem ovim ljude? Reče:

- Nemoj ih obveseljavati pa da se na to oslone!"

U drugoj predaji koju bilježe od Enesa se kaže da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao Mu'adhu dok je ovaj jahao za njim:

- Ko god iskreno srcem posvjedočiti da nema božanstva sem Boga i da je Muhammed Njegov poslanik, Allah će ga zabraniti vatri. Mu'adh upita:

- Božiji poslaniče, da o ovom obavijestim ljude pa da se raduju? Odgovorio je:

- Nemoj, pa da se na to oslone!"

Mu'adh je ispričao hadis na samrti bojeći se da ne bude griješan što je sakrio znanje.

A El-Bukhari nepotpunim senedom (*mu'allaq*) od Alije, r.a., bilježi da je rekao: "Govorite ljudima ono što mogu razumjeti. Želite li da Allaha i Njegova poslanika ugone u laž!?"

Sličnu izjavu prenosi imam Muslim od Ibn Mes'uda: "Nećeš govoriti ljudima nešto što njihovi umovi ne mogu shvatiti a da nekima od njih to ne bude iskušenje i ispit njihova imana."

Hafiz Ibn Hadžer konstatuje: "Od onih koji su smatrali da (svim ljudima) ne treba sve hadise kazivati je bio i Ahmed, posebno kad su u pitanju hadisi iz kojih se na prvi pogled moglo zaključiti opravdanost pobune protiv vladara muslimana, zatim Malik kad su posrijedi hadisi o Allahovim svojstvima, i Ebu Jusuf kad su u pitanju kazivanja o gajbu (*gava'ib*). Njihov preteča je bio Ebu Hurejre kao što je jasno iz predaje o dvije skupine hadisa[62] (od kojih jednu nikad nije ispričao). Mislio je na hadise o neredima što će se desiti i sličnim stvarima koje se prenose od Hudhejfe.

A od Hasen el-Basrija se prenosi da nije odobrio Enes ibn Maliku što

[62] U *Musnedu* od Ahmeda je zabilježeno da je Ebu Hurejre rekao: "Zapamtio sam (od Poslanika) tri skupine (hadisa). Dvije sam obznanio." A u *Sahihu-l-Bukhari-ju* čitamo sljedeće riječi Ebu Hurejre, r.a.,: "Od Poslanika, s.a.v.s., sam zapamtio dvije skupine hadisa (*vi 'a'ejn* - doslovice torbe ili posude). Jednu sam obznanio, a kad bi obznanio onu drugu ovo bi grlo bilo preklano."

je El-Hadždžadžu ispričao događaj sa *el-'arenijjunima,*[63] jer je Hadždžadž tim događajem pravdao svoju tiraniju i neviđeno prolijevanje krvi. Pravilo je da se hadis čije vanjsko značenje podržava novotariju, a što se u suštini nije htjelo hadisom, ne kazuje onome za koga se boji da će uzeti hadis po njegovu vanjskom značenju. S obzirom da je zabrana kazivanja spomenuta u hadisu od Mu'adha izrečena zbog određene koristi a ne stoga što je samo kazivanje hadisa po sebi zabranjeno, Mu'adh je ispričao povjerene mu Poslanikove riječi zbog generalne kur'anske naredbe da se znanje prenosi.

Neki su opet rekli da se Poslanikove riječi: "Nemoj im to govoriti!" odnose samo na pojedine ljude, na čemu El-Bukhari zasniva svoje mišljenje da učenjak može prenijeti nekim ljudima ono što ne govori drugima bojeći se da ga neće razumjeti. Također postoji opasnost da takve hadise sihirbazi, čarobnjaci (*el-betale*)[64] i nihilisti koriste kao izgovor za neizvršavanje naredbi i nepoštovanje šeriatskih normi, što vodi propasti i na dunjaluku i na ahiretu. A gdje su ovi u odnosu na one koji kad im bude naviještena nagrada povećaju svoju odanost Bogu? Tako je Poslaniku, s.a.v.s., rečeno: "Zar bdiješ noć na namazu a znaš da ti je oprošteno?" Poslanik je odgovorio:[65] "A zar da ne budem zahvalan rob Božiji?"[66]

Zbog ovoga se ne mogu načuditi onim daijama koji još uvijek kazuju hadis o mušici i njenom potapanju u hranu, ili hadis o tome kako

---

63 *El-'Arenijjunn* su skupina ljudi koja je došla Polaniku, s.a.v.s., i primila islam. Kako su se razboljeli od medinske hrane, Poslanik im je rekao da odu do stada deva koje su bile sakupljene od zekata, te da piju njihovo mlijeko i mokraću, što su i uradili. Kad su ozdravili, odmetnuli su se od islama, pobili čobane i potjerali deve sa sobom. Poslanik je poslao potjeru za njima koja ih je uhvatila i dovela. Naredio je da im se izosijecaju ruke i noge, a oči iskopaju. Nije im uspio opaliti izosijecane dijelove tijela a već su umrli." Hadis je zabilježen u *Sahihu-l-Bukhari-ju*, *Sahih Muslim-u*, i drugim zbirkama.Vidi: *Fethu-l-Bari*, 12/98.

64 *'El-betale'* znači 'sihirbazi i šejtani'. A u hadisu koga bilježi imam Ahmed u Musnedu od Ebu Umame Poslanik veli: "Učite suretu-l-Beqare, jer u njenom učenju je berićet, a njeno neučenje je gubitak, i protiv nje su sihirbazi nemoćni." Hadis bilježi i Muslim u *Kitabu-s-salah.*

65 Hadis bilježe El-Bukhari, Muslim, Et-Tirmidhi, i En-Nesa'i od El-Mugire ibn Šu'beta.

66 Muhammed Džemaluddin el-Qasimi, *Qava'idu-t-tahdith min funun mustalahi-l-hadrith*, Bejrut: Daru-l-kutubi-l-'ilmijje, 1979. Obrada: Muhammed Behdžet el-Bejtar, 100-2.

je Musa udario meleka smrti, ili hadis: "Moj i tvoj otac su u vatri!" što je Poslanik rekao čovjeku kad ga je pitao: "Gdje je moj otac?"

Ili hadise o aktivnim svojstvima uzvišenog Allaha oko kojih su se razišli i klasični i savremeni učenjaci islama. Ili hadise o nevoljama i neredima koji na prvi pogled siju beznađe i mogućnost bilo kakvog boljitka i pozivaju neaktivnosti i prepuštanju zlu. Ili druge hadise koje većina svijeta teško može shvatiti, a ne trebaju im niti se na njih naslanja neki vjerski propis. Kad bi čitav život živjeli i ne čuli za takve hadise, ne bi im to umanjilo vjeru ni za makovo zrno.

Ako se i ukaže potreba zbog nekog razloga da se citira neki od takvih hadisa, obaveza je daije da hadis stavi u njegov kontekst i da ga pojasni i obrazloži na način koji će njegovo značenje učiniti jasnim i otkloniti svaku sumnju ili krivo tumačenje. Na kraju da navedemo i primjer za ovo. Riječ je o poznatom hadisu koga mnogi već dugo krivo shvataju i na temelju takvog poimanja izvode opasne zaključke. Posrijedi je sljedeći hadis koga prenosi Enes ibn Malik.

Je li svako vrijeme gore od onog što mu je prethodilo

El-Bukhari sa senedom od Ez-Zubejr ibn 'Adijja bilježi da je rekao: "Otišli smo kod Enes ibn Malika i požalili se na Hadždžadžovu tiraniju (koju smo trpjeli), pa nam je rekao: 'Strpite se jer neće vam doći vrijeme a da ono koje je iza njega nije gore od njega, sve dok ne sretnete svoga Gospodara. Ovo sam čuo od vašeg Vjerovjesnika, s.a.v.s."

Neki ljudi ovaj hadis koriste kao izgovor za pasivnost i neangažovanje na putu popravljanja svijeta i njegova izbavljenja, tvrdeći da hadis dokazuje kako stvari stalno idu na gore; iz ponora u još veći, iz jedne nevolje u drugu još goru i one ne mogu ni ići osim od lošeg ka gorem i od lošeg ka još gorem, sve tako dok ne dođe Kijametski dan i na Zemlji ne zatekne najgore ljude, a onda će ljudi sresti svoga Gospodara. Drugi su opet sumnjičavi kad je u pitanju autentičnost hadisa, dok ga neki brzopleto i odbacuju misleći da on

poziva:

1. beznađu i pesimizmu,
2. nesuprostavljanju tiranima i krivovjernim vladarima,
3. protuslovi ideji 'progresa' na kojoj opstoje život i kosmos,
4. u kontradikciji je sa muslimanskom povijesti,
5. jer je u koliziji sa hadisima koji govore o pojavi halife koji će zemlju ispuniti pravdom (a koji je poznat kao Mehdi), te sa hadisima o silasku 'Isa ('Isa), a.s., i uspostavljanju vlasti islama i uzdizanju Božije riječi na cijeloj zemlji.

Valja, međutim, reći da su se mnogi klasični učenjaci zaustavljali i razmišljali nad generalizacijom koja karakteriše hadis, misleći pri tom na ono što se da razumjeti na prvi trenutak iz riječi da je 'svako doba gore od onoga koje mu je prethodilo', iako je poznato da su neki periodi bolji od onih prethodnih. Dovoljno je kao primjer navesti vrijeme vladavine 'Umer ibn 'Abdul'aziza, što je uslijedilo nedugo nakon Hadždžadža na koga su se svi žalili. Opšte je poznato kakvo blagostanje je vladalo u doba 'Umer ibn 'Abdul'aziza. Čak i kad bi rekli da je zlo bilo potpuno iščezlo ne bi bili daleko od istine. Kako onda njegovo vrijeme može bit gore od onoga prije njega!? Zbog ovoga su učenjaci ponudili nekoliko rješenja za prividnu konfuziju.

I - Hasen el-Basri je hadis tumačio u smislu generalnog toka povijesti. Kad je bio upitan o 'Umer ibn 'Abdul'azizu nakon Hadždžadža odgovorio je: "Moraju ljudi predahnuti".

II - Od Ibn Mes'uda, r.a., se prenosi da je rekao: "Neće vam doći vrijeme a da ne bude gore od onoga prije njega. Ja ne mislim na vladara boljeg od drugog, niti na godinu bolju od godine, već mislim na vaše učenjake i pravnike koji će otići pa im nećete naći zamjene, a onda će se pojaviti ljudi koji će izdavati fetve po svome mišljenju." A u drugoj verziji se kaže: "Pa će okaljati islam i srušiti ga!" Hafiz Ibn Hadžer u *Fethu-l-Bari-ju* preferira ovo Ibn Mes'udovo tumačenje "dobrote" i "iskvarenosti" vremena. On kaže: "(Ovo mišljenje) je najpreče da se

slijedi!"

Međutim, ni ovo objašnjenje ne pojašnjava nedoumicu u potpunosti, jer tekstovi jasno govore da u budućnosti islamu predstoje periodi u kojima će se njegov bajrak visoko vioriti i njegova riječ uzdići. A da nije ničega drugoga do li nagovještaja vremena Mehdija i 'Isa a.s. pred kraj svijeta, bilo bi dovoljno.

Povijest govori da je svijet prolazio kroz periode dekadence i zaostalosti iza kojih su slijedili periodi obnove i napretka. Pomenimo kao primjer učenjake i reformatore što su se pojavili u 8. stoljeću po Hidžri nakon pada islamskog khilafeta (1258/656. H. sa padom Bagdada) i strašnog pogoršanja situacije u islamskom svijetu u 7. stoljeću po Hidžri.

Između ostalih imamo jednog šejhu-l-islama Ibn Tejmijju, njegova učenika Ibnu-l-Qajjima i druge njegove učenike u Šamu (Ibn Kethir, Edh-Dhehebi, i drugi), Eš-Šatibija u muslimanskoj Španiji (Andaluziji), Ibn Khalduna u Sjevernoj Africi, i druge velikane što ih spominje Ibn Hadžer u svom djelu *Ed-Dureru-1-kamine fi ajani-l-mi'eti-th-thamine*.

U kasnijim stoljećima nalazimo učenjake poput Ibn Hadžera i Es-Sujutija u Egiptu, El-Vezira u Jemenu, Ed-Dehlevija u Indiji, Eš-Ševkanija i Es-San'anija u Jemenu, Ibn 'Abdilvehhaba u Nedždu, te druge velikane, imame, mudžtehide i reformatore. Ovo je ponukalo imama Ibn Hibbana da u svome Sahihu kaže kako hadis koga prenosi Enes ne treba generalizirati, pozivajući se pri tome na hadise koji govore o pojavi Mehdija koji će Zemlju napuniti pravdom nakon što je bila ispunjena nasiljem.[67]

III - Zbog svega pomenutog držim da je najodabranije objašnjenje za ovaj hadis ono koga spominje hafiz Ibn Hadžer u Fethu kad kaže:

> Postoji i mogućnost da se ovaj hadis odnosi samo na vrijeme ashaba, jer je njima bio upućen, pa se tako samo na njih i odnosi. Hadis se, dakle, po ovom tumačenju ne odnosi na generacije muslimana poslije ashaba, ali ga je Enes, r.a., generalno shvatio, te je s toga njime i od-

[67] *Fethu-l-Bari,* 16/228 (Izdanje El-Halebi).

govorio onima što su mu se požalili na Hadždžadžovu tiraniju i zatražio od njih da se strpe, a oni su u većini bili tabi 'ini...[68]

U ovom smislu treba razumjeti i Ibn Mes'udove riječi koje se, dakle, odnose samo na vrijeme onih kojima se obraćao od ashaba i tabi'ina, a kao što je znano Ibn Mes'ud je umro u vrijeme 'Uthmana, neka Allah bude zadovoljan obojicom.

Što se tiče onih koji tvrde da hadis poziva na prešućivanje nepravde i trpljenje nasilja i tiranije, i na zadovoljstvo zlom i razvratom, te da pothranjuje pasivnost i neodupiranje zulumu i nasilju na Zemlji, takvima se može odgovoriti na više načina:

1. Nije Poslanik bio taj koji je rekao "Strpite se!", već je to bio Enes, r.a., što je on zaključio iz Poslanikova hadisa, a od svakog se uzima i ostavlja osim od Bezgriješnog, s.a.v.s.

2. Enes im nije naredio da se zadovolje razvratom i zulumom, vcć je tražio da se "strpe", a razlika između toga dvoga je ogromna, jer radovoljstvo kufrom je kufr, a zlim zlo. A svi mi trebamo sabur i strpljenje, i često čovjek nešto trpi a mrzi ga i nastoji ga izmijeniti.

3. Onome ko nema mogućnosti da se odupre zulumu i tiraniji ne preostaje ništa drugo do li da trpi i čeka; da se priprema; da traži izlaza; da se udruži sa svakim ko nosi istu ideju i da iskoristi svaku ukazanu priliku da se snagom istine suprotstavi sili neistine, i da se stavi na stranu pravednika u borbi protiv nasilnika.

   Poslanik, s.a.v.s., je u Mekki trinaest godina trpio kipove i njihove obožavaoce; klanjao u Časnom hramu i obilazio oko Kabe dok je u njoj i oko nje bilo tristo i šezdeset idola. Sedme godine po Hidžri je sa svojim saborcima učinio tavaf oko Kabe za naknadnu *umru* (koju nije obavio 6. godine kad je naumio), gledajući i ne dirajući ih dok nije došlo vrijeme za to na dan pobjedničkog ulaska u Mekku kad ih je i porušio. Zato su

[68] Isto.

naši učenjaci i odredili da je obaveza ne reagovati na zlo ako će njegovo uklanjanje prouzrokovati zlo veće od njega, dok se uvjeti ne promijene. U tom smislu, preporuku da se otrpi ne treba shvatiti kao predaju nasilju i tiraniji, već vrebanje povoljne prilike i iščekivanje da Allah presudi. A On je Sudac najbolji!

4. Trpljenje ne sprečava obznanjivanje istine i naređivanje dobra i odvraćanje od zla silnika i diktatora, makar to i ne bila obaveza za onoga ko se boji za svoj život, porodicu ili one koji su sa njim. U hadisu Mu'adh veli: "Najbolji džihad je riječ istine pred vladarom.", i "Prvaci šehida su Hamza ibn Ebi Talib i čovjek koji se digao ispred opakog vladara pa od njeg tražio da čini dobro i prođe se zla, a ovaj ga ubije."

Treće poglavlje

PRAVILA I SMJERNICE ZA ISPRAVNO RAZUMIJEVANJE POSLANIKOVE TRADICIJE

1. **Razumijevanje Sunneta u svjetlu jasnog Kur'ana**
2. **Sabiranje svih hadisa na jednu temu**
3. **Usklađivanje i preferiranje kontradiktornih hadisa**
4. **Razumijevanje hadisa u svjetlu njihovih povoda, intencija i okolnosti**
5. **Razlikovanje promjenjivog sredstva od trajnoga cilja u hadisu**
6. **Razlikovanje dosbvnog i prenesenog značenja pri razumijevanju hadisa**
7. **Razlikovanje pojavnog od transcendentnog svijeta**
8. **Precizno utvrđivanje značenja riječi hadisa**

Razumijevanje Sunneta u svjetlu Časnog Kur'ana

Da bi Sunnet bio pravilno shvaćen, daleko od iskrivljavanja, krivog tumačenja i imputiranja ("učitavanja"), nužno je da bude shvaćen u svjetlu Kur'ana i u okvirima njegovih božanskih uputa, u čiju istinitost i pravednost nema sumnje. Kaže Allah, dž.š.: *"Riječi Gospodara tvoga su vrhunac istine i pravde; Njegove riječi niko ne može promijeniti i On sve čuje i sve zna."* (En-Nisa', 115). Kur'an je srž islamskoga zdanja, njegov temelj, i on je u rangu vrhovnog zakona, ustava, na koga se pozivaju svi propisi i zakoni islama. On je njihov izvor i utok.

Poslanikov sunnet je objašnjenje ovog ustava i njegov komentar. On je teoretska razrada Kur'ana i njegova praktična izvedba. Poslanikova zadaća je bila da ljudima objasni ono što im se objavljuje. Neshvatljivo je da objašnjenje proturiječi objašnjenom i nelogično je da detalji kontriraju osnovi, jer Poslanikovo objašnjenje zauvijek ostaje u okvirima Časne Knjige i ne izlazi iz njenih okvira. Stoga ne nalazimo ni jednu vjerodostojnu predaju od Poslanika koja bi bila u koliziji sa eksplicitnim iskazima Kur'ana i njegovim jasnim ajetima. Ako neki misle da tako što postoji, onda je ili hadis neautentičan, ili smo ga mi pogrešno shvatili, ili je proturječnost prividna, a ne stvarna. Prema tome, Sunnet je nužno razumijevati u svjetlu Kur'ana.

Iz tog razloga je navodna predaja o događaju *el-garanik*, bez ikakve sumnje, neprihvatljiva, jer je suprotna Kur'anu i jer je nepojmljivo da se takvo što desi u kontekstu kur'anskih napada na lažna božanstva gdje Allah kaže: *"Šta kažete o Latu i 'Uzzau i Menatu, trećoj najmanje cijenjenoj? - Zar su za vas sinovi, a za njega kćeri?! To bi tada bila podjela nepravedna. To su samo imena koja ste im vi i preci vaši nadjenuli; Allah o njima nikakav dokaz nije poslao; oni se povode samo za pretpostavkama i onim za čim duše žude, a već im dolazi od Gospodara njihova prava uputa."* (En-Nedžm, 19-23)

Je li moguće pojmiti da u kontekstu poricanja i negiranja idola

budu ubačene riječi koje kažu: "To su božanstva najveća i posredovanje njihovo će uslišano biti."[1] Iz istog razloga tvrdimo i za hadis "Konsultujte ih (žene), a onda postupajte suprotno njima", da je lažan i neosnovan jer proturiječi riječima uzvišenog Allaha upućenim roditeljima po pitanju njihove dojenčadi: *"Ako njih dvoje na lijep način i sporazumno odluče da dijete odbiju, to nije grijeh..."* (El-Beqare, 233)

U slučaju kad su mišljenja pravnika podijeljena ili tumačenja komentatora različita, najpreče je odabrati ono koje podržava Kur'an. Pogledajte Božije riječi: *"On je taj koji stvara vinograde, poduprte i nepoduprte, i palme i usjeve različita okusa, i masline i šipke, slične i različite, - jedite plodove kad plod dadu i podajte na dan žetve ono na što drugi pravo imaju."* (El-En'am, 141)

Ovaj časni mekanski ajet svojim opštim i preciznim instrukcijama nije ostavio ništa što raste iz zemlje a da u njemu nije dao pravo drugima i naredio da im se to pravo da. Ovo pravo koje je samo uopšteno spomenuto ovdje jeste isto ono pravo koje su Kur'an i Sunnet kasnije detaljno razradili pod imenom zekat. Pa ipak, nalazimo pravnike koji drže da je zekat obavezno dati samo iz četiri vrste plodova i žitarica, ili samo na plodove koji u normalnim uvjetima služe kao osnovni prehrambeni artikli, ili samo na one koji se suše, vagaju ili skladište... Po njima se zekat ne daje na ostalo voće i povrće, na plantaže kahve, čaja, jabuka, manga, pamuka, šećerne trske i ostalih usjeva što njihovim posjednicima donosi hiljade i milione. Za vrijeme posjete jednoj azijskoj zemlji sam čuo da komunisti optužuju islamsko pravo da teret zekata obara samo na sitne ratare i zemljoradnike - koji možda i ne posjeduju zemlju već je uzimaju pod kiriju - a koji siju kukuruz, pšenicu i ječam, dok te obaveze oslobađa zemljoposjednike i vlasnike plantaža kokosa, čaja, kaučuka i sl.

Zato se divimo i odajemo dužno poštovanje imamu Ebu Bekr Ibnu-l-'Arebiju, najeminentnijem malikijskom pravniku svoga vremena. Naime, nakon što je prokomentarisao ovaj ajet u svome tefsiru

[1] O pobijanju legende *el-garaniq* vidi detaljnu studiju što ju je napisao istaknuti znanstvenik Muhammed es-Sidiq 'Ardžun r.h. u djelu Muhammedun resulullah pod naslovom *"Qissatu-l-garaniq: ukdhubetun belha' mutezendiqa"* (Legenda el-garaniq: naivna, heretička izmišljotina), 2/30-155.

Ahkamu-l-Kur'an, iznio je mišljenje trojice imama, Malika, Ahmeda i Šafije o vrstama plodova na koje se mora ili ne mora dati zekat. Nakon što je završio iznošenje tih mišljenja, a među njima i mišljenja svoga, malikijskog mezheba, sve ih je zbog svoje nepristrasnosti i ispravnog razumijevanja proglasio slabima, da bi onda rekao:

> Ebu Hanife je uzeo sebi za vodiča ajet, i nije pogriješio put. Odredio je da se zekat ima odvajati iz svega što se jede, svejedno bile to osnovne žitarice ili nešto drugo. Ovo mišljenje je u skladu i sa Poslanikovim, s.a.v.s., objašnjenjem: 'Iz onog što je nebo zalijevalo neka se izdvoji desetina.' Što se tiče Ahmedova stava da je zekat obavezno izdvojiti samo iz prinosa što se mjere tovarom (*veseqom*), koji taj stav temelji na riječima Poslanika, s.a.v.s.: 'Nema zekata u prinosima ispod pet tovara', mislimo da je slab, jer jedino na što hadis upućuje jeste uslovljenost zekata na plodove i žitarice postojanjem nisaba. Hadis ničim ne implicira skidanje obaveze zekata sa ostalih prinosa. Što se tiče mišljenja da se zekat ima izdvojiti samo iz življežnih namirnica (stav šafijskih pravnika), i to je tvrdnja i mišljenje bez osnova na koga bi se naslonilo, a značenja usmjeravaju propise samo u slučaju da se oslanjaju na odgovarajući šeriatski izvor, kako smo to pojasnili u *Kitabu-l-qijasu*.

Uzvišeni Allah spominje postojanje blagodati kako u živežnim namirnicama tako i u voću i povrću, te je stoga propisao zekat i u jednima i u drugima; u voću različitih stanja zrelosti i u usjevima različitih kultura. Ako se zekat mora davati na ono što jedemo iz nužde i potrebe, onda ga je preče davati na ono što jedemo iz slasti i čime se oko i duša naslađuju.

Ibnu-l-'Arebi zatim nastavlja:

> Može neko pitati: 'Zašto se onda ne prenosi od Vjerovjesnika, s.a.v.s., da je uzeo zekat na zelen / povrće Medine i Khajbera?' Velimo da su na isti način rezonovali i naši pravnici. Istina je, međutim, da ne postoji dokaz da je to uradio, ali ni dokaz da nije. Ako neko prigovori: 'Zašto nam nije prenijeta vijest o tome ako ga je uzeo?' Mi ga pitamo: 'A zašto bi i bilo prenijeto kad je Kur'an u potpunosti nadomiješta...'[2]

Hadis koji se prenosi od Poslanika, s.a.v.s., da je rekao: "Nema zekata na povrće/zelen" je slab i ne može biti argumentom, a kamoli da

[2] Ibnu-l-Arebi. Ahkamu-l-Qur'ain. Izdanje: 'Isa el-Halebi, 2/749-52.

se njime specifizira generalni izraz Kur'ana i brojni mešhur hadisi. Nakon što je zabilježio ovaj hadis, Et-Tirmidhi primjećuje: "Sened ovog hadisa nije vjerodostojan (*sahih*), kao što ništa vjerodostojno od Poslanika nije preneseno na ovu temu."[3]

Pravo je svakog muslimana da ispita i ne postupi odmah po svakom hadisu za koga smatra da je oprečan jasnim kur'anskim odredbama ako mu ne nađe zadovoljavajuće tumačenje. Tako sam se ja zaustavio nad hadisom koga bilježe Ebu Davud i drugi, a u kome navodno Poslanik, s.a.v.s., kaže: "I onaj ko umori živu djevojčicu, i živo zakopana djevojčica će u vatru."[4] Kad sam pročitao hadis osjetio sam tjeskobu u grudima i rekao sebi: "Možda je hadis slab, jer nije sve što Ebu Davud prenosi u svome Sunenu vjerodostojno, kao što je poznato stručnjacima." Međutim, kasnije sam našao one koji za hadis kažu da je autentičan.

Sličan njemu je i hadis: "I onaj ko zakopa živu djevojčicu, i živo umorena djevojčica su u vatri, osim ako onaj ko ju je umorio ne dozna islam i primi ga."[5] Hoće reći da umoritelj ima šansu da se spasi vatre, a umorena djevojčica ne!

Ovdje sam se zapitao kao što su se zapitali ashabi prije mene kad su čuli od Vjerovjesnika, s.a.v.s., riječi: "Kad dva muslimana dignu svoje sablje jedan na drugog i ubijeni i ubica su u vatri." Upitali su: "U redu za ubojicu, ali kakav je grijeh ubijenog?", pa je Poslanik odgovorio: "I on je naumio da ubije svoga protivnika." Tako im je objasnio razlog zbog koga je zaslužio kaznu u vatri. To je, dakle, njegova namjera da ubije svoga protivnika.

Tako sam se i ja zapitao: U redu je da umoritelj/ica završi u vatri, ali šta je živo umorena djevojčica skrivila? Posebno što je takva njena sudbina protivrječna kur'anskom ajetu: *"i kad živo zakopana*

---

[3] *Sunenu-t-Tirmidhi, Kitabu-z-zekah, Babu ma dža'e fi zekati-l-khudravat; i Sahihut-Tirmidhi bi šerhi Ibni-l-'Arebi*, 3/132-33.

[4] Sunenu Ebi Davud, hadis br. 4717 od lbn Mes'uda; te Ibn Hibban i Et-Taberani od El-Hejthem ibn Kulejba. El-Hejthemi za sened hadisa veli: "Njegovi prenosioci ispunjavyu uvjete prenosilaca sahih hadisa." (*El-Fejdu-l-Qadir*, 6/371).

[5] Bilježe ga Ahmed i En-Nesa'i od Seleme ibn Jezida el-Džu'fija. Vidi: Sahihu-l-Džami i-s-sagir od El-Elbanija.

djevojčica bude upitana zbog kakvog grijeha je umorena?" (Et-Tekvir, 8-9) Obratio sam se na komentare hadiskih zbirki da vidim šta oni kažu o smislu hadisa, ali nisam našao ništa što bi umirilo dušu.

Isti je slučaj i sa hadisom koga prenosi Muslim od Enesa: "Moj i tvoj otac su u vatri."[6]

Bio je to Poslanikov odgovor čovjeku koji ga je upitao o sudbini svoga oca na ahiretu. Pitao sam se: Šta je zgriješio 'Abdullah ibn 'Abdil-muttalib pa da skonča u vatri kad je živio u vremenu bez vjerovjesnika? Ispravno je mišljenje da su takvi spašeni. Naumpalo mi je da je Poslanik, kada je rekao "moj otac", možda mislio na svoga amidžu Ebu Taliba koji ga je štitio, othranio i skrbnik mu bio nakon smrti Poslanikova djeda 'Abdulmuttaliba. Ni u arapskom, ni u Kur'anu nije nepoznata upotreba riječi *'eb'* (otac) za amidžu. Tako sinovi Ja'kuba, a.s., u Kur'anu ovu riječ koriste za amidžu: *"...Odgovorili su: "Klanjat ćemo se Bogu tvome, Bogu tvojih očeva Ibrahima i Isma'ila i Ishaqa, Bogu jednome! I mi se njemu pokoravamo."* (El-Beqare, 133) Ismail je bio amidža Ja'kubu ali ga je Kur'an nazvao "ocem" (*eb*).

A nije nikakvo čudo da Ebu Talib bude od stanovnika vatre kad je sve do smrti odbijao da izgovori svjedočanstvo o Božijem jedinstvu. Postoji, također, više hadisa koji govore da će biti izložen najlakšoj kazni. Međutim, ovakvo me objašnjenje nije zadovoljilo jer je pomalo "nategnuto". To jedno, a drugo: Šta je zgriješio otac čovjeka koji je pitao? A po svemu sudeći je i on umro prije pojave islama. Zbog svega ovoga, nisam htio zauzimati bilo kakav određen stav po ovom hadisu dok ne nedem neko uvjerljivo rješenje.

No, šejh Muhammed el-Gazali je odlučno odbacio hadis jer proturiječi brojnim kur'anskim ajetima, kao što su: *"A Mi ni jedan narod nismo kaznili dok mu Poslanika nismo poslali."* (El-Isra', 15);

"A da smo ih kakvom kaznom prije njega uništili sigurno bi rekli: 'Gospodaru naš, zašto nam nisi poslanika poslao, pa bismo riječi Tvoje slijedili prije nego što smo poniženi i osramoćeni postali." (Ta Ha, 134);

---

[6] *Sahih Muslim: Kitabu-l-iman*, hadis br. 347.

"...da ne biste rekli: 'Nije nam dolazio ni onaj koji donosi radosne vijesti, ni onaj koji opominje'; pa, došao vam je, eto, onaj koji donosi radosne vijesti i koji opominje..." (El-Ma'ide, 19)

A Arapima prije Muhammeda, a.s., nije poslan ni poslanik, ni onaj ko bi ih opomenuo kako svjedoči više ajeta Allahove knjige. *"Da opominješ narod čiji preci nisu bili opominjani, pa je ravnodušan!"* (Ja Sin, 6)

"Da opominješ narod kojemu prije tebe nije došao niko da ga opominje, da bi išao pravim putem." (Es-Sedžde, 3)

"...I mi im, prije tebe, nismo poslali nikoga ko bi ih opominjao." (Sebe', 44)

Pa ipak, ja više volim ostati suzdržan kad su u pitanju problematični vjerodostojni hadisi, i ne odbacujem ih nakon kratkog razmišljanja bojeći se da nemaju neko značenje koje još nisam dokučio. Sreća je bila pa sam se obratio na druge komentare Sahih Muslima, pored onog En-Nevevijevog, mislim na velikane El-Ebijja i Es-Senusija. Naime, obojica njih ne prihvataju vanjsko značenje hadisa.

En-Nevevi je ovim riječima prokomentarisao hadis:

> Poslanik, s.a.v.s., je ovo rekao iz njegovog visokog morala da bi utješio čovjeka, time što i on učestvuje u istoj nevolji. Neki vele da je Poslanik, s.a.v.s., ovim htio reći da onaj ko umre kao kafir odlazi u vatru i da mu neće biti od koristi rodbinske veze.

Na ovo El-Ebijj veli:

> Pogledaj ovu generalizaciju! A Es-Suhejli je kazao: "Nemamo pravo tako nešto reći, jer je Poslanik, s.a.v.s., rekao: 'Ne vrijeđajte žive grdeći mrtve!', a Allah, dž.š., veli: *'One koji Allaha i Poslanika njegova budu vrijeđali Allah će ih i na ovom i na onom svijetu prokleti, i sramnu iin patnju pripremiti.'* (El-Ahzab, 67) A Poslanik je ovo rekao da bi utješio čovjeka. U jednoj predaji se kaže da je čovjek upitao: 'A ti? Gdje je tvoj otac?' Poslanik je tada izrekao ove riječi.

En-Nevevi još kaže:

> Drugi vele da hadis znači da će u vatru svako onaj ko u periodu bez poslanika umre kao idolopoklonik, kao što je bio slučaj s Arapima. Po ovom mišljenju ova njihova kazna se ne može svrstati u period prije

dostave objave jer je do njih dopro poziv Ibrahima, a.s., i drugih poslanika.

El-Ebijj se ne slaže, pa veli:

Zamisli se nad protivrječjem u ovom njegovom iskazu. Oni do kojih je dopro poziv nekog od poslanika se ne smatraju narodom bez vjere (*ehlu fetre*), što ćeš saznati iz narednog objašnjenja. Narodi bez vjerovjesnika su oni koji su živjeli u vremenu između dva vjerovjesnika; njima nije bio poslan niko, niti su zatekli koga od vjerovjesnika, kao Arapi kojima nije poslan 'Isa, a.s., niti su doživjeli poslanstvo Muhammeda, a.s. Po ovom tumačenju, dakle, pod periodom bez poslanika (*fetre*) se misli na razdoblje između bilo koja dva poslanika.

Međutim, kad pravnici govore o razdoblju bez poslanika obično misle na period između 'Isa, a.s., i Muhammeda, s.a.v.s. A El-Bukhari od Selmana prenosi da je ono trajalo šest stotina godina. S obzirom, dakle, da postoje nepobitni dokazi da Bog ne kažnjava dok ne pošalje poslanika i tako ne podigne argument protiv dotičnog naroda, znamo da oni neće biti kažnjeni. Možda će biti primijećeno da postoje vjerodostojni hadisi o kazni nekih pojedinaca koji su živjeli u periodu između dva poslanika kao što je ovaj hadis u kome se kaže: "Vidio sam 'Amr ibn Luhajja kako vuče svoju utrobu u vatri.[7]

Treba reći da je na ovo pitanje 'Uqajl ibn Ebi Talib dao tri moguća odgovora.

1. Da se radi o ahad (singularnim) hadisima koje prenose pojedinci i da oni nisu dovoljno jaki da bi opovrgli ono u što smo sigurni (Kur' an),
2. da se kazna odnosi samo na hadisom imenovane pojedince, a Allah najbolje zna zašto je tako,

[7] Muttefequn 'alejh. Prenosi ga Ebu Hurejre. Vidi: El-Lu'lu'u ve-l-merdžan, hadis br. 1816. Kraj hadisa glasi: "...jer je on bio prvi koji je uveo običaj seva'ib." (Rahmetli Korkut u bilješci uz 103. ajet sure El-Ma'ide za sa'ibu veli slijedeće: "Putnik ili bolesnik bi se nekad zavjetovao: 'Ako se živ i zdrav vratim s putovanja, ili ako ozdravim, neka je ta i ta moja kamila slobodna! I onda je on ne bi ni jahao ni tovario, ostavio bi je da slobodno pase." Kur'an je opet jasno ukorio one koji su uvodili ovakve novotarije jer time zadiru u zakonodavne ingerencije Allaha, dž.š., i Njegov suverenitet, te što su te njihove novotarije kasnije generacije uzele kao nadomjestak za pravu vjeru. Vidi: El-Ma'ide, 103-4. - Nap. Prev.)

3. da se kažnjavanje odnosi samo na one koji su u razdoblju bez poslanika napravili takve grijehe i izmjene tadašnje vjerske prakse da im se ne može naći opravdanje...[8]

Opreznost pri proglašavanju kontradiktomosti hadisa Kur'anu

Ovdje moramo upozoriti na brzopletost u proglašavanju protivrječnosti nekog hadisa Kur'anu, bez da za to postoji valjana osnova. Mu'tezile su otišle u krajnost kad su se usudili zanijekati mnogobrojne vjerodostojne hadise koji potvrđuju da će se na ahiretu Poslanik, s.a.v.s., njegova braća - vjerovjesnici, meleki i dobri Allahovi robovi zauzimati kod Allaha (*šefa'at* činiti) za grješne vjernike, pa će Allah iz svoje neizmjerne milosti i dobrote uslišiti njihovo zauzimanje, te oni za koje su se zauzimali neće nikako ući u vatru ili će u njoj proboraviti neko vrijeme, nakon čega će izaći i završiti u džennetu.

Bit će to počast Uzvišenog i Svemilosnog Gospodara koju će ukazati svojim robovima; počast od Gospodara čija milost nadilazi Njegovu pravdu; Koji za jedno dobro nagrađuje deseterostruko ili sedamsto ili više puta, a grješnika kažnjava samo onoliko koliko je zgriješio ili mu oprašta, i koji je odredio da se grijesi mogu iskupiti na mnogo načina: dnevnim namazima, džumom, postom ramazana i noćnim namazom u njemu, milostinjom, zekatom, hadždžom, 'umrom, tesbihom, tehlilom, tekbirom, tahmidom i drugim zikrovima i dovama, kao i strpljivim podnošenjem nedaća, bolesti, žalosti, brige, napora koji zadese vjernika pa čak i strpljenjem na ubod trna. Za sve ovo Allah briše grijehe Svojih robova.

Tako je odredio da vjerniku budu od koristi i dove koje vjernici - bili mu oni rođaci ili ne - upućuju za njega. Nije onda nemoguće da Allah počasti Svoje odabrane robove tako što će im omogućiti da se zauzimaju kod Njega za one koji su umrli sa šehadetom i vjerom u srcu.

---

[8] Kao, naprimjer, da je umorio svoje žensko dijete ili učinio neki sličan zločin čije je zlo poznato svim razumnim ljudima i oko čega se slažu sve vjere. Vidi: *Šerhu-l-Ebijj i Šerhu-s-Senusi* na Muslima (I/363-73).

A puno je hadisa na ovu temu. Kaže Alejhisselam:

"Bit će izvedena skupina ljudi iz vatre na zauzimanje Muhammeda, s.a.v.s., pa će ući u džennet i zvat će ih džehennemije."[9]

"Iz vatre će, zahvaljujući zauzimanju, biti izvedeni ljudi poput biljke šparoge/špargle."[10] "Zahvaljujući šefa'atu u džennet će od moga ummeta ući više ljudi nego što ih broji pleme Benu Temim."[11] "Šehid će se zalagati za sedamdeset članova svoje familije."[12] "Mome će se šefa'atu na kijametskom danu najviše radovati onaj ko je iskreno i iz srca rekao: 'Nema božanstva sem Boga'."[13] "Svaki vjerovjesnik je imao pravo na molbu koja mu je uslišena. Ja želim, ako Bog da, da je sačuvam do kijametskog dana pa da se zauzmem za svoj ummet."[14] "Svaki je vjerovjesnik imao dovu koja mu je bila uslišena, a ja sam svoju molbu ostavio da bude šefa 'at mome ummetu na Sudnjem danu."[15]

U hadisu koga bilježe El-Bukhari i Muslim od Ebu Se'ida el-Khudrija se kaže: "Zauzimaće se vjerovjesnici i meleki i vjernici, a onda će Moćni reći: 'Ostao je Moj šefa'at, pa će iz vatre zahvatiti i izvesti ljude koji su već bili izgorjeli. Oni će biti bačeni u rijeku zvanu Rijeka života - *ma'u-l-hajah*..."[16] "Svaki vjerovjesnik je imao jednu molbu kojoj je bilo udovoljeno. I svaki je vjerovjesnik požurio sa svojom dovom, a ja sam svoju ostavio da bude šefa 'at mome ummetu na Kijametskom danu i ona će - ako Bog da - stići svakog člana moga ummeta koji umre a ne bude činio širka Bogu.[17]

Mu'tezile su zbog davanja prednosti prijetnji nad obećanjem, pravdi nad milošću i razumu nad tekstom zanemarili ove hadise uprkos

---

[9] Prema *Sahihu-l-Džami'i-s-sagir-u* (hadis br. 8055) hadis bilježe Ahmed, El-Bukhari i Ebu Davud od 'Imran ibn Husajna.

[10] Muttefequn 'alejh, Prenosi ga Džabir, r.a. Isto, hadis br. 8058.

[11] Bilježe ga Et-Tirmidhi i El-Hakim od 'Abdullah ibn Ebi-l-Džed'a'-a, Isto, hadis br. 8069.

[12] Ebu Davud od Ebu-d-Derda'a. Isto, hadis br. 8093.

[13] El-Bukhari od Ebu Hurejre, Isto, hadis br. 967.

[14] Muttefequn 'alejh, od Ebu Hurejre, El-Lu'lu'u ve-l-merdžan, br. 121.

[15] Muttefequn 'alejh, od Enesa. Isto, br. 122.

[16] Muttefequn 'alejh, od Ebu Se'ida. Isto, br. l 15.

[17] Muslim, Et-Tirmidhi, lbn Madže od Ebu Hurejre, *Sahihu-l-Džami'i-s-sagir* br. 5176.

izvjesnosti njihove vjerodostojnosti i njihovoj izričitosti. Razlog zbog koga su ih odbacili je bila njihova sumnja da protuslove Kur'anu koji je zanijekao posredovanje posrednika. A ko je čitao Kur'an, u njemu nije našao negaciju nikakva šefa'ata osim "mnogobožačkog posredovanja" u koje su vjerovali i arapski mnogobošci i oni što su izmijenili izvornu poruku drugih nebeskih knjiga. Tvrdili su da će se njihova božanstva koja su prizivali umjesto, ili uz Boga, za njih zauzeti kod Boga i zaštiti ih od kazne. Kur'an opisuje to njihovo vjerovanje pa kaže: *"Oni se, pored Allaha, klanjaju onima koji im ne mogu nauditi niti im kakvu korist pribaviti, i govore: 'Ovo su naši zagovornici kod Allaha..."* (Junus, 18)

Kur'an je, međutim, zanijekao ovo njihovo tobožnje zagovorništvo i jasno im dao do znanja da im njihova božanstva pred Bogom od koristi neće biti. Kaže Allah, dž.š.: *"Reci: Niko ne može bez Njegove volje posredovati. Vlast na nebesima i Zemlji Njegova je. A na koncu ćete se Njemu vratiti."* (Ez-Zumer, 44)

"Oni kao zagovornike nekakva božanstva, a ne Allaha uzimaju. A ne valja tako! Božanstva će poreći da su im se klanjali i bit će im protivnici." (Merjem, 41-82)

Da! Kur'an je porekao da će se lažna božanstva i za koga zauzimati i da će mnogobošci i idolopoklonici imati posrednika čije će zauzimanje uslišeno biti. Allah kaže: *"I upozori ih na Sudnji dan kada će srca do grkljana doprijeti i popriječiti se, kad nasilnici ni prisna prijatelja ni posrednika neće imati koji će uslišen biti."* (El-Mu'min, 18)

A Kur' an često govori o širku kao o nasilju i o mnogobošcima kao nasilnicima i nepravednicima. *"A smatrati druge Bogu ravnim je nepravda velika."* (Luqman, 13) Na drugoj strani Kur'an potvrđuje postojanje šefa'ata uz dva uvjeta.

1. Da zauzimanje bude nakon što Allah dozvoli zagovorniku da posreduje, jer niko Boga ne može ni na šta obavezati, ma ko bio. Kaže Allah, dž.š., u Ajetu-l-kursiji: *"Ko se može pred Njim zauzimati za nekoga bez dopuštenja Njegova?!..."* (El-Beqare, 255)

2. Da zauzimanje bude za one koji su vjerovali u Božije jedinstvo. Kaže Allah, dž.š., za meleke: *"...Oni će se samo za onoga*

kojim On bude zadovoljan zauzimati..." (El-Enbija', 28) A za one koji su proživljenje zanijekali kaže: *"Njima posredovanje posrednika neće biti od koristi."* (El-Muddeththir, 48)

Iz ovoga se ajeta da razumjeti da će biti onih koji će posredovati kod Boga i da će drugim ljudima, tj. onim koji su umrli kao vjernici, posredovanje i zauzimanje njihovo od koristi biti.

Kur'an, dakle, nije zanijekao postojanje šefa'ata uopšte, kao što to neki tvrde. On samo demantira postojanje posredništva za koje su mnogobošci i zalutali tvrdili da postoji, a koje je bilo i ostalo jednim od razloga razvrata sljedbenika mnogih vjera koji čine velike grijehe oslanjajući se na posredovanje njihovih zagovornika za koje tvrde da će ih spasiti patnje, kako se ponašaju zulumćari i silnici među vladarima i kraljevima na Zemlji.

Sabiranje svih hadisa na jednu temu

Drugi preduvjet za pravilno razumijevanje Sunneta je sabiranje svih vjerodostojnih hadisa na istu temu da bi onda manje jasni (*mutešabih*) od njih bili razumljivi u svjetlu onih nedvosmislenih (*muhkem*), a neuslovljeni (*mutlaq*) i opšti (*'amm*) protumačeni u smislu uslovljenih (*muqajjed*) i specifičnih (*khass*). Na taj način ćemo stići do željenog značenja i izbjeći situaciju da jedne predaje demantuju druge.

Ako je opšteprihvaćeno da Sunnet tumači Časni Kur'an i pojašnjava ga tako što razlaže njegove sažete iskaze (*mudžmel*), obrazlaže nejasna mjesta (*mubhem*), specifizira generalne iskaze i preciznije određuje njegove apsolutne izraze (*mutlaq*), onda je preče da se isti proces i procedura primijene na same hadise međusobno.

Uzmi za primjer hadise o prepuštanju pantalona ili donjeg dijela odjeće muškarca preko članaka i prijetnje koja je došla za to. Na ove se hadise pozivaju vatreni mladići i njima pravdaju svoj strogi stav prema onima koji ne potkraćuju pantalone do iznad članaka. U tome su otišli predaleko tako da su potkraćivanje pantalona zamalo počeli držati jednim od simbola islama i njegovih temeljnih odredaba. Kad vide učena čovjeka ili daiju da ne potkraćuje pantalone kako oni čine, odmah pomisle, a ponekad ga i javno optuže za slab iman. Da su, međutim, uzeli u obzir sve hadise o ovom pitanju, i pokušali ih razumjeti u cjelini i u kontekstu intencija islama u obavezama koje propisuje u stvarima svakodnevnog života, spoznali bi stvarni cilj tih hadisa i ublažili svoje stavove, i ne bi bili tako strogi i kruti, niti bi ljudima sužavali izbor koji im je Allah ostavio.

Pogledaj hadis koga bilježi Muslim od Ebu Dherra, r.a., koji kaže da je Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Trojici se ljudi Allah neće obratiti na Sudnjem danu; onome ko udjeljuje pa prigovara, onome ko se krivo zaklinje da bi prodao robu i čovjeku koji prepušta pantalone preko

članaka."[18]

U drugoj predaji od Ebu Dherra se kaže: "Trojici se Allah neće obratiti na Sudnjem danu niti će ih pogledati, niti će ih očistiti, i njih čeka bolna patnja." Nakon što je Poslanik, s.a.v.s., tri puta ponovio ove riječi, Ebu Dherr ga je upitao: "Propali su i izgubljeni, Božiji Poslaniče! Ko su ti?" Rekao je: "Onaj što odjeću ispod članaka nosi i koji prigovara kad udijeli i onaj ko se lažno zaklinje da bi prodao robu."[19]

Na koga se odnose prethodni hadisi? Je li na svakog ko nosi pantalone duže od članaka makar to bio običaj njegova naroda i makar taj običaj i ne bio podstaknut ohološću i uobraženošću?

Možda ovakvom mišljenju ide u prilog hadis Ebu Hurejre koga bilježi El-Bukhari: "Sve što je ispod članaka od pantalona u vatri je."[20]

I En-Nesa'i ga bilježi sličnim riječima.[21]

Ovi hadisi znače da će dijelovi noge onog koji prepušta svoje odijelo preko nožnih članaka biti u vatri, što će mu biti kazna za taj njegov postupak. U hadisu se umjesto tijela metaforično kaže da će to biti odijelo.[22]

Međutim, ko razmotri sve hadise na ovu temu biva mu jasno da je ispravno ono mišljenje koga su odabrali En-Nevevi i Ibn Hadžer i drugi a koji kažu da se ova apsolutna prijetnja ima razumjeti u svjetlu hadisa koji ispunjenje prijetnje uslovljava ohološću, a svi se slažu da je za nju došla najstroža prijetnja.[23]

Zadržimo se sada na sahih hadisima o ovoj temi.

El-Bukhari u poglavlju "Onaj ko pušta da mu se odijelo vuče po zemlji bez oholosti..." od 'Abdullah ibn 'Umera bilježi da je Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Ko iz oholosti bude puštao odijelo da se vuče za njim, Allah ga neće pogledati na Sudnjem danu." Tada Ebu Bekr upita:

---

[18] *Sahih Muslim*: Kitabu-l-iman.
[19] *Sahih Muslim*: *Kitab-l-iman*.
[20] *El-Bukhari: Kitabu-l-libas*, Bab ma esfele min ka'bejni fe huve fi-n-nar, hadis br. 5787.
[21] *En-Nesa'i: Kitabu-l-zine*, Babu ma tahte-l-ka'bejni mine-1-izar, 8/207.
[22] *Fetlul-l-Bari*, Izdanje Daru-l-Fikr, 10/257.
[23] Isto.

"Jedna strana moje odjeće se otegne (nakon pranja) i vuče po zemlji ako je ne čuvam." Poslanik, s.a.v.s., mu je odgovorio: "Ti nisi od onih koji to čine iz oholosti."[24]

U istom poglavlju El-Bukhari od Ebu Bekreta bilježi hadis: "Pomračilo se sunce dok smo bili kod Poslanika, s.a.v.s., pa je ustao brzo vukući za sobom svoju odjeću dok nije došao do džamije."[25]

A u poglavlju "Ko pušta da mu se odijelo vuče po zemlji iz oholosti" (Men džerre thevbehu mine-l-khajela') od Ebu Hurejre bilježi da je Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Allah ne gleda čovjeka koji povlači svoje odijelo iz oholosti."[26]

Od Ebu Hurejre bilježi da je rekao: "Kazao je Vjerovjesnik, s.a.v.s., ili rekao je Ebu-l-Qasim, s.a.v.s.: "Dok je čovjek išao u odijelo, pun sebe, iščešljane bujne kose, Allah dade da propadne u zemlju, i propadaće kroz nju do Sudnjeg dana."[27]

Od 'Abdullah ibn 'Umera, a u sličnoj formi i od Ebu Hurejre, bilježi da je Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Dok je čovjek povlačio svoje odijelo po zemlji, Allah dade da propadne u zemlju, pa će propadati kroz nju do Sudnjeg dana."[28]

I Muslim prenosi dva zadnja hadisa od Ebo Hurejre. A hadis 'Abdullah ibn 'Umera prenosi u više predaja; u jednoj se kaže: "Čuo sam Božijeg Poslanika, s.a.v.s., ovim svojim ušima kako kaže: "Ko bude povlačio svoje odijelo, ne želeći time ništa drugo do li da pokaže svoju oholost, Allah ga neće pogledati na Sudnjem danu."[29] U ovoj predaji se jasno i eksplicitno kaže da se prijetnja odnosi samo na ohole ("ne želeći time nista drugo do li da pokaže svoju oholost") što ne ostavlja nimalo prostora za neka drugačija tumačenja.

Imam En-Nevevi, koji se nikako ne može optužiti za fleksibilnost i koji je skloniji izbjegavanju olakšica i držanju onog što je

---

[24] Isto, 254, hadis br. 5784.
[25] Isto, hadis br. 5785.
[26] Isto, hadis br. 5788.
[27] Isto, hadis br. 5789.
[28] Isto, hadis br. 5790.
[29] *Sahih Muslim bi Šalhi-n-Nevevi*: Poglavlje o zabrani povlačenja odijela iz oholosti (Babu tahrimi džerri-th-thevbi khajela'en), Izdanje Eš-Ša'b, 4/795.

sigurnije, kako je to poznato stručnjacima, u komentarima ovih hadisa veli:[30]

> Poslanikove, s.a.v.s., riječi "onaj koji prepušta odijelo preko nožnih članaka" se odnose na onog koji prepušta odijelo i povlači ga po zemlji iz oholosti kako je pojašnjeno u hadisu "Allah neće pogledati čovjeka koji iz oholosti po zemlji povlači svoje odijelo." Ovaj uvjet 'povlačenja iz oholosti' specifizira generalne iskaze o onome koji prepušta odijelo preko članaka i upućuje da se prijetnja odnosi na povlačenje odjeće iz oholosti. Poslanik, s.a.v.s., je to dozvolio Ebu Bekru es-Siddiqu, r.a., rekavši mu: " Ti nisi od njih", jer to on nije činio iz oholosti.

A hafiz Ibn Hadžer, komentarišući hadise koje je zabilježio El-Bukhari na temu prijetnje onima što prepuštaju odijelo preko članaka i povlače ga po tlu, kaže:

> Iz ovih hadisa se da zaključiti da je prepuštanje odijela preko članaka veliki grijeh. Što se tiče prepuštanja bez oholosti, hadisi na prvi pogled i njeg zabranjuju. Međutim, kaže se da hadisi koji ostvarenje prijetnje uslovljavaju ohološću indiciraju da se generalna zabrana o prepuštanju odijela ima uzimati u svjetlu ovoga uslova, te da povlačenje i puštanje odijela preko članaka nije zabranjeno ako nije propraćeno ohološću.
>
> Veliki pravnik i muhaddis, hafiz Ibn 'Abdi-l-Berr veli: Iz hadisa se da razumjeti da se prijetnja i zabrana ne odnose na opuštanje odijela bez oholih namjera, s tim da je povlačenje odijela u svakom slučaju pokuđeno."[31]

Ovakvo uvjetovano tumačenje prijetnje za prepuštanje odijela potkrepljuje i činjenica da je prijetnja spomenuta u hadisu veoma žestoka, tako je onaj koji čini ovaj prijestup ubrojan u one kojima se Allah neće obratiti na Sudnjem danu, niti će ih pogledati, niti očistiti i da ga čeka bolna kazna. Poslanik je ovu prijetnju ponovio tri puta te je Ebu Dherr zbog tako žestoke i opetovano naviještene kazne uzviknuo: "Propali su i uništeni! Ko su ti, Božiji Poslaniče?"

Sve ovo upućuje da su njihovi postupci iz grupe velikih grijeha

---

[30] Isto, 1/305.
[31] *Fethu-l-Bari,* l0/263.

koji upropaštavaju, a u tu grupu se ubrajaju samo oni prijestupi koji narušavaju vrhovne vrijednosti što ih Božiji zakon uspostavlja i štiti, a to su: vjera, život, razum, čast, potomstvo i imetak. To su ujedno i temeljne intencije islamskoga vjerozakona.

Međutim, nalazimo da potkraćivanje odijela spada u kategoriju dopunskih, lijepih stvari (*tahsinat*) koje se odnose na dopunjujuće propise i pravila lijepog ponašanja koji život čine ljepšim, izoštravaju ukus i uzdižu društvo na viši stupanj etike i bontona. Samo prepuštanje odijela, ako nije propraćeno kakvim lošim namjerama, bi prije imalo mjesto u košu manje pokuđenih stvari ili onih koje su pokuđene iz predostrožnosti (*mekruh tenzihen*).

Ono što interesuje vjeru ovdje i čemu ona poklanja pažnju jesu namjere i unutrašnji motivi koji uzrokuju vanjsko ponašanje. Ono čemu se vjera ovdje suprotstavlja jesu oholost, uobraženost, samoljublje, umišljenost, naduvenost, obijest i druge bolesti srca i duše, jer u džennet neće ući niko u čijem srcu bude i trun ovih ružnih svojstava. Sve ovo nedvojbeno ide u prilog mišljenju da se prijetnja u hadisu odnosi samo na ohole, kako drugi hadisi i preciziraju.

Dodajmo još jednu primjedbu. Dobro je znano da naše odijevanje i vrsta odjeće zavise uveliko od običaja i prakse ljudi koji se razlikuju u zavisnosti od klimatskih uvjeta, materijalnih mogućnosti, ekonomskog stanja, vrste posla, standarda i drugih faktora. Zakonodavac (Allah) ovdje minimizira ograničenja, i ne interveniše osim u ograničenom obimu, kako bi spriječio pojave pretjerivanja i rasipništva u vanjskom ponašanju te razvoj obijesti i oholosti u srcima ili što je tome slično, što smo detaljno obrazložili u drugim studijama.[32]

Iz tog je razloga El-Bukhari knjigu o odijevanju svoga Sahiha[33] započeo Allahovim riječima: *"Reci, ko zabranjuje Allahove ukrase koje je on stvorio porad Svojih robova?'* (El-A'raf: 32) On u njemu navodi slijedeće hadise: "Božiji Poslanik je rekao: 'Jedite, pijte, odijevajte se i

[32] Vidi naše djelo *Halal i haram u islamu* (*El-Halal ve-l-haram fil-islam),* Poglavlje o odijevanju i nakitu.
[33] Vidi: *Fethu-l-Bari*, 10/252.

udjeljujte bez pretjerivanja i oholosti."[34]

A Ibn 'Abbas veli: "Jedi što hoćeš i oblači što hoćeš dok god izbjegavaš rasipanje i oholost."[35]

Ibn Hadžer od svog šejha, hafiza El-'Iraqija, iz komentara *Suneni-t-Tirmidhija* prenosi da je rekao: "Ono što od odijela dotiče zemlju iz oholosti je nesumnjivo haram... A kad bi se reklo da je haram sve što je više od uobičajenog ne bi bili daleko od istine. Međutim, ljudi su uobičajili da oblače dugu odjeću i svaka grupa ljudi ima posebnu vrstu odjeće po kojoj se prepoznaje; sve ono što je skrojeno ili se nosi iz oholosti, nema sumnje, je haram, a što se nosi iz običaja nije zabranjeno sve dok ne pređe granicu zabranjenog puštanja dijelova odjeće da se vuče po zemlji za insanom.

A El-Qadi 'Ijad od učenjaka prenosi da je pokuđeno (*mekruh*) sve što nije uobičajeno te i odjeća koja je neuobičajeno duga i široka.[36]

Običaj i praksa se, dakle, uzimaju u obzir u ovakvim stvarima kako kaže hafiz El-'Iragi: "Narušavanje ustaljene prakse se obično smatra ili je manifestacija slavoljublja što je pokuđeno u islamu. A dobro je u umjerenosti." Međutim, onaj ko krati odijelo s nijetom da se u potpunosti drži sunneta, da izbjegne sumnju oholosti i neslaganje pravnika, te da se prikloni onom što je sigurnije, bit će, ako Bog da, nagrađen za to, s tim da druge ne obavezuje na to i da ne pretjeruje u kritici onih koji ne postupaju kao i on iz ubjeđenja da je ispravnije mišljenje pravnika i učenjaka koje smo malo prije spomenuli. A svaki mudžtehid će biti nagrađen prema svome trudu i svaki čovjek prema svojoj namjeri.

---

[34] El-Bukhari ga bilježi bez potpunog seneda ali u apodiktičkoj formi (*sigatu-l-džezm*), a Ibn Hadžer veli da ga nigdje nije zabilježio sa spojenim senedom. Sa spojenim senedom ga bilježe Et-Tajalisi i El-Harith ibn Ebi Usame u svojim Musnedima od 'Amr ibn Šu'ajba koji ga prenosi od svoga oca a on od djeda mu. U Et-Tajalisijevoj predaji nema završnice "ali ne pretjerujte", dok u El-Harithovoj verziji nema riječi "...i dijelite...". U potpunosti ga sa spojenim senedom bilježi lbn Ebi Dun'ja u djelu *Kitabu-š-šukr*. Vidi: *Fethu-l-Bari*, 10/253.

[35] Hafiz Ibn Hadžer veli: "Sa spojenim senedom ga bilježi Ibn Ebi Šejbe u *Musannefu*." (Isto).

[36] *Fethu-l-Bari,* 10/262.

Ograničavanje na vanjsko značenje samo jednog hadisa, bez konsultovanja ostalih hadisa i drugih tekstova vezanih za temu, često vodi pogrešnom zaključku i onemogućava pravilno shvatanje hadisa i razloga zbog koga je izrečen.

Zadržimo se na hadisu koga prenosi El-Bukhari u *Kitabu-1-muzare'a* svoga *Sahiha* od Ebu Umameta el-Bahilija koji je kad je vidio plug rekao: "Čuo sam Božijeg Poslanika kad kaže: 'Ova (alatka) nije ušla u kuće jednog naroda a da ih Allah nije ponizio'."[37]

Iz ovog se hadisa na prvi pogled da zaključiti da je Poslanik prezirao ratarstvo i obradu zemljišta koji, navodno, uzrokuju poniženje onih koji se njime bave. Neki orijentalisti su pokušali zloupotrijebiti ovaj hadis u svojim nastojanjima da ocrne stav islama prema zemljoradnji.

Da li je Poslanik to htio reći? I da li islam prezire ratarstvo i sijanje? Tome proturiječe mnogi eksplicitni i vjerodostojni tekstovi.

Ensarije su se bavile zemljoradnjom i sijanjem i Poslanik im nije naredio da se toga okane. Naprotiv, sunnet je pojasnio, a islamsko pravo do u detalje razradilo zakone i propise o udruženoj kultivaciji, zajedničkoj obradi i melioraciji zemljišta, te prava i dužnosti vezane za njih.

El-Bukhari, Muslim i drugi imami bilježe od Poslanika da je rekao: "Nijedan musliman ne zasadi sadnicu ili usije usjev a da nema nagradu kao da je sadaku podijelio u količini koju (od te sadnice) pojedu ptice, ljudi ili životinje."[38]

Muslim ga od Džabira prenosi riječima: "Nema muslimana koji će zasaditi sadnicu a da mu se ono što od nje bude pojedeno ne upiše kao sadaka, i ono što bude ukradeno sadaka je, i ono što divlje zvijeri pojedu sadaka je, i ono što ptice odnesu sadaka je, i ono što neko od ljudi uzme - sve mu je to sadaka."[39]

A Džabir za Vjerovjesnika, s.a.v.s., kaže da je ušao u vrt Ummu

---

[37] *Sahihu-l-Bukhari, Kitabu-l-muzare'a.*
[38] Muttefequn 'alejhi od Enesa. (*El-Lu'lu'u ve-l-merdžan*, hadis br. 1001).
[39] *Sahih Muslim: Kitabu-l-musaqat*, Babu Fadli-z-zer'i ve-l-gars, hadis br. 1552.

Ma'bed i upitao je: "Ummu Ma'bed, ko je zasadio ovu palmu? Musliman ili nevjernik?" Odgovorila je: "Musliman!" Onda Poslanik reče: "Musliman ne zasadi sadnicu pa od nje jedu ljudi, životinje i ptice a da mu to ne bude upisano kao sadaka na Sudnjem danu."[40]

Vjernik će, dakle, kod Allaha biti nagrađen za zasađenu sadnicu kao za udijeljenu sadaku. Bit će nagrađen za svaki pojedini plod sa njegove voćke makar to i ne osjetio kao što je slučaj sa onim što pojedu ptice i životinje ili kradljivci ukradu ili ljudi odnesu bez pitanja. To je sadaka koja traje i ne prekida se dok se ijedno živo biće koristi tom voćkom ili usjevom. Koja je onda veća nagrada od ove? I ima li većeg podstreka na obradu zemlje? Ovi su hadisi ponukali neke učenjake da davno kažu kako je zemljoradnja najbolji i najčasniji izvor prihoda.

Među najdivnije i najljepše podsticaje na obradu zemljišta i zasađivanja voćki jeste hadis koga bilježe Ahmed u Musnedu i El-Bukhari u *Edebu-l-mufredu* od Enesa, u kome se kaže da je Poslanik rekao: "Kada bi se potpuno primakao smak svijeta, a u ruci se jednog od vas zatekla sadnica i on je mogne zasaditi prije nego Kijamet nastupi, neka je zasadi!"[41]

Po mom mišljenju, ovo je himna u slavu rada na podizanju i obradi zemlje, kao takvom, makar on ne donosio koristi zasadniku ili onima iza njega. Jer, kad Kijametski dan nastupi nema nade da će se tad pobodenom sadnicom iko okoristiti. Nakon ovoga ne postoji veći podstrek na obradu zemljišta i proizvodnju dok god je života u tijelu. Čovjek je stvoren da obožava Boga a zatim da radi i zemlju gradi. Zato neka bude robom i radnikom dok ne izbroji svoje posljednje udisaje na ovome svijetu.

Ovo su razumjeli ashabi i muslimani prvih stoljeća islama, pa ih je to motivisalo da zemlju siju i oživljavaju.

Ibn Džerir prenosi od 'Ammar ibn Hurejre ibn Thabita da je

---

[40] Isto.

[41] Bilježi ga Ahmed u *Musnedu* od Enesa (3/183,184,191) i El-Bukhari u *Edebu-l--mufredu*. A El-Elbani kaže da hadis ispunjava Muslimove uslove autentičnosti (Silsiletu-l-ehadithi-s-sahiha, hadis br. 9). El-Hejthemi ga u skraćenoj verziji spominje u *Medžme'u-z-zeva'id*-u (4/63) i kaže: "Bilježi ga El-Bezzar čiji su prenosioci pouzdani i povjerljivi (*ethbat-thiqat*)." Propustio je da spomene da ga bilježi i Ahmed.

rekao: "Čuo sam 'Umer ibn el-Khattaba kad pita moga oca: 'Šta te sprečava da obradiš svoju zemlju?' Moj otac mu odgovori: 'Ostario sam. Sutra ću umrijeti.' 'Umer mu tada reče: 'Tražim od tebe da je zasiješ!' Vidio sam, kaže prenosilac događaja, 'Umer ibn el-Khattaba kako zajedno s mojim ocem svojom rukom pobada sadnice u zemlju."[42]

Imam Ahmed od Ebu-d-Derda'a prenosi da je neki čovjek prošao pored njega dok je sadio sadnice u Damasku, pa ga upitao: "Zar to radiš a drug si Božijeg Poslanika, s.a.v.s.?" Ebu-d-Derda' mu je rekao: "Polahko! Čuo sam Božijeg Poslanika, s.a.v.s., kad kaže:

"Ko zasadi sadnicu, ni čovjek ni bilo koje drugo Božije stvorenje ga neće okusiti a da mu to neće biti upisano kao sadaka."[43]

Dakle, kako razumjeti hadis Ebu Umameta koga bilježi El-Bukhari ? Sam El-Bukhari je hadis zabilježio u poglavlju "Upozorenje na posljedice opsjednutosti plugom i prelaženja propisa vezanih za njega". Hafiz (Ibn Hadžer) kaže:

> Ovim naslovom El-Bukhari usklađuje hadis Ebu Umameta i prethodni hadis o vrijednostima i blagodatima zemljoradnje i voćarstva. Moguće je, dakle, ovaj hadis razumjeti u smislu upozorenja na posljedice potpunog posvećivanja zemljoradnji pa da zbog toga ne izvrši svoje druge obaveze (kao npr. obavezu borbe na Allahovom putu). Još ga je moguće shvatiti i kao upozorenje da se ne prekoračuju propisi vezani za zemljoradnju.
>
> Neki komentatori su hadis protumačili da se odnosi na onoga koji je u blizini neprijatelja. Ako se takav zabavi zemljoradnjom, zapostavit će ratne vještine i postat će lahak plijen neprijatelju. Obaveza takvih je da se posvete ratnim vještinama, a drugi su muslimani obavezni da ih opskrbe onim što im treba.[44]

Sljedeći hadis, koga bilježe Ahmed i Ebu Davud od Ibn 'Umera, baca više svjetla na hadis koga razmatramo. Kaže Alejhissalam: "Kad

---

[42] Es-Sujuti. *El-Džami'u-l-kebir*. (Vidi: El-Elbani, *Silsiletu-l-ehadisi-s-sahiha:* I/12).
[43] Navodi ga El-Hejthemi u *Medžme'u-z-zeva'id-u*, i kaže: 'Bilježe ga Ahmed i Et--Taberani u *El-Mu'džemu-l-kebir-u*, a njegovi ljudi su pouzdani. Neki su kritikovali hadis, ali to ne utiče na njegovu valjanost (4/67-68).
[44] *Fethu-l-Bari,* Izdanje El-Halebi, 5/402.

kamata uđe u vaše kupoprodajne ugovore (*'ine*)[45] i kad se budete poveli za repovima krava i zadovoljili se obradom zemlje, a ostavite borbu na Božijem putu, Allah će na vas poslati poniženje koga neće skinuti sve dok se ne vratite svojoj vjeri."[46]

Ovaj hadis identifikuje razloge poniženja koji će zadesiti Ummet, što će biti samo primjerna kazna za njegovo nepoštivanje i zapostavljanje obaveza koje ima prema ovome svijetu.

Upuštanje u trgovanje *'ine*-transakcijom je znak da se Ummet upustio u ono što je Allah najstrože zabranio i čijim je počiniteljima rat objavio, a to je kamata; pri tome se poslužio pravnom doskočicom tako da sve formalno izgleda legalno mada je u suštini sigurni haram.

Povođenje za 'kravljim repovima i zadovoljstvo zemljoradnjom' ukazuju na privrženost zemljoradnji i zadovoljavanju ličnih potreba a zanemarivanje industrije, posebno vojne. Zapostavljanje borbe na Allahovom putu je logična posljedica svega prethodnog.

Zahvaljujući svim ovim faktorima poniženje je neizbježna sudbina Ummeta sve dok se ne vrati svojoj vjeri.

---

[45] U hadisu je pomenuta jedna vrsta kupoprodajne transakcije zvane *"'ine",* a ona bi izgledala ovako: Prodavac A prodaje robu kupcu B na veresiju i predaje mu je. Zatim istu tu robu on (A) kupuje od kupca (B) za gotovinu po jeftinijoj cijeni i daje mu odmah novac. Čitava transakcija je "namještena" i roba uopšte nije predmetom transakcije već sam novac. Ovo je jedna od fikcija (*hijel*) za izbjegavanje kamate. (Naime, riječ je o pozajmnici s tim što će dužnik (B) vratiti više nego je dobio, odnosno vratit će cijenu za koju je "kupio" robu koju je kasnije prodao onome od koga ju je i "kupio". - Nap. Prev.)

[46] El-Elbani kaže da se za hadis, obzirom na broj predaja, može tvrditi da je sahih. Vidi: *Silsiletu-l-ehadithi-s-sahiha,* hadis br. 11. Hadis je bio predmetom kritika. Vidi naše djelo: *Bej'u-l-murabeha li-l-amiri bi-š-šira'.*

Usklađivanje i preferiranje kontradiktornih hadisa

Pravilo je za autentične šeriatske tekstove da jedan drugom ne protuslove, jer istina ne protuslovi istini. Kad govorimo o protuslovlju između tekstova, govorimo o prividnoj a ne stvarnoj i realnoj kontradikciji, i na nama je da otklonimo ovu prividnu suprotstavljenost. Ako je moguće otkloniti suprotnost usklađivanjem i pomirenjem dvaju tekstova bez natezanja, tako da oba teksta ostanu punovažna i obavezujuća, to će biti i učinjeno. Tek ako je to nemoguće, pribjeći će se preferiranju jednog teksta. Usklađivanju će se dati uvijek prednost, jer preferiranje znači zapostavljanje jednog teksta i davanje prednosti drugome.

Usklađivanje ima prednost nad preferiranjem

Ovo je važan činilac za pravilno razumijevanje sunneta. Pod njim se podrazumijeva izmirenje sahih hadisa čija su vanjska značenja kontradiktorna i koji su na prvi pogled proturječni, te usklađivanje jednih sa drugima i stavljanje svakog od njih na njegovo odgovarajuće mjesto tako da jedni druge nadopunjuju i pojašnjavaju, a ne da jedan drugom protuslove.

Rekli smo 'sahih hadisi', jer se slabi i neodrživi hadisi uopšte ne uzimaju u obzir i nismo ni odgovorni da ih uskladimo sa *sahih* hadisima u slučaju kontradikcije, osim ako dobrovoljno tome pristupimo.[47]

Zbog ovog su učenjaci i muhaddisi odbacili hadis Ummi Seleme koga bilježe Et-Tirmidhi i Ebu Davud, a koji zabranjuje ženi da gleda u čovjeka makar ovaj bio i slijep. Odbacili su ga jer protuslovi hadisima

[47] Hadise bez osnova i seneda, te hadise koji su zabilježeni u hadiskim zbirkama, a čija je potvorenost dokazana, ne treba u ovim prilikama ni spominjati osim da bi se još jednom obznanila njihova apokrifnost i suprotstavljenost Kur'anu i sunnetu.

koje prenose majka vjernika Aiša, r.a., i Fatima bint Qajs, a koji su zabilježeni u Sahih-l-Bukhariju.

Od Ummi Seleme, r.a., se prenosi da je rekla: "Bila sam kod Poslanika, s.a.v.s., a kod njega je bila Mejmuna. Bilo je to nakon što nam je naređen hidžab. U tom je došao Ibn Ummi Mektum, pa je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: 'Pokrijte se od njega!' Rekle smo: 'Poslaniče, zar nije slijep? Niti nas vidi, niti zna da smo ovdje!' Onda je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: 'Jeste li vas dvije slijepe? Zar ga ne vidite?" Hadis bilježe Ebu Davud i Et-Tirmidhi koji za hadis kaže da je hasen-sahih.[48]

Međutim, iako ga je Et-Tirmidhi ocijenio vjerodostojnim, hadis je slab, jer se u njegovom senedu nalazi Nebehan sluga Ummi Seleme, a on je nepoznat kao prenosilac i niko ga nije prihvatio kao pouzdana osim Ibn Hibbana. Zbog prethodnog ga je razloga Edh-Dhehebi spomenuo među slabim prenosiocima u djelu *El-Mugni fi-d-du'fa'*.

S druge strane, hadis protuslovi hadisima iz *Sahihu-l-Bukharija* i *Sahih Muslima* koji upućuju na dozvolu gledanja žene u čovjeka tuđina. Tako se od h. Aiše prenosi da je rekla: "Vidjela sam Poslanika, s.a.v.s., kako me zaklanja svojim ogrtačem dok sam gledala u Etiopljane (crne robove) kako igraju u džamiji."[49]

El-Qadi 'Ijad veli: "Iz njeg se zaključuje da je ženi dopušteno da gleda što rade stranci. Mekruh im je jedino da gledaju njihovu ljepotu u namjeri naslađivanja."

El-Bukhari je ovaj hadis uvrstio u poglavlje 'Gledanje žene u Etiopljane (crne robove) i druge muškarce bez straha od smutnje.'[50]

Ovaj hadis potvrđuje i hadis Fatime bint Qajs koga opet bilježi El-Bukhari u kome ona veli da joj je Poslanik, s.a.v.s., kad je bila nepovratno razvedena rekao: "Provedi vrijeme *'iddeta* kod Ibn Ummi Mektuma jer je on slijep čovjek i neće te vidjeti kad skineš odjeću." A

---

[48] *Sunen Ebi Davud,* hadis br. 4112, i *Sunenu-t-Tirmidhi*, hadis br. 1779.
[49] Muttefequn 'alejhi, Bilježe ga El-Bukhari, Muslim i drugi u različitim verzijama a njihovo značenje je generalno isto. Vidi: *El-Lu'lu'u ve-l-merdžan*, hadis br. 513, i *Sahihu-l-Bukhari* sa *Fethu-l-Barijem*, hadis br. 9500.
[50] Fethu-l-Bari, 2/445.

prije toga joj je predložio da *'iddet* provede u kući Ummi Šerik da bi onda rekao: "Toj ženi navraćaju moji prijatelji. Idi i provedi *'iddet* kod Ibn Ummi Mektuma..." Razumljivo je da hadis Ummi Seleme sa slabošću koju ima u sebi ne može proturiječiti ovim sahih hadisima.

Ipak, dopušteno je da dobrovoljno pokušamo uskladiti *da'if* sa *sahih* hadisom, mada to nismo obavezni činiti. Polazeći sa ovog stanovišta imam El-Qurtubi, i drugi mimo njega, za predmetni hadis vele:

> Ukoliko pretpostavimo da je hadis autentičan, onda se radi o posebnom (strožijem) propisu (*tagliz*) za žene Božijeg Poslanika zbog njihova posebna položaja, zbog čega je način pokrivanja za njih bio pooštren, kako su na to ukazali Ebu Davud i drugi imami. U svakom slučaju, značenje sahih hadisa ostaje nepromijenjeno, a ono je da je Poslanik, s.a.v.s., naredio Fatimi bint Qajs da *'iddet* provede u kući Ummi Šerik da bi se onda ispravio: "Toj ženi navraćaju moji prijatelji. Provedi *'iddet* kod Ibn Ummi Mektuma jer je slijep čovjek pa se možeš raskomotiti a da te on ne vidi.

El-Qurtubi nastavlja:

> *Ovim hadisom neki učenjaci dokazuju da je ženi dozvoljeno da vidi kod muškarca i ono što je muškarcu dozvoljeno da vidi kod žene kao što su kosa i minđuhe. Nije joj međutim dozvoljeno gledati u muški 'avret... A Fatimi bint Qajs je naredio da prede iz kuće Ummi Šerik kod Ibn Ummi Mektuma jer joj je to bilo podobnije (obzirom da je bila u 'iddetu) nego da ostane u kući Ummi Šerik koja je bila poznata po brojnim gostima koji bi je zagledali. U kući Ibn Ummi Mektuma, međutim, nije je imao ko vidjeti. Njoj je bilo lakše da se suzdrži od gledanja u njeg, te joj je zbog toga dozvolio da kod njeg boravi. Allah najbolje zna.*[51]

Hadisi o posjeti žena mezarima

Isti je slučaj i sa hadisom ili hadisima koji zabranjuju ženama da

[51] *Tefsiru-l-Qurtubi*, Kairo: Daru-l-kutubi-l-misrije, 12/228.

posjećuju mezarja, kao naprimjer hadis Ebu Hurejre u kome se kaže da je Poslanik prokleo žene koje mnogo posjećuju mezarja. Hadis bilježe Ahmed, Ibn Madže, Ibn Hibban i Et-Tirmidhi koji za hadis kaže da je hasen-sahih.[52]

Hadis se prenosi i od Ibn 'Abbasa i Hasen ibn Thabita u čijoj verziji se kaže: "Žene koje posjećuju mezare..."[53]

Ove hadise podržavaju i druge predaje u kojima se zabranjuje ženama da prate dženazu iz čega se da zaključiti da im je zabrana posjećivanja mezarja sasvim razumljiva po sebi.

U isto vrijeme iz drugih hadisa se da izvući zaključak o dozvoli posjećivanja žena mezarju kao i muškarcima.

Navešćemo samo neke od tih hadisa. Kaže Alejhissalam: "Bio sam vam zabranio da posjećujete kaburove, (a sad vam kažem) posjećujte ih."[54]

Ili drugi hadis u kome Poslanik, s.a.v.s., veli: "Posjećujte kaburove jer oni podsjećaju na smrt."[55]

Po ovim hadisima bi i žene ušle u generalnu dozvolu posjećivanja mezarja. A u hadisu koga bilježe Muslim, En-Nesa'i i Ahmed se kaže da je Aiša, r.a., pitala: "A šta da im kažem?" (Misli kad posjeti kaburove.) Odgovorio joj je: "Reci: 'Mir na vjernike i muslimane među stanovnicima kaburova. Neka se Bog smiluje onima od nas koji su već umrli i onima koji će umrijeti. A mi ćemo vam se, ako Bog da, pridružiti."[56]

Ili hadis koga bilježe Muslim i El-Bukhari od Enesa da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., prošao pored žene koja je plakala na mezaru pa

---

[52] *Sunenu-t-Tirmidhi, Kitabu-l-džena'iz,* hadis br. 1056; Sunenu Ibn Madže, hadis br. 1576; Musned Ahmed, 2/337. Uzgred ga je spomenuo i autor djela *Mevaid-z-zam'an.* Još ga prenosi i El-Bejheqi u svome *Sunenu,* 4/78.

[53] Vidi ocjenu (*takhridž*) hadisa broj 761 i hadisa broj 774 u *Irva'u-l-galil-u* od El-Elbanija.

[54] *Sahih Muslim,* hadisi br. 976 i 977.

[55] Bilježe ga Ahmed i El-Hakim od Enesa. Vidi: *Sahihu-l-Džami'...,* hadis br. 4584.

[56] *Sahih Muslim, Kitabu-l-džena'iz,* hadis br. 974; *Musned Ahmed,* 6/221; i *En-Nesa'i,* 4/93.

joj rekao: "Boj se Boga i strpi se." Na što je žena rekla: "Ostavi me! Tebe nije pogodila nevolja koja je pogodila mene i ti ne znaš kako je..."[57]

Ukorio ju je, dakle, zbog pretjerane žalosti, a ne zbog posjete mezaru. Ili predaja koju prenosi El-Hakim od Fatime, kćeri Božijeg Poslanika, da je posjećivala kabur svoga amidže Hamze svakog petka pa klanjala i plakala kod njega."[58]

Iako su hadisi koji dozvoljavaju ženama posjetu kaburima mnogobrojniji i vjerodostojniji od onih koji im to zabranjuju, moguće ih je uskladiti tako što će se ovi drugi hadisi i prokletstvo u njima - kako kaže El-Qurtubi - odnositi na žene koje često posjećuju mezarja na što upućuje značenje pretjeranosti koju u sebi sadrži riječ *'zevvarat'* (što znači one koje mnogo posjećuju mezarja.) El-Qurtubi veli: "Razlog za proklestvo su najvjerovatnije zapostavljanje prava muža, nepristojno ponašanje, glasan plač, naricanje i slično što uz to ide. Dakako, može se reći: Ako nema straha da će se bilo šta od toga desiti, onda ne postoji zapreka da im se dopusti posjećivanje jer i žene kao i muškarci trebaju podsjećanje na smrt..."

A Eš-Ševkani veli: "Ovako treba postupati pri usklađivanju prividno kontradiktornih hadisa."[59]

Ako usklađivanje dvaju ili više prividno oprečnih hadisa nije moguće, onda treba pristupiti preferiranju (*terdžih*) tako što će se jednom od hadisa dati prednost na osnovu nekog od faktora preferiranja koje su ustanovili učenjaci. Broj tih faktora u spisku koga je sačinio Es-Sujuti u djelu *Tedribu-r-ravi 'ali Taqribi-n-Nevevi* dostiže cifru višu od sto. Ova tema usklađivanja i preferiranja je jedna od važnih tema koje zadiru u oblasti metodologije islamskog prava, hadiskih i kur'anskih nauka.

---

[57] Muttefequn 'alejhi. Vidi: *El-Lu'lu'u ve-l-merdžan*, hadis br. 533.
[58] Vidi: *Nejlu-l-evtar*, 4/166.

[59] Nejlu-l-evtar, 4/166.

Hadisi o prekidanju snošaja ('azl, coitus interruptus)

Uzmimo za primjer hadise o prekidanju snošaja radi sprečavanja začeća. Zadržimo se na hadisima koje je sabrao Ebu-l-Berekat Ibn Tejmijje (djed poznatog Ibn Tejmijje) u svom poznatom djelu *El-Munteqa min akhbari-l-Mustafa,* Poglavlje hadisa o prekidanju snošaja:

"Od Džabira, r.a., se prenosi da je rekao: "Prekidali smo snošaj radi sprečavanja začeća u vrijeme Poslanika, s.a.v.s., dok je Kur'an silazio." (Muttefequn 'alejh). Muslimova verzija glasi: "Prekidali smo snošaj u vrijeme Poslanika, s.a.v.s., pa je ta vijest do njega stigla, ali nam nije zabranio da to činimo." Od Džabira, r.a., se, također, prenosi da je došao čovjek Božijem Poslaniku, s.a.v.s., i rekao: "Imam robinju koja nas služi i vodu nam nosi dok obrađujemo palme i ja imam odnose sa njom ali ne bih volio da zanese?" Poslanik mu reče: "Prekidaj snošaj, ako hoćeš; a njoj će se desiti ono što joj je suđeno." Hadis bilježe Ahmed, Muslim i Ebu Davud.

Ebu Se'i'd el-Khudri kazuje: "Išli smo s Poslanikom, s.a.v.s., u boj protiv Benu-l-Mustaliqa pa smo zarobili neke Arape. Kako nam je bilo teško bez žena, željeli smo imati zarobljene žene, ali smo željeli prekidati snošaj kako ne bi zanijele, pa smo pitali Poslanika, s.a.v.s., za to na što nam je rekao: "Nema zapreke da to činite, a Uzvišeni i Svemogući Allah je zapisao šta će se desiti do Sudnjega dana." (Muttefequn 'alejh)

Od njeg se još prenosi da je rekao: "Jevreji su govorili da je prekidanje snošaja prikriveno ubijanje djece, pa je Poslanik, s.a.v.s., kazao: "Lažu jevreji! Da Allah, dž.š., hoće što stvoriti niko Ga ne bi mogao spriječiti." Bilježe ga Ahmed i Ebu Davud čija verzija glasi: "Neki je čovjek pitao Poslanika, s.a.v.s.: 'Imam robinju i prekidam snošaj kad ga imam s njom jer ne želim da zatrudni, a želim ono što žele muškarci. Međutim, jevreji govore da je prekidanje snošaja..."

Ibnu-l-Qajjim u *Zadu-l-mea'du* kaže: "Dovoljan ti je ovaj sened i njegova jačina. Svi prenosioci u njemu su poznati i veliki prenosioci hadisa."

A Usame ibn Zejd, r.a., kazuje da je neki čovjek došao kod Vjerovjesnika, s.a.v.s., i rekao: "Ja prekidam snošaj kad ga imam sa svojom ženom." Poslanik, s.a.v.s., ga je upitao: "A zašto to činiš?" Čovjek reče: "Žao mi je njene djece." Poslanik, s.a.v.s., mu tada reče: "Da škodi, naškodilo bi Perzijancima i Bizantincima." Bilježe ga Ahmed i Muslim.

A Džudame[60] bint Vehb el-Esedijje kazuje: "Bila sam kod Poslanika, s.a.v.s., kad je rekao: "Htio sam da zabranim da trudna žena doji, pa sam pogledao i vidio da Perzijanci i Bizantinci daju svoju djecu na dojenje trudnim ženama pa to ništa ne škodi njihovoj djeci." Zatim su ga upitali za prekidanje snošaja pa je Poslanik, s.a.v.s., rekao: "To je potajno ubistvo djeteta i na to se odnose Allahove riječi: "I kad živa umorena djevojčica bude upitana..." Bilježe ga Ahmed i Muslim.

Od 'Umer ibn el-Khattaba se prenosi da je rekao: "Božiji Poslanik, s.a.v.s., je zabranio da se prekida snošaj sa slobodnom ženom / koja nije ropkinja / bez njene saglasnosti." Bilježe ga Ahmed i Ibn Madže. Sened ovog hadisa nije jak.[61] Kažem to zato što se u njegovom senedu nalazi Ibn Lehi'a koji je poznat po kritikama upućenim na njegov račun. Ali ovaj hadis potvrđuje hadis Ibn 'Abbasa koga bilježe Ibn 'Abdi-l-Berr i El-Bejheqi koji glasi: "(Poslanik) je zabranio da se prekida snošaj sa slobodnom ženom bez njena pristanka."[62]

Svi ovi hadisi jasno upućuju da je dopušteno prekidanje snošaja što je i stanovište većine pravnika, s tim da se od slobodne žene mora tražiti dopuštenje i njen pristanak s obzirom da i ona ima pravo na užitak.

Međutim, ovome proturječi drugi dio hadisa koga prenosi Džudame bint Vehb u kome se eksplicitno kaže da je to potajno ubistvo djeteta. Neki učenjaci su pomirili ove hadise tako što su rekli da ovaj

---

[60] Ovako njeno ime čitaju Ed-Darequtni i El-'Askeri, dok ga neki čitaju kao Džudhame za što Ed-Darequtni veli da je greška. Et-Taberi za nju veli: "Džudame je kći Džendela, a muhaddisi vele da je kći Vehba. Ispravnije je da je kći Džendela iz plemena Benu-l-Esed. Rano je primila islam u Mekki, dala prisegu Poslaniku i iselila se u Medinu sa svojim narodom." (Tehdhibu-t-Tehdhib, 12/405-406.)
[61] *El-Munteqa,* Bejrut: Daru-l-ma'rife, 2/561-563.
[62] Vidi: *Nejlu-l-evtar*.

hadis sadrži preporuku za ono što je čistije. Tako misli El-Bejheqi. Drugi su opet hadis Džudame proglasili slabim s obzirom na njegovu kontradikciju sa brojnim drugim hadisima. No hafiz Ibn Hadžer veli: "Ovo je klasičan primjer odbacivanja vjerodostojnih hadisa na osnovu pretpostavki. Hadis je bez sumnje Sahih i moguće ga je uskladiti s ostalim hadisima."

Neki su ustvrdili da je hadis derogiran. Međutim ovo je mišljenje odbačeno zbog nepoznavanja hronološkog reda kojim su hadisi izgovoreni. Et-Tahavi veli: "Moguće je da hadis Džudame govori o ranom periodu kad je Poslanik slijedio jevreje i kršćane u onim stvarima za koje mu nije došla objava. Onda kad mu je Allah objavio propis o tome, tada je i opovrgao tvrdnje jevreja." Ibn Rušd i Ibnu-l-'Arebi, međutim, odbacuju ovakvo tumačenje jer, kako vele, Poslanik nikad nije nešto zabranio na osnovu prakse jevreja da bi ih kasnije jasno demantovao po tom pitanju.

Neki opet drže da je vjerodostojan samo hadis Džudame jer se jedino on nalazi u Sahih Muslimu, dok za druge vele da su slabi zbog razlika u senedima i neslaganjima u tekstovima hadisa. Međutim, Hafiz (Ibn Hadžer) veli da se zbog toga može odbaciti jedan/usamljen hadis ali ne i skupina hadisa koji podupiru jedan drugog i po kojima se ima raditi. Takav je slučaj ovdje, a i usklađivanje je moguće."

I Ibn Hazm daje prednost hadisu Džudame. Po njemu, ostali hadisi potvrđuju generalno pravilo o temeljnoj dopuštenosti (*ibaha aslije*), dok njen hadis govori o zabrani, i veli: "A onaj ko tvrdi da je (prekidanje snošaja) dozvoljeno nakon što je bilo zabranjeno mora donijeti argument za svoju tvrdnju."

No, ovo mišljenje je odbačeno od učenjaka jer vele da njen hadis nije eskplicitno zabranio prekid snošaja, a iz samog poređenja prekida snošaja sa tajnim umorstvom djeteta se ne može izvući zaključak o zabrani.

Ibnu-l-Qajjim ovako rješava čitav problem:

> Poslanik, s.a.v.s., je demantirao jevreje u njihovoj tvrdnji da je nemoguće začeće ako se prekida snošaj, zbog čega su taj čin smatrali jednakim uništenju potomstva umorstvom novorođenčadi. On ih je u tome opovrgao i obavijestio da je začeće nemoguće spriječiti ako Al-

lah hoće da se to desi, te ako to ne bude htio prekid snošaja nije stvarno umorstvo. U hadisu Džudame ga je nazvao prikrivenim ubojstvom jer čovjek prekida snošaj da bi izbjegao začeće pa se o tom njegovom naumu izrazio kao o samom činu umorstva. Razlika je, međutim, u tome što je stvarno umorstvo vidljivo i što se u njemu sastaju namjera i čin, dok je prekidanje snošaja umorstvo samo u namjeri zbog čega je i okarakterisano kao pritajeno umorstvo.

Ovo rješenje je jako. Neki su opet proglasili slabim samo drugi dio Džudaminog hadisa jer ga prenosi samo Se id ibn Ebi Ejjub od Ebu-l-Esveda, dok Malik i Jahja ibn Ejjub isti hadis od Ebu-l-Eseda prenose bez drugog dijela. Dodatni indikator slabosti ovog dijela jeste i njegova suprotstavljenost svim hadisima na ovu temu, te činjenica da Ebu Davud, En-Nesa'i, Et-Tirmidhi i Ibn Madže isti hadis bilježe bez te završnice.[63]

El-Bejheqi je u *Es-Sunenu-l-kubra* zabilježio nemali broj hadisa i predaja koje govore u prilog dopuštenosti prekida snošaja, da bi zatim u zasebnom poglavlju registrovao mišljenja onih koji su prezirali taj čin, te predaje koje idu u prilog pokuđenosti tog čina. Među njima je spomenuo i hadis Džudame koga je zabilježio i Muslim i prokomentirao ga riječima: "Od Poslanika, s.a.v.s., prenosimo suprotno. A prenosioci hadisa o dopuštenosti ovog postupka su brojniji i pouzdaniji. Dozvoljenim su ga smatrali i ashabi koje smo spomenuli (misli na Sa'd ibn Ebi Veqqasa, Zejd ibn Thabita, Džabir ibn 'Abdillaha, Ibn 'Abbasa, Ebu Ejjuba el-Ensarija i druge). Stoga je preče ovo mišljenje. Ipak, moguće je mišljenje onih koji su ga smatrali pokuđenim uzeti u smislu težnje ka onom što je čišće, ali ne i *haram*. A Allah najbolje zna."[64]

Derogacija hadisa

Pitanje derogacije hadisa je tijesno vezano s temom kontradikcije među hadisima. Ovo je jedna od tema kako kur'anskih

[63] *Nejlu-l-evtar,* Daru-l-džil, 6/346-50.
[64] *Es-Sunenu-l-kubra,* 328-32.

tako i hadiskih znanosti. Neki komentatori Kur'ana su pretjerali u upotrebi koncepta derogacije u časnoj Knjizi tako da su neki tvrdili da je jedan ajet kome su dali ime *'ajetu-s-sejf* (Ajet sablje) derogirao više od sto ajeta iz knjige Uzvišenog Allaha, iako se sami nisu složili koji je to ajet *'ajetu-s-sejf'*!?

Neki se inuhaddisi također koriste idejom derogacije u slučajevima kad ne mogu uskladiti oprečne hadise a znaju njihov hronološki redoslijed. Istina je, međutim, da je prostor za tvrdnje o derogaciji manji u Hadisu nego li u Kur'anu, iako bi logično bilo da je obrnuto, s obzirom da su kur'anski propisi načelno univerzalni i vječni. Sunnet, s druge strane, nerijetko rješava detaljna pitanja i privremene situacije iz razloga što je Poslanik, s.a.v.s., predvodio zajednicu i rukovodio njenim svakodnevnim poslovima i aktivnostima.

Uz to se prilikom detaljnog istraživanja obično ustanovi da većina hadisa, za koje se tvrdilo da su derogirani, ustvari to nisu.

Ponekad jedni hadisi govore o načelnoj odredbi (*'azime*), dok drugi govore o olakšici u uslovima prinude (*rukhsa*), pa oba hadisa i propisa u njima ostaju punovažna, svaki u svom domenu i prilikama.

Nekad su jedni hadisi i propisi u njima uslovljeni određenim prilikama, a drugi drugim prilikama. Različiti propisi za različite situacije, dakako, ne znače derogaciju. Takav je slučaj sa zabranom zadržavanja kurbanskog mesa duže od tri dana i naknadnom dozvolom istog čina. Tu nije posrijedi derogacija, već zabrana tog čina u jednoj i njegova dozvola u drugoj situaciji, kako smo to elaborirali na odgovarajućem mjestu u ovoj studiji.

Želim ovdje prenijeti riječi imama Šafije r.a., koje sa senedom od njega bilježi imam El-Bejheqi u djelu *Ma'rifetu-s-sunen ve-l-athar*. Šafi'i kaže:

> Kad god je moguće oba hadisa primijeniti, primijenit će se i neće se jedan zbog drugog zapostaviti. Ako ih je pak nemoguće spojiti i njihova značenja uskladiti, onda postoje dvije mogućnosti:
>
> Prva je da jedan bude derogirajući a drugi derogiran, u kom slučaju će se postupati po derogirajućem dok će derogirani biti zanemaren.
>
> Druga je mogućnost da budu proturječni a da ne postoji indikator koji

bi od dva hadisa mogao biti derogirajući a koji derogiran. U tom slučaju, nećemo dati prednost jednom nad drugim dok ne nađemo pokazatelj da je hadis koga smo odabrali jači od onog koga smo ostavili, kao na primjer da ustvrdimo da je jedan hadis vjerodostojniji od drugog gdje ćemo postupati po tom vjerodostojnijem; ili da jedan od njih bude bliži Allahovoj knjizi i sunnetu Božijeg Poslanika, s.a.v.s., u onom oko čega se dotični hadisi ne razilaze ili je odabraniji po nekom od razloga koje znaju učenjaci, ili ga potvrđuje analogija ili praksa većine ashaba Poslanika, s.a.v.s.

Od Šafije sa senedom prenosi i sljedeće:

Ukratko, ne uzima se u razmatranje osim vjerodostojan hadis, kao što se svjedočenje prima samo od ljudi čija je iskrenost dokazana. Ako pak hadis prenosi nepoznat ravija ili neko ko je nepoželjan, smatraće se da i ne postoji, jer nije utvrđena njegova autentičnost.

El-Bejheqi kaže:

Ono što mora znati svako ko se služi ovom knjigom jeste da su Ebu 'Abdillah Muhammed ibn Ismail el-Bukhari i Ebu-l-Husejn Muslim ibn Hadždžadž en-Nejsaburi, Allah im se smilovao, sabrali po zbirku čiji su svi hadisi vjerodostojni.

Postoje i drugi sahih hadisi koje oni nisu uvrstili u svoje zbirke iz razloga što nisu ispunjavali (stroge) kriterije vjerodostojnosti koje su postavili za uvrštavanje hadisa u svoje knjige. Neke od tih hadisa je zabilježio Ebu Davud Sulejman ibn el-Eš'ath es-Sidžistani; druge Ebu 'Isa Muhammed ibn 'Isa et-Tirmidhi, neke Ebu 'Abdirrahman Ahmed ibn Šu'ajb en-Nesa'i, a neke Ebu Bekr Muhammed ibn Ishaq ibn Khuzejme, Allah im se smilovao. Svaki od njih je pri tom postupio po svom idžtihadu.

A svi zabilježeni hadisi spadaju u jednu od tri kategorije:

1. Neki od njih su od strane svih eksperata hadisa ocijenjeni kao vjerodostojni i niko nema pravo da postupi suprotno osim ako je dotični hadis derogiran.

2. Za druge su se složili da su slabi i niko nema pravo oslanjati se na takve hadise.

3. Treći su opet različito ocijenjeni, pa ih jedni smatraju slabima zbog slabosti koje je otkrio kod nekog od njegovih prenosilaca što drugi nisu uvidjeli; ili stoga što se nisu uvjerili u pouzdanost

nekog ravije dok drugi jesu; ili zbog toga što drži da su neke stvari nedopustive za prenosioca dok drugi ne misle tako; ili zato što je ustanovio prekid u lancu prenosilaca ili prekid lanca u prenošenju nekog njegovog dijela; ili stoga što je otkrio da su neki od kasnijih ravija tumačenja prenosilaca uvrstili u tekst hadisa; ili zato što je uočio zamjenu seneda jednog hadisa drugim što je promaklo drugim da primijete.

Ovo je kategorija hadisa na koju kasniji stručnjaci hadiskih znanosti treba da se usredsrijede; da pokušaju razumjeti njihova neslaganja, da izuče uvjete po kojima su prihvatili odnosno odbacivali hadise, a da onda odaberu najjače i najispravnije mišljenje. A Allah je taj koji upućuje na dobro.[65]

[65] El-Bejheqi, *Ma 'rifetu-s-suneni ve-l-athar,* (Stručna obrada: Ahmed Šakir). Kairo: El-Medžlisu-l-a'la li-š-šu'uni-l-islamijje, str. I/101-03.

Razumijevanje hadisa u svjetlu njihovih povoda, intencija i okolnosti (u kojima su izrečeni)

Četvrti uvjet za ispravno razumijevanje Vjerovjesničke tradicije jeste obraćanje pažnje na, i uzimanje u obzir posebnih povoda koji su prouzročili određene Poslanikove izreke ili postupke, kao i specifičnih razloga s kojima su hadisi povezani, svejedno bili ti razlozi eksplicitno spomenuti, izvedeni iz hadisa ili razumljivi iz okolnosti u kojima je hadis nastao.

Ko se udubi u razumijevanje hadisa nalazi da neki od njih uzimaju u obzir specifične vremenske uslove kako bi ostvarili legalnu korist, spriječili određenu štetu ili riješili problem toga vremena. Ovo znači da propis koga sadrži hadis može izgledati opšti i univerzalan, ali se nakon podrobnijeg razmišljanja uočava da je vezan za razlog (*'ille*) te da iščezava sa iščeznućem toga razloga, kao što ostaje kad god i gdje god se nađe isti razlog.

Ovo zahtijeva duboko razumijevanje, precizno razmatranje, komparativan pristup izučavanju tekstova, prosvijetljenu svijest o krajnjim intencijama Šeriata i suštini vjere uz intelektualnu hrabrost, snažnu ličnost i spremnost da se istina kaže makar ona bila suprotna onome na što su ljudi navikli i što generacijama prakticiraju. A to nije mala stvar. Ono je šejhu-l-islama Ibn Tejmijju stajalo neprijateljstva mnogih učenjaka njegova vremena koji su mu spremali spletke dok ga nisu smjestili u zatvor više puta, da bi u njemu i umro. Neka je Allah njime zadovoljan.

Da bi se precizno i ispravno pojmio hadis, moraju se poznavati okolnosti u kojima je hadis izrečen kako bi otklonio postojeće nedoumice i riješio probleme dotične situacije. Ovaj je korak neophodan da bi se precizno odredila poruka hadisa i da njegovo tumačenje ne bi bilo izloženo ili prepušteno greškama pretpostavljanja ili došlo pod uticaj vanjskog značenja koje nije stvarna poruka tog hadisa. Svima je poznato da su naši učenjaci u faktore koji olakšavaju i

pomažu pravilno razumijevanje Kur'ana ubrojali i poznavanje povoda objave, da nam se ne bi desilo da upadnemo u istu zamku u koju su se uhvatili ekstremne haridžije i drugi koji su ajete objavljene o mnogoboščima primjenjivali na muslimane. Iz toga razloga ih je Ibn 'Umer smatrao najgorim stvorenjima jer su Allahovu Knjigu iskrivljavali primjenjujući njene ajete na nemjestu.[66]

Ako je poznavanje povoda objave preduvjet za onoga ko hoće tumačiti Kur'an, onda za poznavanje povoda hadisa postoji još veća potreba i opravdanje. Jer, Kur'an je po svojoj naravi vječan i univerzalan i on se obično ne bavi pojedinostima, problemima i detaljima privremenog karaktera osim da bi iz njih izvukao pouke i generalna načela. Na drugoj strani, Sunnet često elaborira detaljna, pojedinačna i trenutna pitanja, te se u njemu nalazi mnogo više specifičnosti i detalja nego u Kur'anu.

Mora se povući jasna linija između opšteg i specifičnog, privremenog i univerzalnog, načelnog i detaljnog, jer svaki od njih ima svoju svrhu. Istraživanje konteksta, okolnosti i povoda pomažu tačnom i ispravnom razumijevanju kod onog koga Allah uputi.

Vi bolje poznajete svoje ovozemaljske probleme!

Uzmimo za primjer hadis: "Vi bolje poznajete svoje ovozemaljske probleme!"[67] koga neki uzimaju kao podlogu za izbjegavanje šeriatskih propisa u ekonomskoj, političkoj, civilnoj i drugim sferama življenja jer one - kako tvrde - spadaju u domen ovozemaljskih stvari u koje su oni najbolje upućeni, a koje nam je i sam Poslanik, s.a.v.s., prepustio.

Da li se ovo htjelo reći ovim hadisi-šerifom?

Nikako! Između ostalog, Allah je poslanike slao i zato da ljudima ustanove načela pravde i postave mjerila pravičnosti; da odrede

[66] Vidi šta o ovome kaže Eš-Šatibi u djelu *El-Mevafeqat*.
[67] *Sahih Muslim*: *Kitabu-l-menaqib*, hadis br. 2363 od Aiše i Enesa.

osnovna prava i dužnosti na ovome svijetu kako ne bi došlo do konfuzije u kriterijima i kako ne bi svako postupao po svome. Kaže Allah dž.š.: *"Mi smo izaslanike Naše s jasnim dokazima slali i po njima Knjige i Terezije objavljivali, da bi ljudi pravedno postupali..."* (El-Hadid, 25)

Otuda u Kur'anu i Sunnetu nalazimo instrukcije za uređenje imovinsko-pravnih i drugih međuljudskih odnosa kao što su kupovina, prodaja, zajedničko poduzetništvo, iznajmljivanje, uzajmljivanje, hipoteka i sl..., i otuda je najduži ajet Božije Knjige posvećen uređenju registracije dugova: *"O vjernici, zapišite kada jedan od drugog pozajmljujete do određenog roka. I neka jedan pisar između vas to vjerno napiše..."* (El-Beqare, 282)

Poslanikovu izreku 'Vi bolje poznajete svoje dunjalučke stvari' pojašnjava povod kojim ju je Poslanik izrekao. Bila je riječ o oplođivanju palmi i Poslanik, s.a.v.s., predloži Medinelijama da to ne čine. Bilo je to njegovo lično mišljenje. Poslanik, s.a.v.s., se sam nije bavio zemljoradnjom i odrastao je u 'neplodnoj dolini'. No, ensarije su pomislili da je riječ o objavi i vjerskom propisu pa su odustali od oprašivanja što je imalo loše posljedice po urod. Kada je to vidio, Poslanik, s.a.v.s., je rekao: "Samo sam mislio da tako treba pa me ne slijedite u mome mišljenju", da bi na kraju rekao: "Vi bolje znate svoje ovozemne poslove." Eto tako je nastao ovaj hadis, i eto to je povijest ovog hadisa!

Hadis: Ja nemam ništa s bilo kojim muslimanom koji živi među mnogobošcima

Da navedemo kao drugi primjer hadis: "Ja nemam ništa s onim muslimanima koji žive među mnogobošcima. Musliman treba stanovati

tako daleko od nevjernika da ne vidi njegovu vatru."[68]

Možda će neko iz ovoga hadisa razumjeti potpunu zabranu boravka na teritoriji nemuslimana i pored potrebe za tim u našem vremenu radi školovanja, liječenja, zaposlenja, trgovine, diplomatskih aktivnosti, i sl., naročito nakon što se svijet povezao dotle da ga je jedan književnik nazvao 'velikim selom'.

Hadis, je kako kaže eminentni učenjak Rešid Rida, izrečen u smislu obligatnosti seobe sa teritorije mnogobožaca ka Poslaniku, s.a.v.s., radi njegove pomoći. Hadis bilježe Et-Tirmidhi, En-Nesa'i, Ibn Madžde i Ebu Davud koji ga prenosi od Džabir ibn 'Abdillaha i kaže da ostala trojica ne spominju ime ovog ashaba, tj. da ga prenose prekinutim (*mursel*) senedom. Tako ga bilježe En-Nesa'i i Et-Tirmidhi koji veli da je ova verzija ispravnija te da se od El-Bukharija prenosi da ju je (*mursel* predaju) držao autentičnom. Međutim, on niti ga je uvrstio u svoju zbirku niti hadis ispunjava njegove uvjete za to. U svakom slučaju oko pozivanja na *mursel* hadis postoji poznato neslaganje u znanosti Hadisa. A sama predaja glasi ovako: "Poslanik je poslao vojnu u pleme Khath'am pa su neki od njih zatražili zaštitu padnuvši na sedždu, međutim, mnogi od njih su bili ubrzo ubijeni što je stiglo do Poslanika koji je naredio da im se ima platiti pola krvarine i rekao: "Ja nemam ništa sa muslimanom koji živi među mnogobošcima." Upitali su ga: "Zašto Božiji Poslaniče? Reče: "Jer musliman treba da stanuje tako daleko od kafira da mu vatru ne vidi."

Odredio im je pola krvarine iako su muslimani jer su sami sebe izložili opasnosti pa im je umanjena krvarina za pola stoga što su živjeli medu mnogobošcima neprijateljski raspoloženim prema Allahu i Njegovu Poslaniku, s.a.v.s.[69] Poslanik je bio veoma strog po pitanju takvog boravka koji sprečava čovjeka da se uključi u borbu na Allahovom putu i pruži pomoć Njegovom Poslaniku. A za takve Allah, dž.š., veli: *"A one koji vjeruju, a koji se nisu iselili vi niste dužni štititi*

---

[68] *Sunen Ebi Davud: Kitabu-l-džihad*, hadis br. 1645; *Sunenu-t-Tirmidhi Kitabu-s-sijer*, hadis br. 1604. Tekst hadisa na arapskom glasi: *Ene beri'un min kulli muslimin juqimu hejne azhuri-l-mušrikin, la tetera'a naruhuma*.

[69] Za uskraćivanje pola krvarine imam El-Khattabi veli: "Zato što su se svojim boravkom među nevjernicima izložili opasnosti pa su jednaki onome koji bude ubijen pola svojom pola tuđom krivicom i zbog toga izgubi pravo na pola krvarine."

sve dok se ne isele. A ako vas zamole da im u vjeri pomognete, dužni ste da im u pomoć priteknete, osim protiv naroda sa kojim o nenapadanju zaključen ugovor imate..." (El-Enfal, 72)

Ovim ajetom Allah negira zaštitu muslimana onim muslimanima koji se ne isele ako je seoba obavezna tako da hadis "Ja nemam ništa sa muslimanom koji živi među mnogobošcima" znači: Ja nisam odgovoran za takvog muslimana ako bude ubijen jer se sam izložio opasnosti svojim boravkom među onima koji su u ratu s islamskom državom. Što opet znači: Ako se promijene okolnosti u kojima je hadis izrečen i iščezne razlog koji ga je uslovio; bila to zaštita interesa ili izbjegavanje štete, razumljivo je da se u tim slučajevima neće primjenjivati propis utvrđen ovim tekstom jer se šeriatske norme primjenjuju tamo gdje postoji razlog zbog kog su propisane, i stavljaju se van snage tamo gdje nema tog razloga.

Putovanje žene s mahremom[70]

U Sahihu-l-Bukhariju i Sahih Muslimu čitamo hadis koga Ibn 'Abbas i drugi ashabi prenose od Posalanika, s.a.v.s., u kome on kaže: "Nije dozvoljeno ženi da ode na putovanje osim sa *mahremom*."[71]

Razlog ove zabrane jeste strah za ženu ako bi putovala sama bez muškarca ili bližeg rođaka u vremenu kada se putovalo na devama, mazgama i magarcima i kad se prolazilo kroz pustinje u kojima skoro da i nije bilo života i naseljenih mjesta. Ako se na takvom putu ne bi ništa loše desilo ženi, takav put bi štetio njenom ugledu jer bi u najmanju ruku bila osumnjičena za nemoral.

Međutim, ako su se okolnosti promijenile, kao što je slučaj u naše doba kad se putuje avionima koji prevoze po sto i više putnika ili vozovima sa stotinama njih, i kad nema straha za ženu ako putuje sama,

---

[70] Bliži muški srodnik za koga se po Šeriatu žena ne može udati. Vidi: Kur'rm, Sure En-Nur, 31. - Nap. Prev.
[71] Muttefequn 'alejh. Vidi: *El-Lu'lu'u ve-l-merdžan*, hadis br. 847-850.

onda ne postoji šeriatska prepreka za to, niti se takav njen postupak može smatrati činom suprotnim sunnetu. Naprotiv, takav njen postupak kao da podržava jedan drugi hadis Poslanika, s.a.v.s., koga također bilježi El-Bukhari, a u kome se kaže: "Neće dugo proći a žena će sama bez muža dolaziti na hodočašće Kabi."[72]

Hadis je došao u kontekstu pohvale pojavi islama i kao nagovještaj uzdizanja njegove zastave u svijetu i proširivanja sigurnosti na zemlji, što upućuje na dopuštenost toga čina. Na ovaj se hadis pozvao i Ibn Hazm.

Nije onda čudo da čujemo neke od imama da dozvoljavaju ženi da obavi hadždž bez mahrema ili supruga ako je u društvu pouzdanih žena ili u sigurnom dnuštvu. Tako su Aiša i neke Poslanikove žene, majke vjernika, obavile hadždž u doba 'Umera ibn el-Khattaba, a sa njima nije bio niko od njihovih bližnjih rođaka. Šta više, pratnju su im činili 'Uthman ibn 'Affan i 'Abdurrahman ibn 'Avf, neka je Allah zadovoljan njima. Ovaj događaj bilježi El-Bukhari. Više od toga, neki su rekli: "Dovoljna je jedna pouzdana žena".

Drugi opet vele: "Može i sama putovati ako je put siguran". Ovo mišljenje je odabrao autor poznatog djela šafijske pravne škole, El-Muhedhdheba, Eš-Širaz. Ovo se odnosi na hadždž i umru, s tim što neki pravnici šafijskog mezheba drže da ovo važi za sva putovanja.[73]

Halife su iz Kurejša!?

Od ovih hadisa je i izreka Božijeg Poslanika: "Halife / imami su iz plemena Kurejš (*Qurejš*)."[74]

---

[72] *Sahihu-l-Bukhari: Kitabu 'alamhti-n-nubuvve fi-l-islam*.
[73] Vidi: *Feth*, Izdanje Mektebet 'Isa el-Halebi, 4/446 i dalje.
[74] Ovo je dio hadisa koga Ahmed bilježi od Enesa. Njegovi su prenosioci pouzdani, kako kaže El-Hejthemi u *Medžme'u-z-zeva'id-u*, 5/192. A El-Mundhiri u *Et-Tergibu ve-t-Terhib*-u veli: "Njegov sened je dobar". Vidi naše djelo: *El-Munteqa,* hadis br. 1299. U drugoj verziji ga Ahmed bilježi riječima: "Zapovjednici su iz Kurejša." El-

Ibn Khaldun smatra da je Poslanik, s.a.v.s., kad je ovo rekao, uzimao u obzir solidarnost (*'asabijje*) i moć koju su u njegovo doba uživali Kurejšije, a što Ibn Khaldun smatra okosnicom hilafeta (*khilafe*) i vlasti. On veli: "Ako je ustanovljeno da je Kurejševićko porijeklo uslovljeno da bi se izbjegli sukobi zahvaljujući solidarnosti i moći koje su imali, zaključit ćemo da je uvjet u krajnjoj instanci sposobnost, pa ćemo ga tako uzeti i generalizirati razlog koga se imalo na umu pod pojmom pripadnosti Kurejšu, a to je solidarnost, odnosno, moć. Zato ćemo uvjetovati da upravitelj muslimanske države bude iz skupine koja će sa njim biti solidarna i čija će joj moć obezbijediti lojalnost ostalih grupacija i garantirati jedinstvo u odbrani (islama)..."[75]

Praksa ashaba i tabi'ina u uzimanju u obzir razloga i okolnosti tekstova

Ashabi, r.a., a iza njih i tabi 'ini, su bili prethodnici svima koji su kasnije pri razumijevanju hadisa u obzir uzimali okolnosti u kojima su bili izrečeni i razloge koji su ih prouzročili. Oni nisu postupali po vanjskom značenju hadisa kad bi ustanovili da su ti hadisi rješavali određene situacije u vrijeme Poslanika, s.a.v.s., koje su se u njihovo doba već bile suštinski izmijenile.

Tako je Poslanik, s.a.v.s., podijelio zemljišne posjede Khajbera vojnicima, dok je 'Umer postupio suprotno i ostavio Irak nepodijeljenim. On ga je ostavio u vlasništvu njegovih posjednika i odredio da imaju plaćati zemljišni porez (*kharadž*) da bude izvorom prihoda budućim generacijama muslimana. Po ovom pitanju Ibn Qudame kaže: "Poslanik, s.a.v.s., je podijelio Khajber dok je islam bio u začetku i kad je postojala jaka potreba za tim. Njegov postupak je

---

Hejthemi veli: "Svi negovi prenosioci su ljudi pouzdani i tačni, osim Sikkin ibn 'Abdil'aziza, a i on je pouzdan (str. 5/193). El-Mundhiri kaže: "Njegovi prenosioci su pouzdani". Vidi: *El-Munteqa*, hadis br. 1300.

[75] Vidi: *Muqaddimetu Ibn Khaldun,* Drugo izdanje, Ledžnetu-l-bejhn-l-'arebi (Obrada: 'Ali 'Abdulvahid Vafi), 2/695-96.

izražavao opšti interes. Kasnije je, međutim, opšti interes bio da se zemlja ne dijeli, te je tako bila obaveza postupiti."[76]

Stav 'Uthmana prema odlutaloj devi

Sličan je i sljedeći primjer. Kad je Poslanik, s.a.v.s., bio upitan o odlutaloj devi zabranio je da je se veže i rekao: "Šta ti imaš s njom? Ostavi je. Ona sa sobom ima svoju obuću i vodu. Ići će na vodu i jesti sa drveća dok je ne nađe njen vlasnik."[77]

Tako je bilo za vrijeme Poslanika, s.a.v.s., zatim u doba Ebu Bekra i 'Umer ibn el-Khattaba, r.a.: odlutala deva nije dirana i niko je nije vezao dok je ne bi našao njen vlasnik slijedeći Poslanikovu, s.a.v.s., naredbu. Sama se mogla hraniti, ići na vodu, piti i pohranjivati u svojoj utrobi koliko je htjela, a ima i kopita koja joj pomažu da hoda i gazi pustinju.

Stvari su se, međutim, bitno promijenile u vrijeme 'Uthman ibn 'Affana, r.a. Imami Malik nam u svome Muvetta'u bilježi da je čuo

Ibn Šihab ez-Zuhrija kad kaže: "U vrijeme 'Umer ibn el-Khattaba bijaše mnogo odlutalih deva. Razmnožavale su se i niko ih nije dirao. Kad je došlo vrijeme 'Uthman ibn 'Affana, naredi da se razglasi vijest o njihovom hvatanju i da se onda prodaju. Ako bi poslije toga došao njihov vlasnik davala mu se protuvrijednost."[78]

Nakon 'Uthmana, r.a., a u vrijeme hazreti 'Alije ibn Ebi Taliba, situacija se unekoliko promijenila. Zato se 'Alija, r.a., složio sa 'Uthmanom da odlutale deve treba uvezati kako bi se sačuvale ali je držao da njihova prodaja i davanje cijene vlasniku, ako se pojavi, može prouzrokovati štetu jer ponekad novac ne može nadomjestiti devu. Zato je odredio da se uvežu i hrane na račun *bejtu-l-mala* (državne blagajne)

---

[76] Ibn Qudame, *El-Mugni*, Kairo: Matbe'atu nešri-th-theqafeti-l-islamijje, 2/598.
[77] Muttefequn 'alejh, Vidi: Eš-Ševkani, *Nejlu-l-evtar*, 5/338.
[78] Malik, *Muvetta'*, 3/129.

kako bi bile predate vlasnicima kada se pojave."[79]

Ono što su uradili 'Uthman i 'Alija nije bilo u namjeri da se suprotstavi Poslanikovoj odredbi. Naprotiv, oni su nastojali primijeniti njen cilj. Kad su uvidjeli da se moral ljudi promijenio na gore, kad im se više nije moglo vjerovati i kad su njihove ruke, ili ruke nekih od njih, posegnule za haramom, zaključili su da je ostavljanje odlutalih deva i stoke da slobodno hoda ravno njihovom gubitku i propuštanju prilike da se vrate njihovim vlasnicima, što zasigurno nije bila namjera Božijeg Poslanika, s.a.v.s., kad je zabranio da se vežu. Tako su se stekli uvjeti da se moralo nešto poduzeti kako bi se spriječila šteta.

Propisi uvjetovani običajima jednog vremena su podložni promjeni

U istu kategoriju sa prethodnim spada i prepoznavanje tekstova koji su bili uvjetovani običajima i praksom u vrijeme Vjerovjesnika, a koji su se promijenili u naše doba. U takvim slučajevima nema ništa lošeg u tome da pokušamo dokučiti namjeru teksta i da ga se doslovno ne pridržavamo.

Pravnici će se ovom prilikom sjetiti mišljenja imami Ebu Jusufa o četiri artikla za koje je Poslanik, s.a.v.s., naredio da se imaju razmjenjivati u istom omjeru, u protivnom bila bi to vrsta kamate. Oni su spomenuti u hadisu: "Pšenica za pšenicu, mjera za mjeru, bez povećanja..." Isto je rečeno za ječam, so i datule, dok je za zlato i srebro rekao da se imaju vagati i da mjera mora biti ista.

Ebu Jusuf smatra da je Poslanik rekao za prva četiri artikla da se imaju mjeriti, a druga dva vagati, jer je takva bila praksa. Ako se pak praksa promijeni, pa se datule i so, na primjer, počnu prodavati na vagu, kao što je slučaj danas, obaveza je postupati po novoj praksi pa je dozvoljeno razmjenjivati so za so i datule za datule, kilogram za kilogram, makar zapreminski jedan kilogram bio veći od drugog.

Ovo je suprotno mišljenju imama Ebu Hanife i onome što piše u

[79] Muhammed Jusuf Musa, *Tarikhu-l-fiqhi-l-islami*, 83-85.

knjigama hanefijskog mezheba da se svaki artikl koga je Poslanik, s.a.v.s., zabranio razmjenjivati osim na mjeru u istom omjeru ima mjeriti (zapreminski) dovijeka, makar ljudi i napustili praksu zapreminskog mjerenja dotičnih artikala, te da se artikli za koje je Poslanik rekao da se prodaju na vagu u istom omjeru imaju prodavati na vagu makar ih ljudi prestali vagati i počeli drugačije mjeriti.

Po ovom mišljenju datule, so, pšenica i ječam se moraju zapreminski mjeriti do Sudnjega dana. To je nesumnjivo veliko opterećenje ljudima, a to nije ni bio cilj Zakonodavca. Stoga je ispravno mišljenje Ebu Jusufa.

Adekvatan primjer teksta koji se zasnivao na običaju i praksi pa se kasnije izmijenio jesu hadisi o načinu određivanja *nisaba* za novce (zlato, srebro...) prilikom davanja zekata. Tako je *nisab* za srebro dvije stotine dirhema (oko 595 gr.), a za zlato dvadeset zlatnika (85 gr.). U to doba kupovna moć je bila u omjeru jedan zlatnik naspram deset dirhema.

U svojoj knjizi *Fiqhu-z-zekah* sam obrazložio da Poslanik, s.a.v.s., nije imao namjeru odrediti dva različita *nisaba* za zekat. Naprotiv, postoji samo jedan *nisab* i ko ga posjeduje smatra se imućnim te mora iz toga izdvojiti zekat. Taj *nisab* je određen u dvije valute koje su bile u opticaju u vrijeme Poslanika, s.a.v.s., čija se izreka i naslanja na tadašnju praksu. Poslanik je naime odredio *nisab* u dvije valute, tako da je vrijednost *nisaba* bila ista neovisno o valuti. Ako se situacija promijenila u naše doba, i srebro višestruko pojeftinilo u odnosu na zlato, nije nam dozvoljeno da *nisab* procjenjujemo po dvama uveliko različitim kriterijima, pa da npr. kažemo da je nisab jednak vrijednosti 85 gr. zlata ili vrijednosti 595 gr. srebra, kad je vrijednost *nisaba* obračunata po zlatu višestruko veća od *nisaba* obračunata po srebru. Nije logično da čovjeku koji ima nekoliko jordanskih dinara ili egipatskih funti kažemo: "Obavezan si dati zekat ako ti *nisab* obračunamo po srebru", a da drugom mnogo bogatijem kažemo: "Ti nisi dužan dati zekat ako ti *nisab* određujemo po zlatu"!

Rješenje je u određivanju jednog nisaba za novce u naše doba na osnovu kojeg bi se vršila procjena da li je neko šeriatski dužan da izdvoji zekat iz svoga imetka ili ne. Ovaj su stav zauzeli uvaženi

profesor, šejh Muhammed Ebu Zehre i njegova dva prijatelja, rahmetli šejh 'Abdulvehhab Khallaf i rahmetli 'Abdurrahman Hasen u svome predavanju o zekatu u Damasku 1952. god. Oni drže da se *nisab* na novac ima određivati samo prema zlatu, a isto sam mišljenje i ja odabrao u svojoj studiji o zekatu.[80]

Promjena 'aqile[81] u vrijeme 'Umera

Kao primjer teksta utemeljenog na običaju, i koji se stoga mijenja s promjenom toga običaja, može nam poslužiti i Poslanikova, s.a.v.s., presuda da u slučaju nenamjernog ili polunamjernog ubojstva krvarinu ima platiti *'aqila*, a koju su činili ubičini srodnici po ocu. Ovu odluku su neki pravnici shvatili doslovno i odredili da *'aqilu* zauvijek čine ubičini rođaci po ocu. Oni nisu obratili pažnju da je Poslanik, s.a.v.s., presudio da krvarinu plaćaju rođaci po ocu zato što su oni u to vrijeme bili oslonac i potpora svakom čovjeku.

Drugi pravnici, kao što su hanefijski, su zauzeli drugačiji stav pozivajući se na 'Umerovu odluku koji je odredio da u njegovo doba krvarinu imaju plaćati članovi administrativne jedinice iz koje je ubica. Ovaj je slučaj razmatrao Ibn Tejmijje u svojim Fetvama pa kaže:

> Poslanik, s.a.v.s., je odredio da krvarinu za ubicu plaća *'aqila,* a to su oni koji ga pomažu i podupiru. U njegovo, alejhisselam, vrijeme to su bili rođaci po ocu. Odnosi su se izmijenili u vrijeme 'Umera koji je odredio da krvarinu imaju platiti članovi administrativne jedinice. Ovo je razlog zbog čega su se razišli pravnici. Sporno pitanje glasi: Jesu li članovi *'aqile* precizno određeni Šeriatom zauvijek ili su to oni koji čovjeka pomažu i štite bez daljnjeg preciziranja? Ko je prihvatio prvu mogućnost drži da *'aqilu* zauvijek čine rodaci jer je tako bilo za vrijeme Poslanika, s.a.v.s. Ko je prihvatio drugu soluciju odredio je da *'aqilu* u svakom mjestu i vremenu čine oni koji štite i pomažu čovjeka u tom mjestu i vremenu. Kako su u vrijeme Poslanika, s.a.v.s., čovjeka

[80] El-Qaradavi. *Fiqhu-z-zekah*, 1/261-65.

[81] Grupa ljudi koja svome članu pomaže otplatiti krvarinu u slučaju da ovaj nenamjerno (*khata'en*) ili 'polunamjerno' (*šibhu-l-qatl*) ubije nekoga. - Nap. Prev.

štitili i pomagali njegovi rođaci, odredio je da oni plaćaju krvarinu za njega, jer u njegovo vrijeme nisu postojale ni vojno administrativne jedinice (*divan*), ni primanja.

Kad je 'Umer ustrojio administrativne jedinice u svoje doba, razumljivo je bilo da vojni obveznici jednoga grada jedni druge štite i pomažu, makar i ne bili rođaci, te je zato i odredio da oni plaćaju krvarinu jedni za druge. Ovo je ujedno i ispravnije mišljenje, tj. da se kategorija ljudi koji plaćaju krvarinu za čovjeka mijenja sa promjenom društvenih odnosa. U protivnom, kako bi bilo da se čovjek nastani u sjeverozapadnu Afriku i tamo nađe ljude koji ga štite i pomažu, a da u slučaju ubistva krvarinu za njega plaća njegova rodbina na Istoku, iz druge države, kad su možda sve veze između njih već davno prekinute? Nasuprot tome, ostavštinu je moguće sačuvati za odsutnoga. Poslanik, s.a.v.s., je jednom presudio da krvarinu za ženu koja je (nenamjerno) ubila imaju platiti njeni rođaci, dok je njenu zaostavštinu odredio njenom mužu i djeci. Nasljednici dakle nisu isto što i *'aqila*.[82]

O zekatu-l-fitru

Pouzdano je utvrđeno da je Poslanik, s.a.v.s., davao *zekatu-l-fitr* i naređivao da ga se daje nakon sabah-namaza a prije bajram-namaz prvog dana Ramazanskog bajrama. To vrijeme je bilo dovoljno da s, *zekatu-l-fitr* sakupi i podijeli onima koji su na njeg imali pravo, zbog malobrojnosti zajednice, međusobnog poznavanja njenih članova, poznavanja siromašnih između njih i blizine prebivališta. Stoga sakupljanje i podjela *zakatu-l-fitra* nisu predstavljali nikakav problem.

Kad se zajednica u vrijeme ashaba proširila, kuće postale udaljenije jedne od drugih, broj stanovnika uvećao, i kad su se u društvu počeli pojavljivati stranci i stoga period između sabaha i bajram namaza postao nedovoljan da bi se u njemu izvršilo prikupljanje i podjela *zakatu-l-fitra*, ashabi su odlučili da ga daju na dan ili dva ranije. Kasnije, u vrijeme imama četiri mezheba, društvo se uvećalo i postalo

[82] *Medžmu'u fetava Ibn Tejmijje,* 19/255-56.

kompleksnije, pa su neki, kao hanbelije, dozvolili izdvajanje *zekatu-l-fitra* od polovine Ramazana, dok su drugi, kao šafije, dozvolili taj čin tokom cijelog Ramazana. Također se nisu strogo pridržavali vrsta hrane u kojoj se davao *zekatu-l-fitr* za vrijeme Poslanika, s.a.v.s., već su se koristili analogijom i dozvolili davanje *zekatu-l-fitra* u bilo kojoj živežnoj namirnici.

Štaviše, neki su dozvolili da se da protuvrijednost, posebno ako je to korisnije za siromaha. Ovo je mišljenje Ebu Hanife i njegovih učenika. Naime, svrha *zakatu-l-fitra* jeste zadovoljavanje potreba siromašnih na taj veliki blagdan, a to je moguće ostvariti davanjem hrane, ali i njene protuvrijednosti u novcu. Štaviše, nerijetko novac zadovolji potrebe siromaha bolje nego li hrana, kao što je slučaj sa našim vremenom. Ovakvim tumačenjem se uzima u obzir intencija Poslanikova teksta, i primjenjuje njegov duh i suština. A to je istinsko razumijevanje.

Sunnet između forme i suštine ili između vanjštine i namjere

Ponekad pridržavanje doslovnog značenja hadisa ne znači i sprovedbu suštine Sunneta, njegova duha i namjere, već bude suprotan njima, iako se formalno čini da je postupljeno po Sunnetu.

Uzmi za primjer neumoljivost onih koji apsolutno odbacuju mogućnost dijeljenja *zakatu-l-fitra* u novcu, kako to dopuštaju imam Ebu Hanife i njegovi učenici, a kako su mislili i 'Umer ibn 'Abdil'aziz i neki drugi učenjaci prvih generacija.

Dokaz ovih neumoljivih (doslovnjaka) jeste to što je Poslanik, s.a.v.s., odredio da se *zekatu-l-fitr* daje u određenim prehrambenim artiklima: datulama, suhom grožđu, pšenici i ječmu. Na nama je da se držimo odredaba Poslanika, s.a.v.s., i da svoje mišljenje ne suprotstavljamo sunnetu. Da su ova braća razmislila kako valja, ustanovili bi da oni takvim svojim stavom u suštini proturječe Poslaniku, s.a.v.s., makar se formalno držali njegovih odredbi. Hoću reći da pridaju pažnju formi sunneta a da zapostavljaju njegov duh.

Poslanik, s.a.v.s., je vodio računa o okolnostima mjesta i vremena, i naredio da se *zekatu-l-fitr* daje u hrani koju su ljudi konzumirali, jer je to bilo lakše za onoga koji daje i korisnije onome kome se daje.

Novci su u Arapa bili rijetki i do njih se teško dolazilo posebno među beduinima. Na drugoj strani, hrane su imali u izobilju, a i siromašni su je više trebali od novca, te je zato odredio da izdvajaju iz onoga što imaju. Čak je dopustio da, oni koji to mogu, *zekatu-l-fitr* daju u obranom osušenom mlijeku, kao što je bio slučaj sa beduinima koji su imali deve, goveda ili ovce.

Ako su se okolnosti izmijenile, novci postali lahko dostupni, a hrana rijetka, ili ako je siromah ne treba na bajram već treba druge potrebštine za sebe ili porodicu, onda je davaocu lakše, a siromahu korisnije da se *zekatu-l-fitr* daje u novcu. Postupiti ovako znači slijediti duh Vjerovjesničkoga uputstva i njegovu namjeru.

Samo u gradu kakav je Kairo mi danas imamo deset miliona muslimana. Ako bi ih zadužili da kao *zekatu-l-fitr* daju deset miliona *sa'a* pšenice, ječma, datula ili suhog grožda, gdje će ih naći? Kakve poteškoće i nevolje bi našli tragajući za ovim artiklima po selima ne bi li sakupili cijelu ili dio tražene količine. A Allah u našoj vjeri nije propisao ništa što je teško i želi da nam olakša a ne da nam oteža. Pretpostavi da su ih i našli s lahkoćom, šta siromah može uraditi s njima kad obično siromasi danas ne spremaju hljeb i ne peku sami, već ga kupuju gotova u pekari. Mi mu samo stvaramo probleme kad mu dajemo pšenicu u zrnu koju on kasnije mora prodavati. A ko će je kupiti kad niko više ne treba pšenicu u zrnu?

Pričali su mi neka braća da u zemljama gdje ulema zabranjuje da se *zekatu-l-fitr* daje u novcu kako oni koji su dužni dati *zekatu-l-fitr* kupuju sa ' datula ili riže za deset rijala i onda ga daju siromahu koji ga odmah proda istom trgovcu za rijal ili dva manje. I tako se jedan te isti *sa'* prodaje ko zna koliko puta, a u stvarnosti siromah je uzeo novac a ne hranu, s tim da je dobio manje nego da mu je direktno dat. On je taj koji gubi razliku između cijene koju je platio onaj ko mu je dao *zekatu-l-fitr* i cijene za koju je prodao datu mu hranu. Pitamo se: Je li Šeriat došao da štiti interese siromaha ili da im štetu nanosi? Je li Šeriat

formalan do ove mjere? I je li stvaranje poteškoća ljudima po ovakvim pitanjima slijeđenje Sunneta ili suprotstavljanje duhu Sunneta čiji je vječiti moto: "Olakšavajte, a ne otežavajte"!?

Zatim, oni koji ne odobravaju davanje *zekatu-l-fitra* u novcu dozvoljavaju njegovo davanje u drugim živežnim namirnicama koje sunnet ne spominje, ako su te namirnice prevladavajući prehrambeni artikl u jednom kraju.

Ovo je također jedno slobodnije tumačenje hadisa ili analogija na tekst u čemu oni slijede svoje imame i stoga u tome ne nalaze ničega lošeg. Po našem mišljenju, ova analogija je ispravna i ovo tumačenje je prihvatljivo.

Međutim, čemu onda odlučno odbijanje da se *zekatu-l-fitr* daje u novcu kad je njegova svrha da zadovolji potrebe siromašnih kako na blagdan ne bi prosili i molili i kad novac bolje ispunjava ovu ulogu od prehrambenih artikala?

Razlikovanje promjenljivog sredstva od trajnog cilja u hadisu

Jedan od uzroka nepravilnog i konfuznog poimanja Sunneta jeste i to što neki brkaju intencije i trajne ciljeve kojima Sunnet teži i privremene metode koje u određenim okolnostima vode ostvarenju željenog cilja. Tako ćemo vidjeti da se neki u potpunosti koncentriraju na sredstva i metode kao da su one svrha, iako onaj ko prodre u tajne Sunneta jasno otkriva da je cilj bitan i da je on stalan i nepromjenjiv, a da se sredstva mijenjaju sa promjenom sredine, vremena, običaja i drugih relevantnih faktora.

Iz prethodnog razloga nalazimo da mnogi koji izučavaju Sunnet i proučavaju Poslaničku medicinu usmjeravaju svoja istraživanja i trud na upoznavanje lijekova, hrane, trava i sjemenja koje je Poslanik, s.a.v.s., preporučio za upotrebu pri liječenju određenih bolesti i tjelesnih tegoba. Zato često citiraju poznate hadise iz ove oblasti kao što su: 'Najbolja metoda kojom se liječite jeste puštanje krvi.'[83]

Zatim: 'Najbolje čime se možete liječiti jesu puštanje krvi i kaz (*costus speciosus).*'[84]

Ili: 'Preponučujem vam alaj(evo drvo) jer je u njemu sedam lijekova...'[85]

Ili: 'Koristite ćurekat (*el-habbetu-s-sevda'*), mačkove brkove (divlji crni kim/*nigella sativa*), kukolj (*agrostema githago*) jer je u njemu lijek od svake bolesti osim smrti.'[86]

Ili: 'A u divljem ćurekatu (*el-habbetu-s-sevda'*) je lijek od svake

---

[83] Hadis bilježe Ahmed i Et-Taberani od Semire, a El-Elbani ga je uvrstio u *Sahihu-l--Džam 'i-s-sagir*.
[84] Bilježe ga Ahmed i En-Nesa'i od Enesa, a El-Elbani ga je uvrstio u *Sahihu-l-Džami'*.
[85] U *Sahihu-l-Džami'u* se veli da ga El-Bukhari prenosi od Ummu Qajs.
[86] Bilježi ga Ibn Madže od Ibn 'Umera, Ibn Hibban od Ebu Hurejre i Ahmed od Aiše. Vidi: *Sahihu-l-Džam'i-s-sagir*.

bolesti osim od smrti.'[87]

Konačno: 'Stavljajte na oči surmu (*el-ithmid)* jer ona izoštrava vid i pospješuje rast trepavica.'[88]

Moje je mišljenje da ovi i njima slični recepti nisu suština Poslanikove medicine, već je njen cilj očuvanje ljudskoga zdravlja i života, tjelesne vitalnosti i snage, i davanje tijelu prava na odmor kad se umori, na hranu kad ogladni i na liječenje kad oboli; i da liječenje ne negira vjerovanje u Božije određenje, niti je suprotno oslanjanju na Allaha, te da za svaku bolest ima lijeka. Zatim, njen cilj je priznavanje Allahova zakona o zarazi, zakonitosti karantina, briga za osobnu higijenu kao i za čistoću kuće i puta; potom zabrana zagađivanja voda i tla, briga za preventivnu medicinu, zabrana konzumiranja svega što šteti čovjeku bilo to opojno piće ili bilo koja štetna hrana i zagađena tečnost. Cilj Sunneta je i zabrana iscrpljivanja tijela makar se radilo o ibadetu, i legaliziranje olakšica u cilju očuvanja tijela i psihičkog uz fizičko zdravlje, te ostala uputstva i mjere Poslaničke medicine koje su primjenjive na svakom mjestu i u svakom vremenu.

Sredstva se mogu s vremena na vrijeme ili od sredine do sredine mijenjati i razlikovati. U stvari ona i jesu promjenjiva, i stoga kad hadis spominje neka sredstva, on nam samo daje instrukcije za dotičnu situaciju, i nema cilj da nas ograniči na njih ili da nam onemogući druga.

Štaviše kad i sam Kur'an izričito spominje neko sredstvo koje odgovara određenom mjestu i vremenu, to ne znači da smo dužni tu se zaustaviti i ne razmišljati o upotrebi savremenih sredstava u novim uslovima. Ne kaže li se u Časnom Kur'anu: *'I protiv njih pripremite koliko god možete snage i konja za boj da biste time zaplašili Allahove i vaše neprijatelje i druge osim njih.'* (El-Enfal, 60) Pa i pored toga niko ne kaže da se neprijatelju treba suprotstaviti samo konjima koje je Kur'an spomenuo. Naprotiv, svako ko ima razbora i razumije jezik i intencije Šeriata zna da su 'konji' našega doba tenkovi, borna kola i druga savremena oruđa.

---

[87] Muttefequn 'alejh, *El-Lu'lu'u ve-l-merdžan,* hadis br. 1430.

[88] Bilježi ga Et-Tirmidhi od Ibn 'Abbasa i veli za hadis da je *hasen-garib*. (Hadis br. 1757).

Hadisi koji govore o vrijednosti i velikoj nagradi za uzgajanje i posjedovanje konja, kao što je hadis: 'Za konjske je grive vezano dobro do Kijametskog dana, ratni plijen i nagrada kod Boga' se imaju primijeniti na svako novo borbeno sredstvo koje zamjenjuje konja u ratu ili je mnogo puta efikasnije. Slično je i sa hadisima o vrijednosti streljaštva. Kaže Poslanik, s.a.v.s.: 'Ko ispali strijelu na Allahovom putu, imaće toliku i toliku nagradu...' Ovo važi za gađanje strijelom, puškom, topom, raketom ili bilo kojim drugim sredstvom koje će budućnost otkriti.

Vjerujem da i izbor misvaka, kao sredstva za održavanje higijene zuba treba gledati kroz istu prizmu. Cilj je čistoća usta kako bi Gospodar bio zadovoljan, kako se kaže u hadisu: 'Misvak čisti usta i zadovoljava Gospodara'. Međutim, da li je misvak sam po sebi svrha ili je on bio prikladno sredstvo do koga se moglo lahko doći na Arabijskom poluotoku, pa ga je Poslanik, s.a.v.s., preporučio jer je vršio ulogu, a njegovo nabavljanje nije predstavljalo poteškoću? Nema zapreke da se ovo sredstvo zamijeni drugim sredstvom u onim društvima gdje nije lahko doći do odgovarajućeg drveta, sredstvima koje je moguće proizvesti u ogromnim količinama koje će zadovoljiti milione, kao što je četkica.

Neki pravnici su takvo što još davno dopustili. Tako autor *Hidajetu-r-ragiba*, djela u hanbelijskom mezhebu, veli: 'Misvak se može napraviti od eraka, palmine grane, masline ili čega drugog što ne ranjava, ne škodi i ne raspada se. Pokuđeno je koristiti drvo koje ranjava, škodi ili se raspada. A primjer misvaka koji škodi jeste onaj od šipka, bosiljka, metljike i sličnog. Ne postupa po Sunnetu onaj ko usta ispire nečim drugim osim drvetom.' Međutim, priređivač knjige, šejh 'Abdullah el-Bessam, od En-Nevevija prenosi da je rekao: 'Bilo što da se upotrijebi prilikom čišćenja usta, a što odstranjuje neugodan miris (so, krpa, prst i sl.), čišćenje će biti potpuno. Ovo je mišljenje Ebu Hanife koji se poziva na opštu poruku tekstova.'

A u *Mugniju* se kaže: 'Sunnet je ostvaren u onoj mjeri u kojoj je ostvareno čišćenje, i neće se ostaviti dio Sunneta ako ga je nemoguće u

potpunosti ostvariti.' Još veli da je ovo ispravno mišljenje.[89]

Na osnovu ovoga vidimo da četkica i zubna pasta mogu zamijeniti misvak u naše doba, posebno u kući poslije jela i prije spavanja.

Ovdje treba spomenuti i neke hadise o adabima sofre kao što je oblizivanje zdjele, prsta i slično. Imam En-Nevevi u *Rijadu-s-salihinu* spominje grupu njih. Tako El-Bukhari i Muslim prenose od Ibn 'Abbasa, r.a., da je Poslanik, s.a.v.s., rekao: 'Kada neko od vas završi jelo, neka ne briše prste dok ih ne obliže.'[90]

Muslim od Ka'b ibn Malika prenosi da je rekao: 'Vidio sam Božijeg Poslanika, s.a.v.s., kako jede sa tri prsta koje bi oblizao kad bi završio.'[91]

A od Džabira, r.a., se bilježi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., naredio da se prsti i zdjela oližu, a onda rekao: 'Vi zaista ne znate u kome dijelu vaše hrane je blagoslov.'[92]

A od Enesa, r.a., bilježi da je rekao: 'Božiji Poslanik bi, kad bi jeo, oblizao tri prsta (s kojima je jeo) i rekao: 'Kada nekom od vas ispadne zalogaj neka ga uzme, nek odstrani sa njeg prašinu i neka ga pojede i neka ga ne ostavi šejtanu', i naredio nam je da oližemo posudu i rekao: 'Vi doista ne znate u kom dijelu vaše hrane je berićet.'[93]

Onaj ko ove hadise uzme doslovno može razumjeti da je Poslanikov Sunnet jesti sa tri prsta, olizati ih, te olizati posudu iz koje se jelo. Stoga će možda s negodovanjem i prijekorom gledati na onoga ko jede kašikom, jer takav po njegovu mišljenju postupa suprotno Poslanikovoj naredbi i oponaša nevjernike.

Istina je, međutim, da je duh Poslanikove tradicije koji se može prepoznati u ovim hadisima njegova, a.s., skromnost, zahvalnost Uzvišenom Allahu na blagodati hrane, nastojanje da se ništa od nje ne baci neiskorišteno kao što se dešava sa ostacima hrane u sudu ili

---

[89] Vidi: 'Abdullah el-Bessam, *Nejlu-l-me'arib*, 1/40.
[90] Muttefequn 'alejh. *El-Lu'lu'u ve-l-merdžan*, hadis br. 1320.
[91] Sahih Muslim, hadis br. 2032.
[92] Sahih Muslim, hadis br. 2033.
[93] Sahih Muslim, hadis br. 2034.

zalogajima koji ispanu nekom za jelom pa se oholi da ih podigne i pojede pokazujući time svoje bogatstvo i imućnost, i u namjeri da ne čini kao što rade siromašni i polugladni koji nastoje iskoristiti svaki zalogaj makar to bio zalogaj hljeba.

Plemeniti Poslanik smatra da svaki zalogaj koji se baci odlazi šejtanu. Ovo je moralna, duhovna i ekonomska lekcija u isti čas. Kad bi se muslimani držali ove poruke, ne bismo svaki dan, ili bolje rečeno poslije svakog obroka, gledali ostatke hrane u vrećama i kantama za smeće. Kad bi se procijenila vrijednost odbačene hrane na nivou Ummeta, uspostavilo bi se da se radi o milionima. Što reći za mjesec ili godinu?

Ovo je svrha ovih hadisa i njihov duh. Možda će čovjek sjesti na zemlju, jesti prstima i oblizati ih slijedeći Sunnet, a da u sebi nema truna skromnosti, zahvalnosti i ekonomske etike u upotrebi blagodati hrane, a što su tri cilja kojima teže propisi o jelu i piću.

Od čuda koje sam čuo jeste i priča jednog učenjaka koji kaže da je bio u posjeti nekoj muslimanskoj zemlji u Aziji i u njihovim toaletima našao gomile malih kamenčića. Upitao ih je za tajnu pa su mu rekli: 'Njima se čistimo slijedeći i oživljavajući Poslanikovu praksu!' Trebalo je da svoje džamije popode šljunkom slijedeći Sunnet i da na njima ne prave vrata koja se zatvaraju, pa da u njih jutrom i večeri ulazi paščinje, slijedeći Sunnet, i da ih pokriju palminim granjem, i osvijetle uljenim lampama, slijedeći praksu Božijeg Poslanika! Ali, njihove džamije su dekorisane, zastrte tepisima i osvijetljene električnim lusterima!

Mekanska vaga i medinska pregršt

U ovu kategoriju spada i hadis: "Kad vagate, vagajte kao što Mekelije vagaju, a kad mjerite, mjerite kao što Medinelije mjere."[94]

---

[94] *Sunenu Ebi Davud: Kitabu-l-Buju'*, hadis br. 3340; *Sunenu-n-Nesa'i*, 7/281; *Sahihu Ibni Hibban*: *El-mevarid*, hadis br. 1105, Et-Tahavi, *Muškilu-l-athar*, 2/99; El-

Ovaj hadis sadrži progresivnu Poslaničku uredbu - da se poslužimo rječnikom savremenika - s obzirom na vrijeme u kojem je izrečen. Cilj ove uredbe je bilo standardizacije mjernih jedinica kojima se ljudi koriste pri kupoprodaji i drugih vidova transakcija i razmjene dobara, upućujući ih na najpreciznije mjerne jedinice koje su tada poznavali.

Kako su Mekelije bili trgovci i u kupoprodajnim trasankcijama koristili metalne novce koje su vagali okama[95], *mithqalima* (4,68gr.), dirhemima (3,12gr.) i danecima (1/6 dirhema) i sl., to su svu svoju pažnju usredsredili na preciznost i regulisanje ovih mjera te njihovih dijelova ili uvećanih vrijednosti. Otuda nije nikakvo čudo da njihove mjerne jedinice za težinu budu ozvaničene i standardizovane kao mjere po kojima se imaju upravljati ljudi kod eventualnih nesporazuma. Na temelju prethodnog, ovaj hadis i određuje da 'Kad vagate, vagajte kako Mekelije čine...'

A pošto su Medinelije bili zemljoradnici i voćari, i kako su posjedovali voće i žitarice, to su se usmjerili na precizno određivanje *mudda, sa'a*[96] i drugih zapreminskih mjera zbog njihove svakodnevne upućenosti na te mjere.

Ono što želimo na osnovu prethodnog ustvrditi jeste da Poslanikova odluka da se pri vaganju služi mekanskim, a pri mjerenju medinskim mjernim jedinicama, spada u kategoriju sredstava i metoda koje se mijenjaju u zavisnosti od vremena, mjesta i situacije, te da to

---

Bejheqi, *Sunen*, 6/31, od Ibn 'Umera. Vjerodostojnim ga drže Ibn Hibban, Ed-Darequtni, En-Nevevi i Ebu-l-Feth el-Qušejri kako veli hafiz Ibn Hadžer u *Et-Telkhi-u*. Egipatsko izdanje, 2/175. El-Elbani ga spominje u *Silsiletu-l-ehadithi-s-sahiha*, hadis br. 165 u 1. tomu. (Pod vaganjem (*mizan*) mislimo na mjerenje materijala jedinicama za masu, a pod mjerenjem (*mikjal*) mislimo na zapreminsko mjerenje. - Nap. Prev.)

[95] Oka ili unca zlata teži 31,7475 gr., a oka srebra 112,512 gr. Za ostale tvari oka u Halebu iznosi 320 gr., Jerusalemu 240 gr., Bejrutu 213,3gr. i Kairu 34,44gr. - Napomena prevodioca prema *Mu'džemu lugati-l-fuqaha'*, Muhammed Revvas Qal'adži (Bejrut: Dbrru-n-Nefa'is, 1996) i Arapsko-srpskohrvatskom rječniku Dr. Teufika Muftića.

[96] *Mudd* iznosi 1,032 l. ili 815,39 gr. kod hanefija, i 0,687 l. ili 543 gr. u ostala tri mezheba. Kod svih *sa'* iznosi četiri *mudda*. Nap. Prev. prema *Mu'džemu lugati-fuqaha'*.

nije čin *'ibadeta* koga se ima prihvatiti i preko koga se ne smije prekoračiti.

Sam cilj hadisa ne može izmaći iz vida razumnu čovjeku a njega smo već spomenuli kada smo govorili o standardizaciji mjerila opredjeljujući se za najpreciznije mjere koje su tada ljudi poznavali. Iz ovog razloga, ni jedan musliman ne smatra griješnim upotrebu mjernih jedinica SI (metričnog) sistema kao što su kilogram, te od njega veće i manje jedinice sve zbog preciznosti i lahkoće u obračunavanju kojom se odlikuje. Niko takav postupak ne drži suprotnim hadisu. Zato ga ovovremeni muslimani i koriste u mnogim zemljama i to im niko ne osporava. Isto vrijedi i za metrične jedinice kad je u pitanju mjerenje dužina, sve dok je cilj postizanje preciznosti i jednoobraznosti. Mudrost je izgubljena stvar vjernika; gdje god je nađe, najpreče je da je on uzme.

Ustanovljavanje početka mjeseca na osnovu optičkog viđenja mlađaka

Možemo ovdje uvrstiti i poznati sahih hadis u kome se kaže: 'Zapostite kad ga (mlađaka) vidite i mrsite kad ga vidite. A ako bude oblačno, onda računajte trideset dana ša'bana.' Ili u drugoj verziji: 'A ako bude oblačno namirite ša'ban na trideset dana.' Ovdje pravnik može reći: Časni hadis aludira na cilj i određuje sredstva za njegovo postizanje. Sam cilj hadisa je očevidan i jasan, a sastoji se u postu cijelog Ramazana tako da se ne propusti ni jedan njegov dan ili posti dan nekog drugog mjeseca odnosno ša'bana ili ševvala. To je bilo moguće ostvariti utvrđivanjem početka i kraja mjeseca metodom jednostavnom i dostupnom većini ljudi, a koja im neće predstavljati poteškoće niti opterećenje u vjeri.

U to doba fizičko viđenje mlađaka je bilo jednostavno i većini svijeta dostupna metoda te ju je hadis stoga i odredio. U protivnom, da ih je zadužio da početak i kraj Ramazana utvrđuju nekom drugom metodom, kao što su astronomski proračuni, zadao bi im poteškoće i doveo bi ih u nevolju, jer u to doba Ummet nije znao ni pisati ni računati. A Allah Svojim robovima želi da olakša a ne da oteža. Sam Poslanik za sebe veli: 'Allah me je poslao učiteljem koji olakšava a nije

me poslao da otežavam.'[97]

Dakle, ako se pronađe drugo sredstvo koje je sposobnije da ostvari cilj iz hadisa, koje je manje podložno grešci, prividu i laži u utvrđivanju početka lunarnog mjeseca... i ako to sredstvo više nije teško dostupno već lahko ostvarivo, ako više nije iznad mogućnosti Ummeta u kome danas imamo stručnjake i eksperte u astronomiji, geologiji i fizici svjetskoga glasa i renomea..., i ako je ljudsko znanje otišlo tako daleko, da je čovjeku omogućilo da se spusti na taj isti mjesec, da hoda po njegovoj površini i da na Zemlju donese uzorke njegove prašine i stijena!...; ako stvari tako stoje, zašto onda uporno insistiramo na sredstvu koje nije samo sebi svrha, a zapostavljamo cilj čijem ostvarenju hadis teži?

Hadis potvrđuje ustanovljenje početka mjeseca na osnovu svjedočenja jednog ili dvojice ljudi koji ustvrde da su golim okom vidjeli mlađak, jer je to tada bila jedina moguća metoda koja je ujedno odgovarala razvojnom stupnju Ummeta. Zar je moguće onda da se odbaci metoda koja ne griješi, ne obmanjuje i ne laže; metoda koja je dostigla stupanj izvijesnosti i stopostotnu tačnost? Zar je pojmljivo da se odbaci metoda kojom se može ujediniti Ummet širom zemaljske kugle i kojom se može staviti tačka na vječite i brojne razlike u zapaštanju, mršenju i određivanju bajrama koje ponekad znaju biti i po tri dana između dvije bliske zemlje.[98] To je nerazumljivo i neprihvatljivo sa stanovišta i nauke i vjere. Sigurno je da su samo jedni u pravu, a svi ostali u krivu bez ikakve dvojbe.

Oslanjanje na precizne astronomske proračune, što je danas najbolja metoda da se ustanovi početak lunarnih mjeseci, je obavezno prihvatiti po principu prioritetne analogije (*qijasu-l-evla*), što znači da Sunnet koji nam preporučuje oslanjanje na slabije sredstvo podložno sumnji i neispravnosti kakvo je viđenje golim okom, ne može odbaciti metod koji preciznije, bolje i kvalitetnije ostvaruje cilj i koji Ummet

---

[97] Bilježe ga Muslim i drugi.

[98] Hidžretske 1409. godine Saudijska Arabija, Kuvajt, Katar, Bahrein, Tunis, i neke druge zemlje su zapostile u četvrtak, 6. aprila 1989., a na osnovu vijesti o viđenju mlađaka u Saudijskoj Arabiji. U petak su zapostili Egipat, Jordan, Irak, Alžir, Maroko i još neke zemlje, da bi Pakistan, Indija, Oman, Iran i još neke muslimanske zemlje zapostile tek u subotu!

izvodi iz žestokih neslaganja oko ustanovljavanja početka posta, Ramazanskog i Kurban-bajrama i pomaže ostvarenju jedinstva kome pozivaju njegovi obredi, simboli i koje je u tijesnoj vezi s najznačajnijim postulatima njegove vjere, koja se tako sudbonosno tiče njegova života i duhovne strukture. Ti metodi jesu pouzdani astronomski proračuni.

Veliki učenjak i muhaddis Ahmed Šakir, rahimehullah, je do istog zaključka došao drugim putem. On se opredijelio za utvrđivanje početaka lunarnih mjeseci astronomskim proračunima tvrdeći da je pravni propis o oslanjanju na viđenje obrazloženo razlogom koga jasno identificira i sam Sunnet. Kako taj razlog više ne postoji, to i propis zasnovan na njemu treba biti dokinut, jer je opšteprihvaćeno da propis slijedi svoj razlog (*el-hukmu jeduru ma' 'illetihi vudžuden ve 'ademen*). Ako ima razloga, ima i propisa, i obratno.

Čini nam se uputnim ovdje prenijeti njegove riječi doslovno s obzirom na njihovu snagu i uvjerljivost. U svojemu traktatu 'Počeci arapskih mjeseci' on, da mu se Allah smiluje, kaže:

> Nema sumnje da Arapi prije islama i na njegovom samom početku, nisu posjedovali precizno i stručno znanje o astronomskim disciplinama. Bio je to nepismen narod koji nije ni pisao, ni računao. A ko je ponešto od toga i poznavao, bile bi to obično elementarne činjenice ili površne i nebitne pojedinosti koje je saznao posmatranjem, praćenjem ili ih je pak od drugih čuo. To njihovo znanje nije bilo saznavano na matematičkim osnovama ili na pouzdanim argumentima koji bi se naslanjali na neupitno tačne premise. Stoga je Poslanik, s.a.v.s., odredio da se početak lunarnih mjeseci za potrebe obredoslovlja utvrđuje relativno pouzdanom i jednostavnom metodom dostupnom svakom od njih ili većini njih. Bilo je to viđenje mlađaka golim okom. Tada je to bio najpouzdaniji i najprecizniji način za određivanje vremena obreda i ibadeta. Na taj se način postizala relativna izvijesnost i pouzdanost u okviru mogućnosti tadašnjih muslimana, a Allah nikoga ne zadužuje preko njegovih mogućnosti.
>
> Nije bilo u skladu s mudrošću Zakonodavca odrediti da se počeci lunarnih mjeseci imaju ustanovljavati na osnovu astronomskih proračuna kad sjedilački Arapi o tome nisu znali ništa, a da ne govorimo o većini njih koji su vodili beduinski život i do kojih su vijesti iz urbanih sredina stizale s vremena na vrijeme, a ponekad i u veoma velikim

vremenskim intervalima. Da im je odredio da se oslanjaju na proračune i astronomiju, prouzročio bi im nerješive poteškoće u vremenu kad su tek rijetki među beduinima ponešto načuli o tome, ako su bili takve sreće, i kada su sjedilački Arapi u tome samo slijedili nekolicinu matematičara i astrologa od kojih su većina, ili svi do jednoga, bili jevreji ili kršćani.

Kasnije su muslimani osvojili ogromne prostore, preuzeli znanstvena istraživanja u svoje ruke, usavršili se u svim znanstvenim disciplinama, preveli na arapski dostignuća ranijih generacija, te sami dali doprinos njihovu razvoju, otkrili mnoge nepoznanice i prenijeli ih svojim nasljednicima. Od tih znanosti je bila i astronomija sa svojim ograncima.

Većina pravnika i muhaddisa nisu poznavali astronomiju ili su znali samo elementarne stvari, dok neki, ili tačnije mnogi od njih, nisu imali povjerenja u one koji su je poznavali već su neki od njih one koji se bave astronomijom optuživali za novotarstvo u vjeri i zabludu, a sve pod pretpostavkom da astronomija one koji se njome bave navodi na prizivanje znanja o onome što se ima desiti (astrologija). Neki su to doista i činili, pa su tako naudili i sebi i svome znanju, te se stoga i pravnicima može oprostiti njihov stav. Oni pak pravnici i alimi koji su dobro poznavali ove nauke, nisu mogli odrediti stvarnu poziciju tih nauka u odnosu na vjeru i Šeriat već su oprezno na nju samo aludirali.

Tako su stvari izgledale u vremenu kad kozmološke nauke nisu bile rasprostranjene u mjeri u kojoj su to bile vjerske i druge znanosti, i kad on još nisu počivale na provjerenim znanstvenim načelima.

A ovaj časni i veličanstveni Šeriat ostaje dovijeka, dok Allah ne odluči da okonča život na ovome svijetu. To je zakon za sve narode i sva vremena. Zato u tekstovima Knjige i Sunneta nalazimo ukazanja na ono što će vrijeme donijeti, pa kad se ti nagovještaji ostvare, ti se tekstovi imaju njima tumačiti i u njihovu svjetlu razumijevati, makar ih naši prethodnici bili i pogrešno protumačili.

A autentični Sunnet je ukazao na ovo o čemu govorimo. Tako El-Bukhari bilježi od Ibn 'Umera da je Poslanik, s.a.v.s., rekao: 'Mi smo neuk narod. Ne pišemo i ne računamo. Mjesec je nekad ovoliko drugi put onoliko...' (Hoće reći jednom dvadeset i devet, a drugi puta trideset dana.)[99]

---

[99] *Sahihu-l-Bukhari, Kitabu-s-savm.*

A Malik u *Muvetta'u*[100], El-Bukhari i Muslim u svojim *Sahihima* i drugi ga bilježe sljedećim riječima:

> 'Mjesec je dvadeset i devet dana pa ne postite dok ne vidite mlađak, i ne mrsite (misli se na prekid Ramazana) dok ga ne vidite. A ako bude oblačno, računajte trideset dana ša'bana.'

> Naši prijašnji učenjaci, Allah im se smilovao, su ispravno razumjeli značenje hadisa ali su ga pogrešno primijenili. Jedno od njihovih mišljenja jeste ono hafiza Ibn Hadžera[101] koji veli: 'Pod računom se u hadisu misli na proračune o kretanju nebeskih tijela o čemu su oni tek ponešto znali. Stoga je post i druge obrede vezao za viđenje kako bi ih riješio poteškoća oko izučavanja astronomije. A propis za post ostaje da važi makar se iza njih i našao onaj ko je poznaje. Štaviše, kontekst hadisa se protivi vezivanju propisa za astronomiju, što pojašnjavaju njegove, a.s., riječi u prethodnom hadisu: '...A ako bude oblačno onda upotpunite ša'ban na trideset dana'. Nije im rekao da pitaju astronome. Mudrost je u tome da svi nosioci obaveza (*mukellefun*) u slučaju oblačnog vremena poste podjednak broj dana i tako izbjegnu neslogu i sukob. Neki smatraju da se u takvoj situaciji treba obratiti na poznavaoce astronomije, a to su rafidije.[102] Od nekih se pravnika prenosi da su imali isto mišljenje. Međutim, El-Badži veli: 'Konsenzus prethodnika pobija ovo mišljenje.' I Ibn Bezize kaže: 'To je neispravno mišljenje, jer Šeriat zabranjuje bavljenje astronomijom, s obzirom da je riječ o nagađanju i procjenama i da u njoj nema izvijesnih ili relativno izvijesnih činjenica. K tome, da je određivanje obreda

---

100 *El-Muvetta',* I/269.
101 *Fethu-l-Bari,* 4/108-109.
102 Ne znamo na koga Ibn Hadžer misli kad kaže *rafidije*? Ako misli na duodecimalne ši'ije, koliko znamo, oni ne dozvoljavaju određivanje mjeseci prema astronomskim proračunima. Ako pak misli na nekog drugog, ne znamo ko su ti! Šejh Ahmed Šakir veli: 'Mislim da ima na umu *isma'ilije* jer se od njih prenosi da su to govorili.' (Dževher, rodonačelnik i utemeljitelj fatimijske dinastije isma'ilijskog mezheba u Egiptu (358-567 H./969-1171) je osnivanjem države koja je bila utjelovljenje ekstremnog *ši'izma, isma'ilizma* / u ortodoksnim sunnijskim krugovima često pomalo pežorativno zvanog *'refd'* ili *rafidizam,* u Egiptu proveo niz pravnih reformi dovodeći dotadašnji (*malikijski*) pravni sustav Egipta u sklad s *'fatimijskim'* mezhebom. Između ostalog je uveo kalendar na koga se imalo oslanjati pri određivanju početka mjeseci umjesto na optičko osmatranje mlađaka. Vidi: Amin Haji. 'Institutions of Justice in Fatimid Egypt (358-567/969-1171)' u *Islamic Law and Historical Contexts*. Ed. Aziz al-Azmeh. London: Routledge, 1988, 198.) Moguće je da se riječi Ibn Hadžera odnose na njega. - Nap. Prev.)

povezano s astronomskim proračunima to bi bilo gatanje s obzirom na mali broj stručnih ljudi.' Ovo je ispravno tumačenje u smislu da se ima oslanjati na viđenje mlađaka, a ne na proračun. Međutim, pogrešno je zaključiti da i u slučaju pojave većeg broja stručnjaka propis ostaje da vrijedi (tj. da se ima oslanjati samo na viđenje). Zaključak je pogrešan jer je naredba o oslanjanju na viđenje došla obrazložena eksplicitnim razlogom, a to je da su oni bili narod koji nije znao ni čitati ni računati. A propis se primjenjuje tamo gdje za njega postoji razlog, i obratno. Dakle, ako je Ummet prestao biti nepismen, i počeo pisati i baviti se astronomijom, hoću reći ako se u njemu našlo onih koji poznaju te znanosti i ako svi ljudi mogu sa sigurnošću i pouzdanjem izračunati početak lunarnog mjeseca i ako se mogu pouzdati u te proračune kao i u viđenje golim okom ili bolje...; ako su se okolnosti generalno izmijenile u tolikoj mjeri, i ako više ne postoji razlog nepismenosti, onda se Ummetu obaveza obratiti na ono što je izvijesno i pouzdano, i da se u određivanju početka lunarnih mjeseci oslanjaju samo na astronomiju, i da se ne služe viđenjem osim kad nisu u mogućnosti doći do znanja o njima na drugi način, kao što je slučaj sa ljudima u pustinjama ili selima do kojih ne dopiru pouzdane vijesti od astronoma.

Ako je obaveza obratiti se na astronomske proračune zbog iščeznuća razloga zbog koga je ta praksa bila zabranjena, onda je obavezno prihvatiti astronomske proračune za mlađake i odbaciti ideju o mogućnosti ili nemogućnosti videnja mlađaka. Tako bi stvarni početak lunarnog mjeseca bio one noći u kojoj mlađak izade iza zalaska sunca makar jedan trenutak.'[103]

Ovo moje mišljenje nije usamljeno, s obzirom da su brojni primjeri u Šeriatu koji potvrđuju pravilo da se propis mijenja u zavisnosti od stanja nosilaca obaveza, a što je dobro poznato kako stručnjacima tako i običnim vjernicima. Jedan od takvih primjera je i propis o kome govorimo. Tako hadis 'A ako bude oblačno onda proračunajte / procijenite' u drugoj verziji glasi: 'A ako bude oblačno upotpunite ša'ban na trideset dana'. Učenjaci su prvu nejasnu (*mudžmel*) predaju 'onda procijenite ili proračunajte' protumačili u svjetlu druge jasne (*mufesser*) verzije 'onda upotpunite ša'ban na trideset dana.' Međutim veliki imam šafijske pravne škole, ili tačnije, imam svoga vremena

[103] Odabrano je mišljenje kod stručnjaka da treba sačekati kratak vremenski period nakon zalaska sunca u kome se mlađak može pojaviti, tako da ga se može vidjeti i golim okom, a to je nekih petnaest do dvadeset minuta.

Ebu-l-'Abbas Ahmed ibn 'Umer ibn Surejdž[104] je uskladio ove dvije predaje ne tumačeći jednu drugom već smatrajući da svaka od njih važi za određenu situaciju. Tako je smatrao da Poslanikove riječi 'u tom slučaju procijenite / proračunajte' znače: procijenite na osnovu astronomskih proračuna, i da su upućene stručnjacima u toj nauci, a da su riječi 'u tom slučaju upotpunite ša'ban tridesetim danom' upućene običnom svijetu.[105]

Ovo moje mišljenje skoro da je identično mišljenju Ibn Surejdža, s tom razlikom da on smatra oslanjanje na astronomiju obaveznim samo u slučaju oblačnog vremena kada je mlađak nemoguće vidjeti golim okom i što to smatra obavezom za manjinu, s obzirom na mali broj poznavalaca astronomije u njegovo doba, nepovjerenje u njih i njihove proračune i ograničene mogućnosti i sporost u prenošenju vijesti o utvrđivanju početka mjeseca u druge krajeve. Ja opet držim da se uvijek i svi ljudi imaju oslanjati na precizne, provjerene i pouzdane astronomske proračune zbog sredstava komunikacija u naše doba koja omogućuju brzo prenošenje i emitiranje vijesti. Samo rijetkim je dopušteno da se oslanjaju na viđenje mlađaka golim okom i to uglavnom važi za one do kojih ne stižu vijesti i koji ne nalaze pouzdanih stručnjaka u oblasti astronomije.

Smatram da je ovo moje mišljenje najispravnije i najbliže ispravnom razumijevanju i pravilnom tumačenju hadisa koji se prenosi na ovu temu.'[106]

Ovo je pisao učeni Šakir prije više od pola stoljeća, u mjesecu dhu-l-hidždžetu 1357. H. ili u januaru 1939. god. U to doba astronomija

[104] Često se greškom kaže da je sin Šurejha što je greška u prepisivanju, a riječ je o alimu koji je umro 306. H. Bio je učenik Ebu Davuda, autora poznatog *Sunena*. Ebu Ishak za njega u djelu *Tabeqatu-l-fuqaha'* (str. 89) kaže: Bio je jedan od velikana šafijske pravne škole i imama muslimana, i bio je učeniji od svih Šafi'inih učenika pa čak i od El-Muznija.' Pohvalne zabilješke o njegovu životu i imanu se nalaze u djelu *Tarikh Bagdad* od El-Khatiba (4/278-290) i *Tabeqatu-l-šafi'ijje* od Ibnu-s-Subkija (2/67-96)

[105] Vidi: *Šerhu-l-Qadi Ebi Bekr Ibni-l-'Arebi 'ale-t-Tirmidhi*, 3/207-208.; *Tarhu-l--tethrib*, 4/I I I-I 13. i *Fethu-l-Bari*, 4/104.

[106] Ahmed Šakir, *Risale: Eva'ilu-š-šuhuri-l-'arebijje*, Mektebetu Ibn Tejmijje, 7-17. (Ovo je kratko djelo kod nas preveo i za njeg predgovor napisao rahmetli Husein Đozo. Vidi: Ahmed Muhammed Šakir. Početak arapskih mjeseci. Sarajevo: Biblioteka Glasnika IVZ (Stara serija, Knjiga 3), 1941, 16-23. Kako smo za ovaj prijevod saznali naknadno, prijevod izvoda iz djela citiranih u gornjem tekstu je naš. - Nap. Prev.)

se još uvijek nije bila razvila u mjeri u kojoj je to danas, kada je čovjeku omogućila da se otisne u kosmos i spusti na Mjesec. Ova znanost je danas dostigla veliku preciznost de je mogućnost greške u proračunu jedne sekunde u omjeru 1: 100 000!!!

Pređašnje riječi je napisao šejh Šakir koji je, prije svega ostalog, bio tradicionista (*muhaddith*), i koji je svoj život, rahimehullah, proveo u službi Hadisa i odbrani vjerovjesničkog *Sunneta*. Dakle, bio je to čisti tradicionalista (*selefija*); čovjek koji je slijedio Poslanika a nije izmišljao novotarije. Međutim on, rahimehullih, tradicionalizam (*es-selefijje*) nije shvatao kao slijepo prihvatanje svega onog što su rekle prethodne generacije, već je vjerovao da je istinski tradicionalizam u slijeđenju njihova puta, njihove metodologije i duha. Mi smo pozvani da ulažemo trud u rješavanju problema našega vremena kao što su oni rješavali probleme svoga vremena, da rješenja za svoju realnost tražimo u svojim a ne njihovim umovima, i da se pri tom ne ograničavamo ničim drugim do li jasnim šeriatskim propisima, njihovim eksplicitnim tekstovima i generalnim intencijama.

Ovoga sam ramazana (1409. H.) pročitao poduži članak jednog uvaženog šejha[107] koji tvrdi da vjerodostojni Poslanikov hadis: 'Mi smo narod koji niti čita niti računa', sadrži zabranu računanja (odnosno bavljenja astronomijom kako to muhaddisi vele - Nap. Prev.) i oslanjanja Ummeta na njeg. Da je to tačno, onda bi bilo tačno i da hadis zabranjuje pisanje i upotrebu pisma, jer je hadis spomenuo dvije stvari kojima dokazuje nepismenost Ummeta: pisanje i računanje. A niko ni od prethodnika ni od savremenika nije rekao da je pisanje i čitanje pokuđena ili nepoželjna pojava u Ummetu. Naprotiv, pisanje je jedan od zahtjeva vjere na što upućuju Kur'an, Sunnet i konsenzus učenjaka Ummeta. A prvi koji je počeo pozivati pismenosti bio je Poslanik, s.a.v.s., kao što je poznato iz njegove biografije i njegova stava prema zarobljenicima Bedra.

Neki opet vele da nam Poslanik, s.a.v.s., nije propisao bavljenje računom i astronomijom niti nam je naredio da se na njeg oslanjamo,

[107] Bio je to uvaženi šejh Salih ibn Muhammed el-Luhajdan, predsjednik Visokog sudskog vijeća u Kraljevini Saudijske Arabije. Članak je objavljen u *Ukazu* kao i drugim dnevnim novinama u Kraljevini 21. ramazana 1409. H.

već nam je naredio da se upravijamo 'viđenjem' i da po njemu određujemo početak lunarnih mjeseci. Ova primjedba je pogrešna, ili je namjerno pogrešna, iz dva razloga:

1. Nije razumno da Poslanik naredi oslanjanje na astronomiju u vremenu kad je Ummet bio nepismen; u vremenu kad nije ni pisao ni računao. Iz tih razloga je propisao metod koji odgovara mjestu i vremenu, a to je bilo posmatranje golim okoin, što je u to doba bila metoda dostupna svim ljudima. Međutim, ako se iznađe drugo sredstvo koje je tačnije, preciznije, pouzdanije i manje podložno grešci, onda u *Sunnetu* nema zapreke da to sredstvo bude iskorišteno.

2. Sam nas Sunnet doista upućuje na oslanjanje na astronomiju u slučaju oblačnog vremena. Riječ je o hadisu koga imam El-Bukhari u poglavlju o postu svoga Sahiha prenosi svojim čuvenim "zlatnim lancem" od imami Malika, on od Nafi'a, a on od Ibn 'Umera, a u kome se kaže da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., govorio o Ramazanu, a potom rekao: 'Nemojte postiti dok ne vidite mlađak i ne slavite bajram dok ga ne vidite. A ako bude oblačno, onda procijenite/ izračunajte (*faqdiru leh*).'

Pod procjenom ili proračunom koji nam je naređen vrlo se lahko mogu podvesti astronomski proračuni za onog ko ga dobro poznaje i koji na taj način može doći do rezultata koji ulijevaju dozu sigurnosti. A ti proračuni danas se mogu svrstati u kategoriju neupitnih istina kao što je poznato svakom onome koji iole poznaje savremenu znanost i dostignuća koja je ostvario čovjek koga njegov Gospodar naučava onome što nije znao.

Već dugo godina pozivam da se oslonimo na precizne astronomske proračune pa makar u smislu odbacivanja mogućnosti pojave mlađaka u određenim danima, ako već na osnovu tih proračuna ne želimo utvrđivati početke mjeseci. Cilj mi je da se umanje velike razlike među nama koje se pojavljuju svake godine kad zapaštamo i slavimo bajrame, a koje znaju ponekad biti i tri dana između nekih muslimanskih zemalja. Kad tražimo da se muslimani upravljaju prema astronomskim proračunima, makar u smislu odbacivanja mogućnosti pojave mlađaka u nekim danima, onda pozivamo da se nastavi praksa utvrđivanja mjeseca na osnovu viđenja mlađaka golim okom, uzimajući

tako u obzir mišljenje većine pravnika našega doba. Međutim, ako astronomija kaže da je nemoguće u nekoj noći vidjeti mlađak jer se te noći mlađak ne pojavljuje ni u jednom dijelu islamskog svijeta, onda smatram da je obavezno bez razmišljanja odbaciti mišljenja navodnih svjedoka da su vidjeli mlađak jer ih činjenice koje su pouzdanim matematičkim putem ustvrđene opovrgavaju. Štaviše, u takvim noćima od ljudi ne treba ni tražiti da iščekuju mlađak i ne treba otvarati vrata šeriatskih sudova i vjerskih institucija onima koji žele posvjedočiti da su vidjeli mlađak. To je mišljenje koga sam odabrao i koga sam zastupao u fetvama, predavanjima i brojnim programima. A onda je Allah htio da na isto ovo mišljenje, samo detaljno obrazloženo, naiđem kod jednog od velikih pravnika šafijske pravne škole, imama Teqijjuddina es-Subkija (u. 765. H.) za koga su rekli: 'On je zaista dostigao stepen mudžtehida'.

Es-Subki u svojim Fetvama veli da je obaveza kadije da odbaci kao neosnovane tvrdnje ljudi koji tvrde da su vidjeli mlađak u noćima za koje astronomi kažu da se u njima ne može vidjeti mlađak, jer veli, 'astronomski proračuni nam pružaju potpuno izvjesno znanje, dok su svjedočenja i vijesti (od jednog ili grupe) neizvjesna, a ono što jc neizvjesno, ne može oponirati ničemu što je izvjesno, a kamoli da mu se da prednost.'

On dalje kaže da je na kadiji u bilo kom slučaju da razmotri svjedočenje svjedoka, pa ako nađe da protuslovi iskustvu ili čulnoj spoznaji, dužan je odbaciti takvo svjedočenje i da tu ne smije biti zamjeranja (*ve la kerame*). On veli: 'Uvjet za valjanost svjedočenja jeste da bude u okvirima onoga što iskustvo, um i Zakon svjedoče da je moguće. Zato, ako astronomski proračuni nedvojbeno ustanove nemogućnost viđenja, onda će ta nemogućnost biti prihvaćena i od strane Šeriata jer ti proračuni pokazuju da je nemoguće da se desi to što je predmet svjedočenja, a Šeriat ne tvrdi ono što je nemoguće.'[108]

Svjedočenje svjedoka u takvim slučajevima ima biti odbačeno kao neosnovano, pogrešno ili lažno. Šta bi rekao imam Es-Subki da živi u našem dobu i da vidi ostvarenja astronomije od kojih smo neka spomenuli?!

---

[108] *Fetava es-Subki,* Kairo: Mektebetu-l-Quds, l/219-20.

Šejkh Šakir u svojoj studiji navodi da je veliki profesor, šejkh Muhammed Mustafa el-Meragi, čuveni *Šejhu-l-Ezher* svoga vremena, dok je predsjedavao Visokiin šeriatskim sudom zastupao Es-Subkijevo mišljenje o odbacivanju svjedočenja u noćima za koje astronomi vele da je u njima nemoguće vidjeti mlađak. Šejh Šakir nastavlja i veli:

Ja i neka moja braća smo bili među onima koji su mislili drugačije od velikog profesora, a ja danas priznajem da je on bio u pravu i dodajem da je obavezno (*vadžib*) početke lunarnih mjeseci određivati astronomskim proračunima, osim za one koji nisu u stanju doći do takvog znanja.[109]

---

[109] Risale: *Eva'ilu-š-šuhuri-l-'arebijje*, 15. Želim ovdje spomenuti da ovo mišljenje među savremenicima zastupa i ugledni islamski pravnik, profesor šejh Mustafa ez-Zerqa' koji je ovo mišljenje iznio i branio na zasjedanju Akademije islamskog prava (*Medžme'u-l-fiqhi-l-islami*, iako nije naišao na odobravanje potrebne većine.

Razlikovanje doslovnog i prenesenog značenja pri razumijevanju hadisa

Arapski jezik je jezik u kojem figurativno izražavanje zauzima značajno mjesto. Stilsko izražavanje je savršeniji način izražavanja od izravnog prenošenja misli, kako to vele u stilistici. Plemeniti Poslanik je opet najrječitiji čovjek i najveći orator koji je ikada govorio *'jezikom dada'*. Kako su njegove riječi vrsta objave, onda nije čudo da njegovi hadisi obiluju stilskim izražavanjem koji na divan i najdopadljiviji način prenose poruku.

Kad govorimo o figurativnom izražavanju, onda mislimo na jezičko i logičko / racionalno poređenje (*el-medžazu-l-lugavi ve-l-'aqli*), metaforu (*el-isti'are*), alegoriju (*el-kinaje*), složenu metaforu (*el-isti'aretu-t-temthilijje*) i svaku drugu stilsku figuru u kojoj izraz i rečenica mijenjaju svoje osnovno značenje.

Figurativno izražavanje se prepoznaje po indicijama koje na to upućuju, svejedno bile one verbalne ili praktične. Tu spadaju dijalozi koji se pripisuju životinjama, pticama, mrtvim predmetima ili idejama. Kao što je u priči: Pitali salo: 'Gdje ideš?' Odgovorilo je: 'Uklanjam mahane' (tj. tjelesne nedostatke koje se pojavljuju sa mršavošću).

Pitalo drvo ekser: 'Zašto me probadaš?' Ekser odgovori:'Pitaj onog ko me udara.'

Po srijedi je imaginacija i ilustracija, i ovakvi se primjeri ne ubrajaju u lažne vijesti. U svojem vrijednom djelu *Edh-Dheri'a ila mekarim-š-šeri'a* imam Ragib el-Isfahani veli: 'Znaj da se govor radi navođenja primjera koji ima didaktičku a ne informativnu svrhu ne smatra pravom laži. Zato ga se ni predostrožni (učenjaci) nisu ustručavali.' Zatim je naveo poznatu basnu u kojoj lav, vuk i lisica ulove divljeg magarca, gazelu i zeca. Lav tada reče vuku: 'Podijeli (ulov)' ! Vuk odgovori: 'Već je podijeljen; magarac tebi, gazela meni, a zec liji. 'Lav skoči na njega i zakolje ga, a onda se obrati liji i upita

riječima: 'Podijeli', na što ona odgovori: 'Već je podijeljen; magarac tebi za ručak, gazela za užinu, a zec za večeru!' Lav je upita: 'Ko te podučio da tako dijeliš?' Ona reče: 'Tamno-crvena košulja na vuku.'

Kaže (El-Isfahani): 'U ovom smislu se tumače Allahove riječi: *'Ovaj prijatelj moj ima devedeset i devet ovaca, a ja samo jednu i on mi reče: 'Daj ti nju meni'- i u prepirci me pobijedi...'* (Sad, 23) Mnogi *mufessiri* su slično rekli za riječi Uzvišenog: *'Mi smo nebesima, Zemlji i planinaina ponudili emanet, pa su se sustegli i pobojali se da ga ponesu, ali ga je preuzeo čovjek...'* (El-Ahzab, 72)

Ponekad je obavezno neke izjave razumjeti u prenesenom značenju. U protivnom, čovjek će neizbježno pogriješiti i skliznuti s prave staze.

Kad je Poslanik, s.a.v.s., svojim suprugama, Majkama vjernika rekao: 'Od vas će za mnom (na Ahiret) najbrže ona koja ima najdužu ruku', one su ga razumjele da se radi o dužini fizičke ruke. Veli Aiša: 'Zagledale su se, da Allah njima bude zadovoljan, koja ima najduže ruke.' Šta više, u nekim predajama se veli da su uzele mjeriti čije su ruke najduže!? Poslanik nije na to mislio već je imao na umu dužinu ruke u dobru i dijeljenju milostinje.

To je kasnije potvrdilo vrijeme. Prva mu se, alejhissalam, od njegovih žena na Ahiretu pridružila Zejneba bint Džahš, a ona je bila vrijedna žena, sobom je privređivala i sadaku dijelila.[110]

Kako se metafora pojavljuje u Sunnetu tako se pojavljuje i u Kur'anu. Tako se slična ovoj desila greška 'Adijj ibn Hatimu u razumijevanju ajeta koji govori o postu. *'A ... zato se sada sastajte sa njima u želji da dobijete ono što vam je Allah već odredio. Jedite i pijte sve dok ne budete mogli razlikovati bijelu nit od crne niti zore; od tada postite do noći...'* (El-Beqare, 187)

El-Bukhari bilježi od 'Adijj ibn Hatima da je rekao: 'Kad je objavljen ajet *'Jedite i pijte...'* uzeo sam dva konopca; jedan crni a drugi

[110] Hadis je zabilježio Muslim u Sahihu, Babu feda'ili-s-sahabe, hadis br. 2453. Kod El-Bukharija se greškom nekog od ravija potkralo da je najduže ruke i prva poslije Poslanika preselila Sevda. Ovakvo mišljenje je odlučno odbacio Ibnu-l-Dževzi. Vidi: Edh-Dhehebi. Sijeru alami-n-nubela'. Bejrut: Mu'essesetu-r-risale, 2/213.

bijeli i stavio ih pod svoj jastuk, te sam pogledao u njih, i kad sam uspio razlikovati bijeli od crnog, zapostio sam. Pošto sam osvanuo, otišao sam Poslaniku, s.a.v.s., i rekao mu kako sam postupio. Tad mi je on rekao: 'Bit će da ti je jastuk dobro širok! Misli se na bjelinu dana i crninu noći.' Kad je Poslanik rekao: 'Bit će da ti je jastuk plaho širok', htio je reći: ako pod njeg mogu stati 'niti' o kojima govori ajet, tj. bjelina dana i crnina noći, na osnovu čega bi njegov jastuk trebao biti širok koliko horizont.[111]

Na sličan način treba tretirati i Poslanikove riječi u poznatom *hadithi-qudsiju*: 'Kad mi se Moj rob približi pedalj, Ja mu se približim koliko jedan lakat, a kad Mi se približi za jedan lakat Ja se njemu približim za hvat, a ako Mi dođe korakom, Ja mu se uputim trčeći.'[112]

Mu'tezile su tradicionistima (*ehlu-l-hadith*) oštro prigovarali što prenose slične tekstove i pripisuju ih Uzvišenom i Svemogućem kad takav tekst navodi na poistovjećivanje Boga sa Njegovim stvorenjima u smislu fizičkog približenja, hodanja i trčanja što nikako ne pristoji Allahovom savršenstvu. Takvima je odgovorio imam Ibn Qutejbe u svome djelu *Te'vilu mukhtelefi-l-hadith* riječima: 'Ovdje se radi o poređenju i figurativnom predočavanju. Hadisom se želi reći: 'Ko Mi požuri svojom pokornošću, još brže ću mu odgovoriti Svojom nagradom', samo što je u hadisu alegorijski spomenuto hodanje i trčanje.'

Na identičan način valja razumjeti i Allahove riječi: *'A oni koji budu žurili da dokaze Naše poreknu, uvjereni da će Nam umaći, bit će stanovnici u džehennemu.'* (El-Hadždž, 51) Kaže imam Ibn Qutejbe: *es-sa'j* (spomenut u ajetu) znači žuriti u hodu. No, ne misli se da su oni stalno žurili (hodajući), već da su žurili svojim namjerama i djelima, a Allah najbolje zna.'[113]

Poneki hadisi mogu izgledati pomalo zbunjujuće, posebno čovjeku sa savremenim obrazovanjem, ako budu shvaćeni u doslovnom smislu, to jest u svom osnovnom literarnom značenju. Međutim, takve nedoumice obično iščezavaju i željeno značenje postaje jasno kad se

---

[111] *Tefsiru Ibni Kethir*, I/221.
[112] Muttetequn 'alejh, *El-Lu'lu'u vel-l-merdžan*, hadisi br. 1721 i 1746.
[113] Ibn Qutejbe, Te'vilu mukhtelefi-l-hadith, Bejrut: Daru-l-džil, 224.

takav hadis figurativno razumi.

Uzmimo za primjer hadis koga El-Bukhari i Muslim bilježe od Ebu Hurejre, a on od Poslanika, s.a.v.s., da je rekao: 'Požalila se Vatra svome Gospodaru i rekla: 'Moj Gospodaru, sagorjet ću.' Pa joj je Allah dozvolio da ima dva perioda; period zime i period ljeta, a to su najžešća vrućina koju osjetite ljeti i najoštrija zima koju osjetitc zimi.'[114]

Učenici u školi iz geografije uče faktore koji utiču na promjenu godišnjih doba, na podizanje i spuštanje temperature, smjenu ljeta i zime, koji se dešavaju prema kosmičkim zakonima i uzrocima poznatim svim obrazovanim ljudima. Također je poznato i neupitno da na jednom dijelu zemljine kugle vladaju zima i niske temperature dok je u drugim krajevima vruće ljeto. Tako sam u ljeto 1988. god. posjetio Australiju u vrijeme oštre zime, kao što sam u zimu 1989. u Južnoj Americi bio svjedok izuzetno toplog ljeta.

Zbog ovoga je hadis nužno tumačiti u prenesenom smislu i uzimati ga kao umjetničku ilustraciju koja velike vrućine predstavlja kao jedan od uzdaha džehennema, a hladnoću kao drugi uzdah. A u džehennemu postoje različite vrste patnji, od onih najžešćim temperaturama do onih najgorom hladnoćom. Sličan je slučaj i hadisa koga bilježe El-Bukhari i Muslim u svojim Sahihima, a u kome Ebu Hurejre veli da je Poslanik, s.a.v.s., rekao: 'Kad je Allah stvorio stvorenja i okončao stvaranje, rodbinska veza reče: Stojim pred Tobom utječući Ti se od prekidanja rodbinskih veza. Allah reče: Da. Hoćeš li biti zadovoljna ako budem pazio onog ko te bude pazio i ako budem prekinuo odnos s onim ko prekine odnos s tobom? Odgovorila je: Svakako, moj Gospodaru! Poslanik tada reče: Učite ako hoćete (Allahove riječi):

'Zar i vi ne biste, kad biste se vlasti dočepali, nered na Zemlji činili i rodbinske veze kidali!' (Muhammed, 22)[115]

Je li govor 'srodstva' ovdje stvaran ili figurativan? Komentatori

---

[114] Muhammed Fu'ad 'Abdulbaqi, *El-Lu'lu'u ve-l-merdžan fima ittefeqa 'alejhi-š--šejkhan*, hadis br. 359.

[115] *Sahihu-l-Bukhari, Kitabu-l-edeb i Kitabu-t-tefsir*; *Sahihu Muslim: Kitabu-l-birr ve-s-sile*, Vidi: *El-Lu'lu'u ve-l-merdžan*, hadis br. 1655.

se razilaze. Međutim El-Qadi 'Ijad hadis gleda kao metaforu i drži da je riječ o navođenju primjera. A Ibn Ebi Džemre u komentaru izbora hadisa iz Sahihu-l-Bukharija, tumačeći Božije riječi u hadisu o Njegovoj pažnji prema onome ko bude pazio svoju rodbinu, kaže: "Pažnja je ovdje aluzija na Njegova velika dobročinstva i nagrade. Međutim, izrazio se onako kako bi ljudi najbolje razumjeli. A kako je poznato da je najviše što voljeni može dati onome koga voli da bude u Njegovoj blizini, da mu ispuni želje i da ga zadovolji, a što je sve nezamislivo za Allaha, onda je znano da je riječ o aluziji na veliku blagodat Boga prema Njegovom robu... Isto važi i za prekidanje spomenutog odnosa u hadisu od strane Allaha, što je metafora za izostanak blagodati!"

Imam El-Qurtubi veli: "Svejedno je da li rekli za riječi pripisane 'srodstvu' da su metafora ili stvarnost ili rekli da su primjer ili ilustracija, kao da je rečeno: 'Kad bi 'srodstvo' moglo misliti i govoriti, reklo bi tako i tako. Takav je slučaj u ajetu: *'Da ovaj Kur'an kakvu brdu objavimo, ti bi vidio kako je strahopoštovanja puno...'* Na kraju ajeta se kaže: *'To su primjeri koje navodimo ljudima...'* (El-Hašr, 21) Hadisom se htjelo dati do znanja i potvrditi kako je važno čuvanje rodbinskih veza te da Allah onoga koji ih pazi drži kao onoga koji je kod Njega zatražio utočište, pa Ga on zaštitio i stavio pod svoj patronat. A koga Allah uzme u zaštitu, taj neće biti prevaren. A Poslanik, s.a.v.s., je rekao: 'Ko klanja sabah pod Allahovom je zaštitom. A ko Allahu ostane nešto dužan Allah će to od njega iznuditi a onda ga naglavačke u Vatru baciti." (Hadis bilježi Muslim.)

Vjerujem da vjera nema primjedbe na ovakvu vrstu tumačenja, mislim na figurativno tumačenje. Uslov je da to tumačenje bude prihvatljivo, neusiljeno, neizvještačeno te da postoji opravdan razlog za takvo tumačenje, odnosno zanemarivanje stvarnog a prihvatanje prenesenog značenja. Pod opravdanim razlogom mislimo na postojanje racionalne istine, šeriatske zapreke, iskustva ili podataka iz stvarnosti koji odbacuju mogućnost da je prvo, stvarno značenje teksta, ono koje je Zakonodavac imao za cilj.

Ovdje može doći do stanovitih razilaženja oko toga da li uopće postoji stvarni razlog koji bi spriječio doslovno razumijevanje teksta.

Ono što jedan čovjek ili jedna grupa drže za racionalno moguće, drugi mogu smatrati za nemoguće. Stoga ova tačka zahtijeva detaljnu elaboraciju. Simbolično, figurativno tumačenje bez povoda je nevažeće. Nevažeće je i odbacuje se svako usiljeno tumačenje kao što se odbacuje i doslovno razumijevanje govora kada postoji racionalna, šeriatska, naučna ili povijesna zapreka za to. Odbacivanje simboličkog tumačenja u takvim slučajevima može da bude iskušenje za one koji su skloni racionalnom poimanju, a koje islam uči da ne postoji protuslovlje između autentičnog teksta i zdravog razuma.

Pogledajmo hadis koga bilježe El-Bukhari i Muslim od Ibn 'Umera, r.a., koji kaže: "Poslanik, s.a.v.s., je rekao: 'Kad džennetlije uđu u Džennet, a stanovnici Vatre se nastane u Vatri, biće donesena smrt i stavljena između Dženneta i Džehennema, a onda zaklana. Zatim će glasnik dozivati: 'O džennetlije, nema smrti! O stanovnici Vatre, nema smrti', pa će se džennetlije još više radovati, a džehennemlije još više tugovati.'[116]

U verziji koju El-Bukhari, Muslim i drugi bilježe od Ebu Se'ida (el-Khudrija) se kaže: '... Biće dovedena smrt u obliku bijela ovna...'[117]

El-Qadi Ebu Bekr Ibnu-l-'Arebi se zadržao na ovom hadisu i rekao: 'Ovaj hadis izaziva nedoumicu jer protuslovi zdravom razumu. Smrt je akcident, a akcident se ne može pretvoriti u tijelo, pa kako onda može biti zaklana?' I nastavlja: 'Jedni su zanijekali hadis i odbacili ga. Drugi su ga protumačili tako što su rekli da je riječ o navođenju primjera (ilustraciji) i da stvarnog klanja neće biti. Neki su opet rekli: Naprotiv, riječ je o stvarnom klanju, a zaklan će biti onaj ko je bio zadužen za smrt, a njega svi znaju jer im je on uzeo duše.'

U Fethu-l-Bariju Hafiz veli: 'Ovim su mišljenjem bili zadovoljni neki učenjaci potonjih generacija.' Od El-Maziri'ja prenosi da je rekao: 'Smrt je u nas (po nama) akcident od akcidenata, a kod *mu'tezila* nije pojam (*ma'na*). Po oba mišljenja je nedopustivo da smrt bude ovan ili tijelo. U hadisu se želilo ilustrirati scenu i približiti je poređenju...!' A zatim veli: 'Može se desiti i da Uzvišeni Allah stvori to tijelo, pa da

---

[116] Hadis br. 6548 u *Sahihu-l-Bukhariju* štampanom uz *Fethu-l-Bari*, a u *El-Lu'lu'u ve-l-merdžanu* hadis br. 1812.
[117] *El-Lu'lu'u ve-l-merdžan*, hadis br. 1811.

bude zaklano, a onda navedeno kao primjer da smrt neće više uznemiravati stanovnike dženneta.' Nešto slično je rekao i El-Qurtubi u djelu *Et-Tedhkire*.

Sva ova tumačenja su načinjena da bi se izbjeglo literarno značenje koje je oprečno zdravom razumu, kako to veli Ibnu-l-'Arebi. Svakako da je to preče od nijekanja i odbacivanja hadisa koji se prenosi u više vjerodostojnih predaja od većeg broja ashaba. Neodgovornost je odbaciti ga kad ga je moguće figurativno protumačiti. S tim da Hafiz Ibn Hadžer u *Fethu-l-Bariju* od neimenovanog prenosioca prenosi mišljenje da nema zapreke da Allah od tijela načini akcidente kojima će ovi biti materija, kao što se u hadisu koga bilježi Muslim u svome Sahihu kaže: 'Poglavlja El-Beqare i Alu 'Imran će doći kao da su dva bijela oblaka.' Više je ovakvih hadisa.'[118]

Ovom mišljenju se priklanja i šejh Ahmed M. Šakir u svojoj ocjeni hadisa (*takhridž*) Ahmed ibn Hanbelova Musneda. Nakon što je iz Fethu-l-Barija citirao nedoumice Ibnu-l-'Arebija oko hadisa i njegove pokušaje da ih razriješi kaže:

> A svi ovi pokušaji su usiljeni i jesu nedolično upuštanje u *gajb* o kome je Allah znanje sačuvao samo za Sebe. Naše je samo da vjerujemo u ono što se o njemu govori onako kako smo obaviješteni a ne da mijenjamo ili tumačimo. A hadis je sahih. Njegovo značenje je također potvrđeno i hadisom koga od Ebu Se'ida bilježi El-Bukhari i hadisom Ebu Hurejre koga bilježe Ibn Madže i Ibn Hibban. Svijet *gajba* koji je izvan materije (metafizički) naši umovi, koji su ograničeni i vezani za oblike i tijelo, ne mogu spoznati. Štaviše, naši umovi nisu kadri spoznati sve činjenice materijalnog svijeta što je inače njihov domen spoznaje. Zašto onda donose sudove o nečemu što je izvan njihove moći i kompetencija? Evo, mi u našem vremenu smo spoznali da se materija pretvara u energiju, a možda ćemo putem eksperimenata i tehnologije naučiti da pretvorimo energiju u materiju a da ne saznamo suštinu ni materije ni energije. Mi ne znamo šta će se ubuduće desiti. Međutim, ostaje da je ljudski razum nemoćan i ograničen. A šta su materija, energija, akcident i bit (supstanca) do li termini za približavanje stvarnosti? Bolje je onda za čovjeka da vjeruje i da čini dobro, a da nevidljivo prepusti Znalcu nedokučivoga

[118] Opširnije o ovim mišljenjima vidi: *Fethu-l-Bari*, Daru-l-Fikr, 11/421.

ne bi li se spasio na Sudnjem danu. *'Reci: Kad bi more bilo mastilo da se ispišu riječi Gospodara moga, more bi presahlo ali ne i riječi Gospodara moga, pa i kad bi se pomogli još jednim sličnim.'* (El-Kehf, 109)[119]

Šejhova, r.a., argumentacija o odbacivanju tumačenja autentičnih tekstova o nevidljivom je utemeljena na čvrstoj i ubjedljivoj logici. Međutim, to tumačenje je posebno u ovom slučaju neprihvatljivo, jer ne postoji opravdanje za bježanje od razumijevanja teksta u prenesenom značenju. Tako je dobro poznato i izvijesno, a oko čega se slažu i razum i tekst, da smrt, to jest čovjekovo napuštanje života, nije ni ovan ni bik ni bilo koja druga životinja. Naprotiv to je jedan od pojmova (*ma'na mine-l-me'ani*), ili kako su prethodnici govorili jedan od akcidenata. A pojmovi (*el-me'ani*) se ne mogu pretvoriti u tijelo ili životinju osim u slučaju dočaravanja i ilustracije prilikom kojih ideje i apstraktni pojmovi (*el-me 'ani ve-l-ma'qulat*) dobivaju formu. Ovakvo tumačenje je podobnije za razumjeti od strane savremenog uma. A Allah najbolje zna.

Figurativno izražavanje se pojavljuje i u zakonodavnim hadisima kao i u onim informativnim. S toga pravnici na to ukazuju i drugima skreću pozornost. Zbog ovakvih pojava su i uslovili da *mudžtehid* mora poznavati arapski jezik toliko dobro da može razumjeti njegova različita značenja onako kako ih je razumijevao čistokrvni Arap u vrijeme objave Kur'ana u doba ashaba. Nije bitno što to jedan zna po prirodi a drugi zahvaljujući studiji. Jedan beduin je rekao:

Nisam gramatičar što pazi kad govori,
Al' sam urođenik što ispravno zbori.

Zanemarivanje razlike između figurativnog i stvarnog izražavanja odvodi u brojne greške, kao što to jasno vidimo kod ovih naših savremenika koji ne prezaju kad izdaju fetve, pa jedno zabranjuju a drugo naređuju; jedne optužuju za novotarstvo u vjeri, druge za griješništvo pa možda i za izlazak iz vjere a sve na osnovu tekstova kojima i ako priznamo autentičnost ne možemo priznati jasnoću značenja.

---

[119] *El-Musned,* Mektebetu-l-me'arif, 8/240-41 (Bilješka uz hadis br. 5993).

Uzmi za primjer hadis koga neki savremenici navode za dokaz da je muškarcu u svakom slučaju zabranjeno da se rukuje sa stranom mu ženom. To je hadis koga bilježi imami Et-Taberani a koji glasi: 'Da neko od vas bude proboden željeznom šipkom, bolje mu je nego da dotakne (*jemessu*) ženu koja mu nije dozvoljena.'[120]

U ocjeni hadisa naše knjige *Halal i haram u islamu* i *Sahihu-1-Džami 'i-s-sagiru* El-Elbani hadis ocjenjuje kao hasen.

Ako i dozvolimo da je hadis hasen, iako hadis nije bio općepoznat u vrijeme ashaba ili njihovih učenika, čini se da hadis ne govori o zabrani rukovanja, jer glagol *'messe'* (dodirnuti, imati spolni odnos...) u rječniku Kur'ana i sunneta ne znači puko doticanje dvije kože. *'Mess'* ovdje znači ono što je za njeg rekao 'Tumač Kur'ana' (*Terdžumanu-l-Qur'an*), Ibn 'Abbas r.a. koji veli: *'El-mess, el-lems i el-mulamese* u Kur'anu jesu metafore za spolni akt, jer Allah je stidan i plemenit i aludira na što hoće čime hoće.'

Ništa drugo se ne može ni razumjeti iz ajeta kakav je na primjer: *'O vjernici, kad se vjernicama oženite, a onda ih prije nego što imate odnos sa njima (en temessuhunne) pustite, one nisu dužne da čekaju određeno vrijeme koje ćete vi brojati...'* (El-Ahzab, 49)

Svi komentatori Kur'ana i pravnici islama, pa čak i zahirije, su *'el-mess'* u spomenutom ajetu protumačili spolnim aktom. Poneki od njih uz njeg pridodaju potpuno osamljivanje (*el-khulvetu-s-sahiha*) jer se obično tada dešava. Slično je i sa ajetima u suri El-Beqare koji govore o razvodu prije *'el-mess'-a*, to jest spolnog akta. Merjemine, a.s., riječi koje Časni Kur'an navodi potvrđuju ovo značenje: *'Kako da imam dijete kad me ni jedan muškarac nije dodirnuo (lem jemsesni).'* (Alu 'Imran, 47)

Dokazi za ovo su brojni i u Kur'anu i u Sunnetu.

Dakle, u ovom hadisu ne postoji nešto što bi upućivalo na zabranu samog rukovanja koje nije propraćeno strašću i kad nema bojazni da će ono biti iskušenje (odvesti u grijeh), posebno kad za to postoji potreba kao što je povratak s puta, izlječenje od bolesti, spas iz

---

[120] Bilježi ga El-Hejthemi u *Medžme'u-z-zeva'idu* i veli: Bilježi ga Et-Taberani od Ma'qal ibn Jesara, a njegovi ljudi su ljudi vjerodostojnog hadisa, 4/326.

nevolje i slične situacije u kojima se zatiču ljudi i kad (daljnji) rođaci jedni drugima dolaze i čestitaju.

Ovo potvrđuje i hadis koga Ahmed ibn Hanbel bilježi u svome Musnedu od Enesa, r.a., koji kazuje: 'Kad bi neka od medinskih robinja uzela Poslanika, s.a.v.s., za ruku, ne bi izvlačio svoju ruku iz njene dok ga ne bi odvela gdje želi.' El-Bukharijeva verzija glasi: 'Zaista bi neka od medinskih robinja uzela Poslanika, s.a.v.s., za ruku i išla s njim gdje želi.'

Hadis upućuje na veličinu njegove poniznosti, lijepog ponašanja i blagosti, s.a.v.s., makar se radilo i o robinji koja bi ga uzela za ruku i vodila kroz medinske sokake da joj pomogne oko nekog posla. A on, s.a.v.s., od veličine svoga stida i morala nije želio da je uznemiri ili povrijedi njena osjećanja čupajući svoju iz njene ruke, vcć joj se prepuštao da ga vodi dok joj ne bi učinio uslugu koju je željela.

Komentarišući ovaj hadis Hafiz (Ibn Hadžer) veli:

Pod uzimanjem za ruku se misli ono što iz toga nužno slijedi, a to su nježnost i pristanak. Sam hadis sadrži više hiperbola o njegovoj skromnosti. Tako se spominje žena, a ne čovjek, zatim robinja a ne slobodna žena. Čak se generalizuje pa kaže 'bilo koja robinja' i 'gdje god želi'. Upotrijebivši fizičko uzimanje za ruku u opisivanju situacije, ravija je htio dočarati dokle je išao Poslanik, s.a.v.s., u pružanju usluga. Čak da je trebalo ići i izvan Medine i ona zatražila pomoć, pošao bi. Ovo je dokaz veličine njegove, s.a.v.s., skromnosti, i čistote od svih vrsta oholosti.[121]

Ovo što kaže Hafiz, Allah mu se smilovao, je u principu prihvatljivo. Međutim, on je prvo značenje vođenja za nuku zamijenio onim na šta on i upućuje, odnosno blagošću i pristankom na uslugu, što je neprihvatljivo, jer je i prvo i drugo značenje u ovom slučaju namjeravano. A princip je da se govor razumijeva po vanjskom smislu osim kad postoji dokaz ili određene indikacije koje isključuju to značenje. Ovdje ne vidim bilo šta što bi sprječavalo razumijevanje hadisa u doslovnom smislu. Dapače, verzija imami Ahmeda u kojoj se kaže 'i ne bi vadio svoju ruku iz njene dok ga ne bi odvela tamo gdje

---

[121] Fethu-l-Bari, tom 13.

želi' jasno upućuje da je literarno značenje namjeravano, i da je pravljenje bilo kakvog otklona u tumačenju hadisa ustvari usiljen čin.

Zatvaranje vrata figurativnoin značenju u razumijevanju hadisa, te ograničavanje na doslovno, osnovno značenje teksta, odvraća mnoge savremeno-obrazovane ljude od razumijevanja *sunneta* pa i samog islama, i izlaže ih sumnjama u njegovu istinitost ako bi doslovno razumjeli tekstove. Čemu to kad u metaforičkom tumačenju nalaze ono što gasi njihovu žeđ i odgovara njihovom obrazovanju, a time ujedno ne proturiječe logici jezika, niti temeljima vjere. K tome, neprijatelji islama često ovo literarno mišljenje uzimaju za predmet ismijavanja na račun islamskih učenja i dokazivanja njihove navodne protuslovljenosti modernoj nauci i savremenoj misli.

Ima tome nekoliko godina kad je jedan od kršćanskih misionara, napadajući islamsku misao, rekao da ona vjeruje u bajke u vrijeme nauke i prosvjetiteljstva. Pozivao se pri tome na hadise kao što je ovaj koga bilježi El-Bukhari: 'Groznica je od vreline Džehennema pa je hladite vodom.'[122] Ovaj hadis propratio je riječima: 'Nije groznica od paklene, već od zemaljske vrućine i smetljišta na njoj koja pomažu razmnožavanju klica.'

Ovaj glupi pisac ili ne zna ili se pretvara da ne zna za preneseno, a ovdje smjerano, značenje hadisa kojeg razumijeva svako ko ima osjećaja za arapski. Mi za izuzetno vreo dan kažemo: 'Vrelina iz Džehennema / paklena vrućina!' I onaj ko govori i ko sluša dobro zna šta se ovim htjelo reći.

A jedan od onih što se smatraju muslimanima je satirično pisao o hadisu: 'Crni kamen je iz dženneta'[123] i o hadisu: 'Medinske su datule iz dženneta.'[124]

Ovaj je zanemario namjeravano značenje iz ovih i sličnih izreka

---

[122] Muttefequn 'alejh, Hadis među ashabima prenose Ibn 'Umer, Aiša, Rafi' ibn Khadidž i Esma bint Ebi Bekr, a El-Bukhari ga prenosi i od Ibn 'Abbasa. Vidi *Sahihu-1-Džami'i-s-sagir*, hadis br. 3191.; i *El-Lu'lu'u ve-l-merdžan*, hadisi br. 1424 i 1426.

[123] Bilježe ga Ahmed od Enesa i En-Nesa'i od Ibn 'Abbasa. Vidi: *Sahihu-l-Džami'is-sagir*, hadis br. 3174.

[124] Bilježe ga Ahmed, Et-Tirmidhi i Ibn Madže od Ebu Hurejre i Ahmed, En-Nesa'i i Ibn Madže od Ebu Se'ida i Džabira. Vidi: *Sahihu-l-Džami i-s-sagir*, hadis br. 4126.

kao što je hadis: 'Znajte da je džennet u hladovima sablji.'[125]

Niko iz ovog hadisa nije razumio, niti je zamislivo da razumi da je džennet, koga je Allah pripremio za bogobojazne, i učinio ga prostranim koliko su prostrani nebo i Zemlja, stvarno, u hladu sablji. Svi iz datog hadisa razumiju da je džihad na Allahovom putu, što ga simboliše sablja, najbliži put do dženneta a posebno onome kome Allah dodijeli da bude šehid.

Isto je i sa njegovim, a.s., riječima ashabu koji mu je htio dati prisegu na džihad. Kako je bio ostavio svoju majku koja je trebala njegove usluge, Poslanik, s.a.v.s., mu je rekao: 'Pazi nju, jer džennet je pod njenim nogama.'[126]

Svako ko ima razuma shvata da ustvari džennet nije pod nogama majke, već iz hadisa razumi da su dobročinstvo prema majci i pažnja prema njoj jedna od najširih vrata koja uvode u rajske bašče. Za nekog pobožnog prethodnika se kazuje da je jednog dana zakasnio na susret sa svojom braćom, pa su ga pitali za razlog na što je on rekao: 'Češao sam svoj obraz o džennetske bašče. Čuo sam da je džennet pod majčinim nogama.' Njegova braća nisu razumila ništa drugo do li da je služio majku i bio joj pri ruci nadajući se nagradi Uzvišenog Allaha i Njegovu džennetu.

Profesor Mustafa ez-Zerqa' mi je pričao da mu je veliki poznavalac savremenog pozitivnog prava u Egiptu, pa i cijelom arapskom svijetu, jednog dana rekao: 'Kupio sam *Sahihu-l-Bukhari* i otvorio ga jednom te slučajno zapazio hadis: 'Nil, Eufrat, Amu-Darja i Sir-Darja su džennetske rijeke.' Kako je profesor držao da je hadis u kontradikciji sa realnošću, jer su izvori ovih rijeka poznati svakom učeniku, što će reći da su zemaljske a ne džennetske rijeke, zauvijek je zatvorio *Sahihu-l-Bukhari* i nikad nije ni pomislio da ga makar prelista, a sve zbog ove uobrazilje koja mu se ustalila u glavi.

Da je čovjek bio malo ponizniji, i obratio se na neke od

---

[125] Muttefequn 'alejh, Hadis prenosi 'Abdullah ibn Ebi Evfa, *El-Lu'lu'u ve-l-merdžan*, hadis br. 1137.

[126] Bilježe ga Ahmed i En-Nesa'i od Džahime. Vidi: *Sahihu-l-Džami'i-s-sagir*, hadis br. 1249.

komentara *Sahihu-l-Bukharija* ili upitao za objašnjenje nekog od upućenih stručnjaka među svojim kolegama, istina bi mu se pojavila jasnom kap jutro onome ko vidi. Oholost je jedan od najvećih zastora pred istinom.

Bit će dovoljno da ovdje navedem mišljenje jednog od imama islamske civilizacije o značenju hadisa i njegov komentar istog. Riječ je o Ibn Hazmu. Njega sam izabrao jer je on, kao što je poznato, predstavnik zahirijskog mezheba koji vjeruje u literarno značenje tekstova i uzima ih doslovnim bez traganja za razlozima i okolnostima. Međutim, on vjeruje da u jeziku Arapa postoje stvarno i preneseno značenje. Da vidimo, dakle, šta kaže za ovaj hadis.

Nakon što je naveo ovaj sahih hadis: 'Amu-Darja, Sir-Darja, Nil i Eufrat su sve džennetske rijeke' i hadis: 'Između moje sobe i moga mimbera je jedna od džennetskih bašči', on veli: 'Ova dva hadisa ne znače, kao što neznalice misle, da je Revda (prostor između Poslanikove sobe i mimbera njegove džamije u Medini - nap. prev.) otkinuta od dženneta i da ove rijeke izviru u džennetu. To je laž i neistina.'

Zatim Ibn Hazm objašnjava da je za Revdu rečeno da je iz dženneta zbog njene vrijednosti i zato što namaz u njoj vodi u džennet, te da su pomenute rijeke pripisane džennetu zbog njihove korisnosti, kao što se za lijep dan kaže: 'Ovo je jedan od džennetskih dana', i kao što se za dobra ovna kaže: 'On je džennetska životinja', ili kao što je Alejhisellam rekao: 'Džennet je u hladovima sablji', i 'Crni kamen je iz dženneta'. Za ove hadise Ibn Hazm veli: 'Argumenti iz Kur'ana i osjetila nam objašnjavaju da se ovi hadisi ne mogu uzeti po njihovom vanjskom smislu.'[127]

To je, eto, mišljenje Ibn Hazma, poznatog po svome *zahirizmu* i strogom držanju literarnog značenja tekstova do granice rigidnosti. Pa ipak, i on drži da je nedopustivo ove tekstove doslovno shvatiti i smatra, kako sa n kaže, da to čine samo neznalice.

[127] Ibn Hazm, *El-Muhalla*, 7/230-31. Problem br. 919.

Želio bih ovdje upozoriti da je metaforičko tumačenje hadisa, i tekstova uopće, i zanemarivanje njihovih literarnih značenja opasan korak na koga se muslimanski učenjak ne bi trebao odlučiti osim kada za to postoji opravdan racionalan ili tradicionalan razlog.

Često se hadisi tumače prema subjektivnim, trenutnim ili mjesnim obzirima da bi se zatim preciznom istraživaču ispostavilo da ih je preče literarno razumjeti.

Napomenuo bih ovdje hadis: 'Ko posiječe lotosovo drvo (*sidre*), Allah će mu glavu usmjeriti ka vatri.'[128]

Hadis je prenesen u više verzija, ali su ga neki komentatori protumačili kao da se odnosi samo na lotus Harema u Mekki, iako je riječ 'lotosovo drvo' ovdje neodređena i to u uslovnoj rečenici, što znači da se odnosi na bilo koje lotosovo drvo. Njima se, međutim, učinilo da je prijetnja suviše stroga pa su je sveli na onog ko posiječe lotosovo drvo u Haremu.

Ja sam, međutim, skloniji reći da hadis skreće pažnju na važan problem koga obično ljudi nisu svjesni, a to je važnost drveta, a posebno lotosa u zemlji Arapa s obzirom na korist koje ljudi imaju od njegovih plodova i hladovine, posebno u pustinji. Sječa takvog drveta nanosi ogromnu štetu svim ljudima. Ovaj problem, danas poznat kao 'očuvanje zelenila i okoline', je postao izuzetno ozbiljan, tc se porad njega osnivaju udruženja i stranke i održavaju kongresi i simpozijumi.

Obratio sam se i na *Sunen* Ebu Davuda i u njemu našao da je Ebu Davud bio upitan o ovom hadisu pa je odgovorio: 'Ovaj hadis jc koncizan (*mukhtesar*). A htjelo se reći: Ko iz obijesti i bez razloga posiječe lotosovo drvo u pustinji u čijem se hladu odmaraju putnici-namjernici i životinje, Allah će mu glavu usinjeriti ka vatri.' Hvala Allahu, kad je učinio da je mišljenje koje sam imao o ovom hadisu podudarno tumačenju imama Ebu Davuda.

---

[128] Bilježi ga Ebu Davud u *Sunenu*, Kitabu-l-edeb, Babu qat'i-s-sidr, hadis br. 5239 i El-Bejheqi u svome *Sunenu*, a El-Elbani ga je uvrstio u *Sahihu-l-Džami* '.

Neprihvatljiva tumačenja

U neprihvatljiva tumačenje spadaju i tumačenja *batinija* (ezoterista) za koja ne postoji dokaz ni u izrazu, ni u kontestu, kao što je sa njihovim tumačenjem hadisa: 'Sehurite (doručkujte uz Ramazan) jer je u *sehuru* blagoslov.'[129]

Naime, neki vele da se pod sehurom misli na traženje oprosta!

Nema sumnje da je traženje oprosta pred zoru jedno od najboljih dobrih dijela na koje podstiču i Kur'an i Sunnet, međutim reći da se ovim hadisom misli na *istigfar* jeste neprihvatljivo natezanje značenja, posebno kad uzmemo u obzir druge hadise koji nedvojbeno govore o Poslanikovoj namjeri. Takav je hadis: 'Lijep li je sehur sa datulama!'[130], te hadis: 'Sav sehur je blagoslov pa ga ne propustite makar jedan od vas popio samo gutljaj vode.'[131]

Ovdje spadaju i simbolička tunačenja hadisa o Dedždžalu za koga nam je naređeno da od Allaha tražimo utočište od njegova iskušenja na svakom namazu. Naime, neki vele da Dedždžal simboliše danas dominantnu zapadnu civilizaciju koja je jednako loša kao i Dedždžal. Tako se u hadisu kaže za Dedždžala da je jednook, a i zapadna civilizacija je 'jednooka' jer čovjeka i život vidi jednim okom; okom materije, a sve što je izvan toga to ne vidi; čovjek nema dušu, Univerzum nema svoga Stvoritelja i Ravnatelja i nema Ahireta nakon ovog života. Ovako tumačenje je suprotno istini koju utvrđuju brojni hadisi a to je da je Dedždžal čovjek, osoba koja će se kretati jutrom i večeri, pojavljivati se i nestajati, pozivati sebi sljedbenike, zavoditi i prijetiti, itd. O ovome govore vjerodostojni hadisi koji dostižu stepen *tevatura*.

---

[129] Muttefequn 'alejh od Enesa. *El-Lu'lu'u ve-l-merdžan*, hadis br. 665.

[130] Bilježe ga Ibn Hibban, Ebu Nu'ajm u *El-Hil'jetu* i El-Bejheqi u *Sunenu* od Ebu Hurejre, El-Elbani ga je uvrstio u *Sahihu-1-Džami'*.

[131] Bilježi ga Ahmed, a El-Mundhiri u *Et-Tergibu* veli da je njegov sened jak.

Tu je i tumačenje hadisa o silasku 'Isa, a.s., pred kraj vremena od strane jednog savremenog muslimanskog autora. Recimo prvo da su ti hadisi široko preneseni, tj. dostigli stepen tevatura, kako je to utvrdilo više imama i hafiza Hadisa.[132] Ovaj autor kaže da ti hadisi aludiraju, simbolizirajti vrijeme u kome će vladati mir i sigurnost, jer je popularno mišljenje da je 'Isa, a.s., bio misionar mira i tolerancije među ljudima.

Autor zaboravlja da ovo tumačenje u potpunosti proturiječi smislu sahih hadisa koji govore o dolasku 'Isa, a.s., i koji ga opisuju suprotnim svojstvima. U hadisu se kaže: 'Zaista će doći sin Merjemin da pravedno sudi. I doista će on slomiti krst, i doista će ubijati svinje, i zasigurno osloboditi nemuslimane plaćanja glavarine (*džizje*).[133]

Dakle, on neće prihvatiti druge vjere osim islama, a to je potpuno kontradiktorno spomenutom tumačenju. Uz to, ovo tumačenje opravdava lažnu tvrdnju kršćanskih misionara i tendencioznih orijentalista da je islam vjera mača, a da je jedino kršćanstvo vjera mira!

Ibn Tejmijje i negiranje metafore

Dobro mi je poznato da je šejhu-islam Ibn Tejmijje zanijekao metaforu u Kur'anu, Hadisu i jeziku uopće i to svoje mišljenje potkrijepio različitim dokazima i argumentima.

Poznati su mi i motivi koji su ga postakli da zauzme ovakav stav. On je želio da osujeti one koji su zastranili u metaforičkom tumačenju atributa Svevišnjeg i Uzvišenog Allaha a kojima je on dao ime *mu'attile*. Po njima su skoro svi Allahovi atributi bili negativne naravi i po njima Allah nema nijedno pozitivno svojstvo.

---

[132] Vidi: *Et-Tasrih bima tevatere fi nuzuli-l-Mesih* od učenog Enver El-Kešmirija, stručna obrada 'Abdulfettah Ebu Gudde. U ovom djelu autor je, pored ostalih, sabrao četrdeset dobrih i vjerodostojnih hadisa.

[133] Muttefequn 'alejh, Hadis prenosi Ebu Hurejre, a El-Bukhari Muslim ga bilježe sličnim riječima. Vidi: *Sahihu-l-Džami'*, hadis br. 7077, i *El-Lu'lu'u ve-l-merdžan*, hadis br. 95.

On je htio da oživi vjeru prethodnika ummeta (*selefa*), da Allahu prizna sve one atribute kojima je Allah Sebe opisao u Kur'anu i jezikom svoga Poslanika, s.a.v.s., a da zaniječe sve one atribute koje je sam Bog zanijekao u Kur'anu i Sunnetu.

Međutim, u tom svom nastojanju je pretjerao tako da je u potpunosti zanijekao metaforu u jeziku.

Imam Ibn Tejmijje je jedan od mome srcu najdražih i umu najbližih, a možda i najdraži i najbliži islamski učenjak. Međutim, ja se ovdje ne slažem sa njim, kao što se ni on nije slagao sa učenjacima prije njega i kao što nas je naučio da razmišljamo a da ne imitiramo, i da slijedimo argumente, a ne ljude. On nas uči da ljude poznajemo po istini, a ne istinu po ljudima. Ja volim Ibn Tejmijju ali nisam 'tejmista'.

Još davno je Imam Edh-Dhehebi (učenik Ibn Tejmijje) rekao: 'Šejhu-l-islam nam je drag, ali nam je istina draža!'

Da! Ja sam uz Šejhu-l-islama kad su u pitanju atributi Uzvišenog Allaha i sve ono što se odnosi na svijet čulima nedokučivog i ahiretske događaje, jer je preče da se ne upuštamo u metaforičko tumačenje tekstova o ovim temama bez jasnog dokaza. Prepustimo to Allaha, oslonimo se na Njega, i ne opterećujmo se onim što ne znamo, i recimo ono što govore u nauku dobro upućeni: *'Mi vjerujemo u njih, sve je od Gospodara našeg'.* (Alu 'Imran, 7) Ovu bi temu želio dodatno osvijetliti i razmotriti u narednom podnaslovu.

Razlikovanje pojavnog od transcendentnog svijeta

Sunnet obrađuje i teme vezane za 'svijet nevidljivog'. Neke od tih tema govore o nevidljivim nam dijelovima ovoga svijeta kao što su meleki kojima je Allah dodijelio različite uloge; *'...A vojske Gospodara tvoga samo on zna...'* (El-Muddeththir, 31) Tu su zatim džinni, stanovnici Zemlje zaduženi kao i mi, koji nas vide, a koje mi ne vidimo. Slijede šejtani, vojska Iblisa, koji se zakleo pred Uzvišenim Bogom da će nas zavoditi i zlo i neistinu nam uljepšavati. *'E tako mi dostojanstva Tvoga' - reče - sigurno ću ih sve na stranputicu navesti, osim Tvojih među njima robova iskrenih.'* (Sad, 82-83)

Spomenimo još *'Arš* (Prijestolje), *Kursijj*, *Levhi mahfuz* (Ploču pomno čuvanu) i Pero.

Neke od tih tema se odnose na *berzakh*, zagrobni život, na život poslije smrti do Smaka svijeta, na ispitivanje, patnju i uživanje u kaburu. Druge se odnose na ahiret pa opisuju proživljenje, sakupljanje, iščekivanje suda, strahote Sudnjega dana, veliko zauzimanje (*šefa'at*), vaganje djela i konačni obračun, sirat-ćupriju, džennet i vrste materijalnog i duhovnog uživanja u njemu, stepene njegovih stanovnika, Vatru i vrste čulnog i psihičkog mučenja u njoj, te stepene ljudi u istoj.

Sve ove teme, ili većinu njih, obraduje i Časni Kur'an, s tim što Sunnet plemenitog Poslanika detaljno elaborira ono što Kur'an samo implicitno spominje.

Moramo ovdje upozoriti da neki od hadisa koji obrađuju gore navedene teme nisu na potrebnom stepenu vjerodostojnosti, pa na njih ne treba ni obraćati pažnju. Mi ovdje govorimo samo o autentičnim i provjerenim izrekama Odabranog, s.a.v.s.

Obaveza je muslimanskog intelektualca da prihvati sve ono što je preneseno u hadisima koji ispugjavaju znanstvene uvjete vjerodostojnosti koje su definisali prethodnici Ummeta dostojni

slijeđenja. Nije dozvoljeno odbaciti takve hadise samo zato što su u suprotnosti sa onim na što smo navikli ili smatramo da je nevjerovatno da se desi ako ga uporedimo sa onim što sino uobičajili, dokle god je to o čemu hadis govori racionalno moguće, pa makar ga mi obično smatrali nevjerovatnim. Čovjek je zahvaljujući znanju koje mu je dato uspio da ostvari dostignuća koja su nekada smatrana nemogućim. Da je za neka od njih čuo neko od ranijih generacija zakleo bi se da je onaj ko mu to govori lud. Što onda reći za moć Uzvišenog Allaha kome ništa ne izmiče ni na nebesima ni na Zemlji?

Zbog ovoga su naši učenjaci zaključili da vjera može naučavati nešto što zbunjuje razum, ali vjera nikad ne može naučavati nešto što je racionalno nemoguće. Autentična objava i zdrav razum nikad ne mogu doći u koliziju.

Kad se učini da postoji kontradikcija između toga dvoga, onda se radi o jednoj od dvije greške: ili je tekst neautentičan ili je rezonovanje pogrešno. Hoću reći: ili je čovjek pomislio da je nešto od vjere a u stvari nije, ili je držao naukom i racionalno ispravnim nešto što nije ni nauka ni racionalno.

Neke islamske sekte i teološke škole, kao što su *mu'tezile*, su zastranile u odbacivanju svih sahih hadisa koje njihovi umovi ne mogu prihvatiti. Tako su neki od njih odbacili hadise o ispitivanju umrlog (*mejta*) u kaburu od strane dva meleka i o užicima i patnjama koje mu slijede. Tako je i sa njihovim stavom prema hadisima o *mizanu-t-tereziji*, *sirat-ćupriji*, viđenju Allaha, dž.š., u Džennetu od strane vjernika, te nekim hadisima koji govore o džinnima i njihovim odnosima s čovjekom.

Imam Eš-Šatibi u svom vrijednom djelu *El-I'tisam* kaže da je jedna od karakteristika novotara i heretika:

> da odbacuju hadise koji se ne slažu sa njihovim interesima i učenjima te tvrde da su ti hadisi suprotni razumu i da se ne mogu logički dokazati te ih se ima odbaciti. Takvi su oni koji niječu patnju u kaburu, *sirat*, *mizan*, viđenje Allaha na ahiretu i odbacuju hadis o mušici i njenom potapanju u hranu, jer je u jednom njenom krilcu bolest a u drugom lijek i da ona prvo uroni ono u kome je bolest, zatim o ashabu čijeg je brata zabolio stomak pa mu je Poslanik,

s.a.v.s., naredio da mu da meda, i druge sahih hadise koje prenose povjerljive osobe.

Nerijetko napadaju i *ashabe* i *tabi'ine*, r.a., kao i one za koje su se kritičari hadisa složili da su pouzdani i povjerljivi. Sve to u cilju odbrane svoga mezheba. Često se desi da od gore spomenutih ne primaju pravno mišljenje i da ih ocrnjuju pred masom kako bi Ummet odvratili od slijeđenja Sunneta i njegovih nosilaca.

Za vijest o postojanju *sirata, mizana* i *havda* (Poslanikova izvora) kažu da su nerazumne tvrdnje! Jedan od njih je bio upitan je li nevjernik onaj ko kaže da će vjernici vidjeti Allaha na ahiretu, pa je odgovorio: 'Nije *kafir* jer je rekao nešto što je nerazumno, a onaj ko govori nešto nerazumno time ne postaje *kafir*!'

Jedna grupa u potpunosti odbacuje *ahad* (singularne, preko pojedinaca prenesene) hadise i ograničavaju se samo na ono što im se sviđa od Kur'ana pa su neki od njih dozvolili čak i konzumiranje alkohola, pozivajući se na ajet: *'Onima koji vjeruju i dobra djela čine nema nikakva grijeha u onome što oni pojedu i popiju...'* (El-Ma'ide, 93)

Za ovakve i slične je Poslanik, s.a.v.s., rekao: 'Neka si ne dopusti jedan od vas da zavaljen u svoju naslonjaču čuje neku od mojih naredbi i zabrana i kaže: 'Ne znam... Ono što nađemo u Allahovoj knjizi, to ćemo slijediti.'[134]

Ovo upozorenje sadrži žestoku prijetnju koja će stići svakoga ko odbacuje Sunnet.'[135]

Ovdje možemo pomenuti sahih hadis koga odbacuju neki savremeni kvazi-refonnatori, a u kome Poslanik kaže: 'U Džennetu ima drvo iz čije sjenke jahač ne može izaći ni za sto godina.' Hadis bilježe El-Bukhari i Muslim od Sehl b. Sa'da, Ebu Se'ida i Ebu Hurejre.[136] El-Bukhari ga bilježi još i od Enesa. Ibn Kethir tumačeći ajet *'i u hladovini prostranoj'* (El-Vaqi'a, 30) kaže: 'Ovaj hadis je vjerodostojno prenesen od Poslanika, s.a.v.s. Štaviše, on je prenesen od velikog broja prenosilaca (*mutevatir*) i nesumljivo autentičan po mišljenju imama hadisa.'

---

[134] Ebu Davud, *Sunen*, hadis br. 4605; Et-Tirmidhi, *Sunen*, 2665. Obojica ga bilježe od Ebu Rafi'a, a imam Ahmed ga u skraćenoj verziji bilježi u *Musnedu*, 6/7.

[135] *El-I'tisam*, Metabi' šeriketi-l-l'anati-š-šerqijje, I/231-32.

[136] Vidi: *El-Lu'lu'u ve-l-merdžan*, hadisi br. 1799 i 1801.

Čini se da je riječ o sto dunjalučkih godina. Stoga se u predaji Ebu Se'ida i kaže: '...vješt, brz i vičan jahač.' A samo Allah zna odnos između vremena kako ga mi računamo i vremena u Allaha. Kur'an nas uči da: *'samo jedan dan u Gospodara tvoga traje koliko hiljadu godina, po vašem računanju!'* (El-Hadždž, 47)

Ako je hadis autentičan, ne ostaje nam ništa drugo nego da spokojno kažemo: Vjerujemo i potvrđujemo, ubijeđeni da ahiret ima svoje posebne zakone koji se razlikuju od dunjalučkih. Ibn 'Abbas je zato i rekao: 'Na ahiretu su od dunjalučkih stvari samo imena!!!'

Identično se treba postaviti i prema hadisima koji govore o patnjama nevjernika u Vatri, o veličini kutnjaka (*dirs*) kafira, širini između njegovih ramena i grubosti njegove kože. Prihvatiti i povjerovati u ove hadise je opravdanije, a traganje za detaljima onoga o čemu govore ničemu ne vodi.

Napomenimo i to da svjestan daija neće ni zapošljavati svoje slušaoce i čitaoce ovom vrstoin hadisa koje izazivaju nedoumice kod modernog uma, a od kojih ne ovisi ni ispravnost vjere ni sreća na dunjaluku. Ovakvi hadisi se spominju samo u slučaju potrebe. Najpreče čime bi se trebao zabaviti musliman jesu molba Allahu da ga obraduje džennetom i uputi djelima i riječima koje mu vode, te da se utječe Allahu od Vatre i kloni se svakog čina ili riječi koja njoj približava, i konačno da oponaša praksu stanovnika dženneta a da se kloni djela stanovnika Vatre.

Ispravan stav kome poziva logika imana, a ne odbacuje ga logika uma, je da za sve što vjera govori o transcendentnom svijetu kažemo: Vjerujemo i svjedočimo, kao što za sve ono što nam vjera nalaže u oblasti obredoslovlja kažemo: Vjerujemo i pokoravamo se; da vjerujemo u ono što je došlo u tekstu i ne pitamo o njegovoj biti i kakvoći i ne istražujemo u detalje jer su naši umovi često ograničeni i nemoćni da pojme stvari transcendentnog svijeta. Jer Bog koji je stvorio čovjeka nije ga osposobio za tu vrstu spoznaje iz razloga što mu ona nije potrebna za uspješno izvršenje njegove namjesničke uloge na Zemlji.

Da je racionalističko-teološka škola koju predstavljaju *mu'tezile* spoznala ovu istinu i prihvatila je, ne bi im trebalo da odbacuju *sahih*

hadise koji govore da će vjernici vidjeti Allaha na ahiretu; da će Ga vidjeti kao što vide mjesec u 15. noći mjeseca. Poređenje je radi jasnoće vida, a ne viđenoga. Da ne govorimo o ajetima kojima su morali izmisliti usiljena tumačenja kao što je slučaj sa Allahovim riječima: *'Toga dan će neka lica blistava biti u Gospodara će svoga gledati.'* (El-Qijame, 22-23)

Polazna greška koju su počinili jeste poređenje transcendentnog i pojavnog, i ahireta s dunjalukom. To je pogrešna analogija (*qijas ma'a-l-fariq*) jer svaki od dva svijeta ima svoje zakone.

Zato sunnije (*ehlu-s-sunne*) vjeruju u viđenje Allaha na ahiretu, iako se svi slažu da se ono neće desiti na način na koji smo navikli da gledamo. To je, kako kaže imam Muhammed 'Abduhu, viđenje u kome neće biti oblika ni ograničenja (*ru'jetun la kejfe fiha ve la tahdid*), a ono se može desiti samo putem vida koga će Allah posebno podariti stanovnicima ahireta ili će se izmijeniti nama u životu na dunjaluku poznata priroda vida, a što mi ne možemo pojmiti, iako vjerujemo da će se desiti jer o tome kazuju autentične vijesti.'[137]

Ove riječi svoga učitelja o viđenju Allaha na ahiretu, Sejjid Rešid Rida je propratio riječima: 'U stvarnosti duša spoznaje, a čula su samo njeni instrumenti. Učenjaci Istoka i Zapada su eksperimentalno utvrdili da postoje osobe koje čitaju i vide zatvorenih očiju što zovu 'čitanjem misli' (*qira'etu-l-efkal*) i koji neke stvari vide a druge ne vide u stanju transa (*el-'amelu-n-nevmi*). Također postoje osobe koje vide na velike daljine i pored postojanja brojnih prepreka, kao što je osoba iz Kaira vidjela svoga rođaka u Aleksandriji kako iz kuće odlazi na stanicu, kako stoji u fusnoti na 105. stranici. Ako se sve ovo dešava na ovome svijetu i pored toga što se ne slaže sa viđenjem na koje su navikli svi ljudi, je li onda opravdano da razuman čovjek ima nedoumice oko nečega, što je istina čudnije od ovoga, ali se dešava u džennetu koji se nalazi u svijetu *gajba* čiji zakoni se razlikuju od zakona nama poznatoga svijeta. Jesu li poricatelji viđenja Allaha na ahiretu došli u sumnju i zbog čega drugog osim što su svijet *gajba* poredili sa ovim svijetom kad su u pitanju gledanje i viđeno? To je

[137] Muhammed 'Abduh, *Risaletu-t-tevhid*, 187-88.

pogrešna analogija, posebno kad je predmet gledanja posrijedi.'[138]

[138] Isto.

Precizno utvrđivanje značenja riječi hadisa

Veoma važan uvjet za ispravno razumijevanje Sunneta jeste utvrđivanje preciznog značenja riječi spomenutih u Sunnetu, jer se značenja riječi mijenjaju s promjenom vremena i sredine. Ovo je poznato filolozima koji se bave izučavanjem razvoja jezika i njihove leksike te uticajem mjesta i vremena na taj proces. Ponekad se ljudi slože da određene termine koriste za određeno značenje, a, što kažu, o terminima se ne raspravlja. Ono čega se ovdje treba pribojavati jeste razumijevanje sunnetskih (kao i kur'anskih) riječi u svjetlu savremenih termina. Tu se dešavaju propusti i nesporazumi.

Imam El-Gazali je upozorio na izmjenu naziva nekih disciplina i značenja u odnosu na ono na što su ti nazivi upućivali u vrijeme prethodnika Ummeta. Također je upozorio na opasnost ovih izmjena i njihovo odvođenje u zabludu onih koji ne posvećuju dovoljnu brigu definisanju pojmova. Tome je posvetio odlično poglavlje 'Knjige o znanju' svoga *Ihja'a*. U njemu između ostalog kaže:

Znaj da je izvor brkanja pokuđenih nauka sa šeriatskim naukama iskrivljavanje pohvaljenih imena, njihova alteracija, te njihova zlonamjerna upotreba za značenja za koja ih uzorni prethodnici i prve generacije nikad nisu koristile. Tih termina je pet: pravnik, znanje, Božije jedinstvo, podsjećanje na Allaha i mudrost (*fiqh, 'ilm, tevhid, tedhkir i hikme*). Ovo su pohvalni nazivi kojima su bili opisani velikani vjere. Međutim, danas su oni dobili pokuđena značenja tako da srca preziru i ružne postupke svakoga ko se njima opisuje, a zbog svakodnevne upotrebe tih naziva za njih.[139]

Ovu konstataciju je izložio na nekoliko stranica. Ovih pet naziva, za koje je El-Gazali primijetio da su dobili nova značenja, su iz oblasti nauke. Na drugoj strani, postoje brojni nazivi iz različitih oblasti koji su pretrpjeli izmjene i sve ih nije moguće izbrojati. Valja znati da ove izmjene bivaju sve obilnije sa izmjenama vremena, promjenom

[139] *Ihja'u 'ulumi-d-din*, Bejrut: Daru-l-ma'rife, 1/31-32.

mjesta i razvojem čovjeka sve dok razlika između osnovnog šcriatskog značenja jedne riječi i običajnog ili kasnije ustanovljenog terminološkog značenja iste, ne postane ogromna. Na ovoj se razini pojavljuju greške i nenamjerna pogrešna tumačenja, kao što se pojavljuju izvitoperivanja značenja i namjerno iskrivljivanje.

Na ovo su pažnju skrenuli velikani i eksperti među učenjacima Ummeta (kad su upozorili) da se šeriatski termini ne smiju interpretirati značenjima koje su ti termini vremenom dobili. Ko ne vodi računa o ovom principu, osuđen je na brojne pogreške, kako to vidimo u naše doba.

Uzmi za primjer riječ slikanje, *'tasvir'*, koja se spominje u *sahih* hadisima zabilježenim i kod El-Bukharija i kod Muslima. Na šta se odnosi ova riječ u hadisima koji 'slikarima' prijete najžešćom patnjom?

Mnogi od onih koji se bave Hadisom i islamskim pravom pod ovu prijetnju svrstavaju fotografe (na arapskom slikare) koji koriste foto-aparate i njima ovjekovječuju likove što ih zovemo slikama.

Je li, dakle, imenovanje fotografa slikarom i njegova posla slikanjem (izvorno) jezičko imenovanje (*tesmije lugavijje*)?

Niko ne tvrdi da su Arapi, kad su izmislili ovu riječ, na umu imali i fotografisanje, te stoga imenovanje fotografisanja slikanjem nije jezičko.

Također, niko ne tvrdi da je ova denominacija šeriatska, jer ova vrsta zanimanja nije bila poznata u vrijeme formiranja Zakona pa je nezamislivo da se ona nazove slikanjem kad nije uopće postojala.

Ko je onda fotografu dao ime slikara i njegovo zanimanje nazvao slikanjem?

To je kasniji običaj. To smo učinili mi ili naši djedovi, u čije se vrijeme pojavilo ovo zanimanje pa su ga nazvali fotografskim slikanjem.

A mogli su ga nazvati bilo kako drugačije. Mogli su ga nazvati projiciranjem', a onoga ko se time bavi 'projektorom' (*el-'akkas*), kako to kažu Katarićani i stanovnici Perzijskog zaliva. Naime oni idu 'projektoru' i kažu mu: 'Želim da me projiciraš', i pitaju ga: 'Kad ću doći

po projekciju?'. Istina je da ovi njihovi nazivi preciznije odražavaju prirodu same radnje, jer se doista ne radi ni o čemu drugom do li o projiciranju slike (prizora i sl.) na papir pomoću određenih sredstava, baš kao što se slika odslikava u ogledalu. Na ovo se pozivao uvaženi šejh Muhammed Bekhit el-Mutii, svojevremeni egipatski muftija u svome traktatu *El-Dževabu-l-kafi fi ibahati-t-tasviri-l-futugrafi* (Zadovoljavajući odgovor o dopuštevosti fotografisanja).

I kao što je naše doba fotografskom projiciranju dalo ime slikanje, tako je i 'reljefno slikanje' prozvalo kiparstvom ili vajarstvom, što je naša klasična ulema nazivala 'slikom sa sjenkom'. Svi oni se slažu da je ova aktivnost zabranjena, osim ako nije u pitanju pravljenje igračaka za djecu.

Pitamo: Je li nazivanje ove vrste 'slikanja' vajarstvom izuzelo ovo zanimanje od prijetnje kaznom slikarima za slikanje, o čemu govore hadisi?

Odgovor je sigurno negativan, jer je ova vrsta slikanja (oblikovanja) najpreča da se i u jeziku i u *Šeriatu* nazove oblikovanjem (*tasvir*).

ZAVRŠNA RIJEČ

Na kraju ove studije, moramo još jednom ponoviti da Poslanikovoj tradiciji, koja je drugi nepogrešivi izvor upute muslimanima, i koja je drugi autoritet nakon Allahove knjige u oblasti zakonodavstva, sudstva, jurisprudencije, *da've* i napućivanja, treba biti poklonjena briga koja priliči značaju Sunneta i stanju svjetske islamske zajednice na početku 15. hidžretskog stoljeća, a na vratima 21. stoljeća po rođenju 'Isa, a.s. Sve islamske naučne institucije su dužne surađivati na ovom planu kako bi svijetu mogli ponuditi voćku lijepa ukusa, zrelih plodova i osvježavajuće hladovine.

Sunnet treba enciklopediju svih ljudi koji su na bilo koji način vezani za Hadis. Ta enciklopedija treba sadržavati sve prenosioce hadisa, pa čak i lažljivce i njihove fabrikatore, te sve ono što je o njima rečeno u smislu opisa, biografije, pohvale ili kritike.

Sunnet treba i drugu enciklopediju koja će sadržati hadise sa njihovim senedima i verzijama (*turuq*); enciklopediju koja će sabrati na jednom mjestu sve što je pripisano Poslaniku, s.a.v.s., u svim mogućim izvorima, štampanim ili rukopisnim, koji su stariji od druge trećine 5. hidžretskog stoljeća.

Ove dvije enciklopedije trebaju učiniti mogućom treću enciklopediju koja je krajnji cilj svog ovog velikog napora, a to je enciklopedija sahih i hasen hadisa, izabranih iz opće enciklopedije po preciznim znanstvenim kriterijima čije su temelje postavili velikani među minulim učenjacima Ummeta, a koja trebaju prihvatiti učenjaci i eksperti među savremenim učenjacima Ummeta.

Također je nužno da ova izabrana enciklopedija bude na nov i upotrebljiv način organizirana, opremljena savremenim i sveukupnim indeksima te pripremljena tako da pruži usluge istraživačima u raznim oblastima vjerskih, humanističkih i društvenih nauka kojih se Sunnet dotiče.

Od velike pomoći u ostvarenju ovoga plana bit će upotreba instrumenata i tehnologije kojoj je Bog podučio čovjeka u našem dobu. Nesumnjivo je najvažniji među njima kompjuter koga neka naša braća nazivaju 'hafizom našega doba'. Istina je da je on više nego hafiz. Ako bi ga maksimalno iskoristili, on bi nam mogao pružiti ogromne, raznovrsne i precizne znanstvene usluge o kojima naši prethodnici nisu ni sanjali, niti su im na uin padale.

Moja je želja da Centar za istraživanje u oblasti Poslanikove tradicije i biografije (*Merkez buhuthi-s-sunne ve-s-sire*) u Kataru, u saradnji sa sličnim centrima i institucijama, ispuni povjerenu mu ulogu na ovom planu.

Nadalje, Sunnet treba nove komentare koji će jasno predočiti istinu, pojasniti nejasnoće, ispraviti pogrešna shvatanja i odgovoriti na sumnje i potvore jezikom i logikom ljudi ovoga doba, a da bi im istinu objasnili.

Kur'an je u našem dobu, kako mu i priliči, bio predmetom interesovanja velikih znanstvenika što su se posvetili njegovu tumačenju i otkrivanju njegovih dragulja i bisera, obraćajući se pri tom modernom umu, a u okviru dostupne im kulture i nauke. Stoga su bili najtoplije prihvaćeni od strane srca i umova.

U to smo se osvjedočili u slučajevima komentara Muhammeda Rešida Rida'a, Džemaluddina el-Qasimija, Et-Tahir ibn 'Ašura, Ebu-l-Ala el-Mevdudija, Sejjida Qutba, Mahmuda Šeltuta, i drugih.

Na drugoj strani, na zbirke Sunneta, a posebno *Sahihu-l-Bukhari Sahihu Muslim*, nisu napisani komentari od strane sličnih velikana koji su objedinili autentičnost i preporodilački duh.

Postoje, istina, hvale vrijedni komentari četiri *Sunena* ispisani perom naše braće iz Indije i Pakistana. Međutim, u njima dominira tradicionalni duh, te se stoga ne obraćaju modernom umu.

Molimo Allaha da nadahne nekog od velikih daija da načini savremene i znanstvene komentare na *Sahihu-l-Bukhari* i *Sahihu Muslim* i tako učini veliku uslugu islamskoj civilizaciji.

Na koncu, neka je hvala Allahu, Gospodaru svjetova!

Dr. Jusuf el-Karadavi: ličnost i djelo

Mnogo je onih koji tvrde da je naša kriza primarno kriza intelekta, kriza razumijevanja vjere i svijeta u kome tu vjeru treba živjeti. Jedan od tih mislilaca je i doktor El-Karadavi koji je za razliku od mnogih otišao korak dalje od lamentiranja nad stanjem u kome ummet jeste. On je svojim konstruktivnim pristupom, svojim trudom i zalaganjem, svojom znanstvenom rigoroznošću i obaviještenošću, mudračkom promišljenošću, odmjerenošću, umjerenošću ali i gorljivom angažovanošću, entuzijazmom i intelektualnom hrabrošću nudi alternative i označava neke od pravaca kojima treba krenuti.

Dr. El-Karadavi je vjerovatno najugledniji islamski pravnik i muftija današnjice. On je ujedno i profesor, mislilac i pisac. On ima 74 godine, narušenog je zdravlja i od 1961. g. živi u maloj zalivskoj državi Katar. Rođen je u Egiptu 1926. g. (1344. g. h.). Hafiz Kur'ana postao je u desetoj godini života a teraviju klanja hatmom i danas. Formalno obrazovanje stekao je na azharskim obrazovnim institucijama. Svoju blistavu studentsku karijeru krunisao je doktoratom 1973. g.

Radio je kao hatib, predavač i upravitelj po raznim džamijama, univerzitetima i institucijama Egipta, Katara, Alžira i drugih islamskih zemalja. Bio je osnivač i dugogodišnji dekan Fakulteta islamskog prava i islamskih studija Katarskog univerziteta, a danas je direktor Centra za istraživanja u oblasti Sunneta i Poslanikove biografije na njemu.

Član je velikog broja znanstvenih i istraživačkih institucija uključujući Rabitinu Akademiju islamskog prava, Akademiju islamskog prava pri Organizaciji islamske konferencije, Centar za islamske studije u Oxfordu, Kraljevsku akademiju za izučavanje islamske civilizacije u Ammanu, Organizaciju islamske da've u Kartumu, Evropsko vijeće za fetve i istraživanja. Predsjednik je ili član šeriatskih nadzornih organa brojnih islamskih banaka i drugih finansijskih institucija.

Dobitnik je više znanstvenih priznanja kao što su Nagrada za islamsku ekonomiju Islamske banke za razvoj (1411. g. h.) i Nagrada

predsjednika Međunarodnog islamskog univerziteta u Maleziji za izuzetna dostignuća u naučnom radu (1996.), dok je prestižnu međunarodnu nagradu kralja Fejsala za islamske studije podijelio 1413. g.h.[140]

Ono što posebno imponuje kod dr. El-Karadavija jeste njegova energija. Objavio je preko osamdeset djela iz različitih aspekata islamskog življenja i djelovanja. Neka od ovih djela, kao što su dva toma njegovih fetvi i djelo o zekatu, imaju više od 1200 stranica, dok su neka manje studije od po pedeset stranica. Ako bi uzeli da njegova djela u prosjeku imaju 200 stranica, a imaju sigurno i više, to bi značilo da je samo u onome što je objavio kao knjige napisao 16.000 stranica. Objavio je i veliki broj članaka u različitim islamskim časopisima od Indije do SAD. Učestvovao je u radu velikog broja konferencija i naučnih skupova, te posjetio brojne islamske zemlje u nastojanju da da svoj doprinos islamskom buđenju čiji je aktivni učesnik. U tom nastojanju posjetio je i Bosnu. Gotovo svakodnevno nastupa na katarskim i drugim medijima. S posebnom pažnjom se prate njegovi nastupi na satelitskoj mreži *"El-Džezira"*.

Doktor El-Karadavi danas objavljuje više nego ikad. U posljednjoj deceniji islamskoj misli i studijama podario je više vrijednih djela uključujući drugi tom svojih fetvi i studiju o razumijevanju Sunneta koja bi se uskoro trebala pojaviti i na bosanskom jeziku. Trenutno radi na elaboraciji dvadeset temelja za ispravno razumijevanje islama koje je definirao njegov učitelj rahmetli Hasen el-Benna. Riječ je o istih onih dvadeset principa kojima je rahmetli Muhammed el-Gazali dodao još deset sličnih i to naslovio *Ustavom idejnog jedinstva muslimana*.

Djela El-Karadavija štampana su u desetinama hiljada primjeraka i prevođena na mnogobrojne jezike. Ilustracije radi njegovo djelo *Prioriteti islamskog pokreta u narednom periodu* je za par godina, od prvog objavljivanja do 1991., doživjelo dvadeset jedno izdanje.

Na bosanskom jeziku su mu objavljena slijedeća fjela:

---

[140] Ličnosti i djelu profesora El-Karadavija posvećen je website na adresi http:// www.qaradawi.net. Vidjeti također i http://www. bosanskialim.com.

1) *Islamsko pravo*, 2) *Halal i haram u islamu*, 3) *Žene pravovjerne*, 4) *Učenjak i tiranin* (kratka povijesna drama), 5) *Suvremene fetve* (izbor), 6) *Razumijevanje prioriteta*, 7) *Univerzalni model društvenog uređenja*, 8) *Islamski preporod između anarhije i ekstremizma*, 9) *Kulturna naobrazba daije*, 10) *Sabur: tematski tefsir Kur'an* i 11) *Ljudi i istina.* Već su prevedena djela *Islamska alternativa*: *imperativ i nužnost* i *Sunnet kao izvor spoznaje i civilizacije*, a u toku je prevođenje djela *Prioriteti islamskog pokreta u narednom periodu*. Jedan broj njegovih fetava objavljen je prije rata u *Islamskoj misli*, a objavljeno je i više prijevoda njegovih članaka u *Takvimu*, *Ljiljanu*, *Preporodu*, i drugim glasilima.

Sve što je napisao karakterišu pobožnost vjernika, temeljitost znanstvenika, rigoroznost istraživača, stil književnika i entuzijazam misionara. Poseban uspjeh šejha Karadvija je u tome što ga njegova gorljivost nikada nije nagnala da o svojim neistomišljenicima napiše ili kaže ružnu i uvredljivu riječ što se znalo desiti i veličinama poput rahmetli Muhammeda el-Gazalija. Veliki je zagovornik međumuslimanskog dijaloga i tolerancije. Islamski je pluralizam, smatra on, nužnost jer su neki uzroci neslaganja (ljudska narav, jezik, npr.) vječni. Štaviše, ako je to pluralizam raznovrsnosti a ne suprotstavljanja onda je on i prednost i bogastvo kao što se jasno da primjetiti u islamskom pravu. Njegove fetve i ne bi bile tako široko prihvaćene da ne počivaju na uporednom islamskom pravu odnosno na mezhebskom bogatstvu. U praksi bi se islamski pluralizam, prema šejhu El-Karadaviju, trebao ogledati u uvažavanju drugoga i davanju legitimiteta mnoštvu islamskoh organizacija. Međutim, upozorava on, poziv na jedinstvo po vlastitom diktatu i po vlastitim uvjetima nije ništa do li poziv na razdor.

Dr. El-Karadavi je prihvaćen kao autoritet diljem svijeta: od Sjedinjenih Država, preko Saudijske Arabije do Malezije i Indonezije. Nažalost sva njegova tolerantnost ga nije spasila strašnih napada od strane njegovih neistomišljenika koji u tu svrhu pišu knjige tražeći 'dlaku u jajetu' zanemarujući sve ono što neprijatelji islama pišu i šta bi bilo preče pobijati. Muslimansko prokletstvo zavisti je izgleda neizlječivo, a intelektualna neovisnost i popularnost ljudi, poput El-Karadavija, sitne duše iritiraju do ludila.

Koncepti tipa 'islamska umjerenost', 'islamski centar' (*el-vesatijjetu-l-islamijje*), 'razumijevanje prioriteta' (*fiqhu-l-evlevijjat*), 'razumijevanje prirodnih i društvenih zakona (*fiqhu-s-sunen*), 'razumijevanje intencija Šeriata' (*fiqhu-l-meqasid*) i 'razumijevanje balansa između konstanti islama i promjenjivih faktora vremena' (*fiqhu-t-tevazun bejne thevabiti-l-islam ve mutegajjirati-l-'asr*) visoko figuriraju u njegovom znanstvenom opusu zadnjih godina. Dr. El-Karadavi se smatra jednim od predstavnika 'islamskog centra' (*el-vesatijjelu-l-islamijje*) i autentične islamske misli koji je odolio i izazovima radikalizma i redukcionizma, ali i modernizma i vesternizacije. Tako nikada nije dopustio da njegova umjerenost i spremnost na dijalog pređu u podilaženje nemuslimanima, vlastima ili grupama. Uvijek je bio beskompromisan po pitanju Palestine, prava žene, i kamata, recimo. Na dodjeli nagrade 1996. g. na Međunarodnom islamskom univerzitetu u Maleziji, u neprijatnu sistuaciju je doveo čovjeka koji mu je uručio nagradu, tadašnjeg zamjenika premijera Malezije, Anwara Ibrahima, kada je odgovarajući na pitanje iz publike osudio politiku njegove vlade prema Palestini. U jesen 2000. g. je na televiziji "El-Džezira" izjavio da je haram trgovati i kupovati američku robu sve dok Amerika podržava cionističku tvorevinu Izrael u njegovom terorizmu nad Palestincima. Zbog toga je proglašen *personom non grata* u SAD.

Jedna od osobenosti dr. EL-Karadavija jeste i kontinuitet njegove islamske misli. U njoj nema tragova ni radikalizacije ni liberalizacije, a da ne govorimo o naglim misaonim zaokretima kakve su iskusili rahmetli Sejjid Qutb, Khalid Muhammed Khalid, ili Muhammed 'Ammara i Fehmi Huvejdi, naprimjer. Nagovještaja zrenja svakako ima posebno kada je u pitanju uređenje društvenih odnosa. Usporedba njegovih stavova o demokratiji, naprimjer, iz *Univerzalnog modela društvenog uređenja*, pisanog prije skoro četiri decenije, i nedavno objavljenog djela *Min Fiqhi-d-devle* to zorno pokazuje.

Objedinjujući šeriatsko znanje i razumijevanje stvarnosti, teoriju, dakle, i praksu, dr. El-Karadavi je bio aktivan u islamskom pokretu od svojih studentskih dana do danas. Islamski angažman je uvijek imao svoju cijenu. Zbog toga je četiri puta zatvaran, da bi nakon hapšenja od strane Naserova režima 1954. g. u zatvoru proveo dvadeset mjeseci.

Iako zauzima visoka mjesta u zvaničnim vjerskim institucijama,

smatra da one nisu kadre same nositi breme islamskog poziva i zato se i angažirao u alternativnim islamskim organizacijama, tj. u islamskom pokretu na što su alergični mnogi tradicionalni alimi i modernisti. Njegov angažman u islamskom pokretu ga, međutim, nije učinio slijepim na propuste i u tom vidu organizovanja muslimana, pa je čest kritičar propusta i grešaka koje islamski pokreti čine.

Ukratko, informiranost i upućenost u tradicionalne islamske nauke, te intelektualna hrabrost dr. El-Karadavija ulijevaju pouzdanje u ispravnost i islamsku autentičnost njegovih odgovora. Ni u jednom trenutku u proteklim decenijama velikih vjerskih i političkih previranja njegov integritet učenjaka nije došao u pitanje. Obaviještenost i zainteresovanost za stanje muslimana koju dr. El-Karadavi pokazuje su ono što njegove knjige i govore čini relevantnim, živim, interesantnim i prevođenja vrijednim.

Prevodilac